

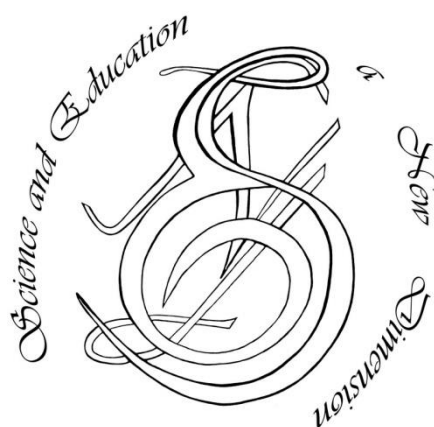

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

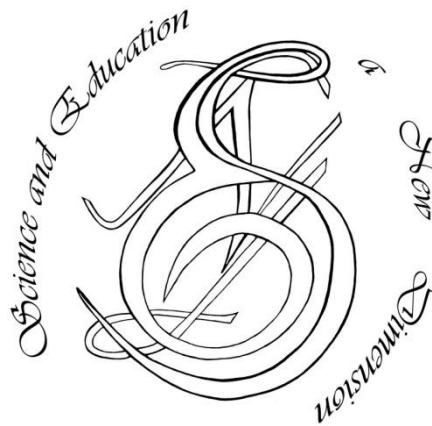
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(40), Issue 144, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

Content

О косвенных номинация городов серийного типа в немецком публицистическом дискурсе (на материале еженедельника „Die Zeit“)	
<i>О. В. Абросимова</i>	7
Features of political discourse (Based on speeches of D. J. Trump and H. Clinton)	
<i>О. N. Aleksieieva</i>	13
Lexical-linear cohesive patterns of the Germanic belles-lettres style text structures organization	
<i>V. O. Andrushchenko</i>	16
Когнітивно-семантична універсалія як категорія когнітивної семантики	
<i>О. О. Балабан</i>	19
Прохання в асиметричному спілкуванні персонажів британської драмикоунікативно - прагматичний аспект	
<i>Д. Ю. Білінський</i>	23
Явище прецедентності як показник експресії у сучасних турецьких масмедійних текстах	
<i>А. С. Каленська</i>	26
Еволюція лексики на позначення населеного пункту в західногерманських та східнослов'янських мовах	
<i>О. О. Кодубовська</i>	30
The methodology of sociolinguistic study of intonational level	
<i>А. Ю. Koryagina</i>	33
Віртуальна реальність як універсальна платформа аранжування вторинного мультимодального дискурсу сучасної англомовної маскультури	
<i>М. О. Кузнецова</i>	36
Формально-граматичні типи двоскладних речень із двопріфіксним дієслівним присудком дистрибутивної семантики	
<i>В. О. Лопата</i>	40
Having fun with a pun: specifics of rendering paronomasia in children's book "The BFG" by Roald Dahl	
<i>T. V. Mykolyshena</i>	45
Функції іронії у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона	
<i>I. А. Рева</i>	49
The Strategic Aspect of Translating Phonographic Deviations	
<i>А. Stativka</i>	52
Когнітивно-психолінгвістична інтерпретація результатів асоціативного експерименту (на матеріалі концепту wealth в англійській мові)	
<i>О. Я. Сурмач</i>	55
Мусульманське право: проблеми термінології у перському юридичному дискурсі	
<i>I. О. Ющенко</i>	59

О косвенных номинация городов серийного типа в немецком публицистическом дискурсе (на материале еженедельника „Die Zeit“)

О. В. Абросимова

Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина
Corresponding author. E-mail: abrosymova@karazin.ua

Paper received 26.10.17; Accepted for publication 02.11.17.

Аннотация. Статья посвящена исследованию серийных косвенных обозначений немецких городов с учетом их лингвострановедческой ценности (на материале немецкого еженедельника „Die Zeit“). В результате исследования были установлены наиболее часто встречающиеся косвенные наименования городов Германии, серийные косвенные наименования с компонентом -stadt и с определяющим компонентом -metropole, а также серия косвенных наименований эпитетного типа с метафорической основой, которая состоит из названия немецкой реки и названия иностранного города.

Ключевые слова: топоним, теория номинации, лингвострановедение, межкультурная коммуникация.

Наряду с реалиями / безэквивалентной лексикой, большое значение в лингвострановедческом материале имеют имена собственные (ИС), способные нести ценную страноведческую информацию. Особое место среди них занимают отдельные топонимы (ИС, относящиеся к объектам на Земле, природным или созданным человеком [5, с. 127]), (далее – топообъекты). В традиционной ономастике изучаются преимущественно словообразовательные и этимологические аспекты ИС (Суперанская А. В., Подольская Н. В.), а в лингвострановедении они рассматриваются как источник культурологической информации о стране изучаемого языка (Томахин Г. Д.; Верещагин Е. М., Костомаров В. Г.; Донец П. Н.). В свою очередь, среди топонимов особым лингвострановедческим потенциалом обладают обозначения городов.

Под углом зрения теории номинации, топообъекты, как и любые другие предметы объективной реальности, могут иметь прямые и косвенные обозначения (косвенная номинация), а их основное имя может использоваться в переносном значении (вторичная номинация). Интерес с точки зрения лингвострановедения представляют прежде всего вторичные и косвенные номинации топообъектов, поскольку именно в них чаще всего происходит «кристаллизация» страноведчески значимой информации [2, с. 110].

Как в лингвострановедении, так и в лингвокультурологии, а также в теории межкультурной коммуникации вопрос косвенной номинации городов, несмотря на свою очевидную значимость, изучен, по нашему мнению, недостаточно, что и обуславливает актуальность данной статьи. Цель статьи состоит в том, чтобы выделить и систематизировать наиболее важные в лингвострановедческом отношении косвенные наименования (КН) немецких городов, ввести и обосновать категорию косвенной номинации серийного типа и определить частотность использования КН в публицистическом дискурсе. Объектом исследования послужили страноведчески значимые топонимы, а предметом – косвенные номинации городов серийного типа. Материал исследования составили 1 122 употребления 16-ти косвенных серийных номинаций немецких городов в публицистическом дискурсе, отобранных методом сплошной выборки из электронного архива немецкого еженедельника «Die Zeit» за 1995 – 2009 годы.

Прежде чем приступить к анализу результатов исследования, представляется целесообразным уточнить упомянутые выше понятия первичной / вторичной и прямой / косвенной номинаций. Как известно, феномен языковой номинации может рассматриваться как с точки зрения семасиологии, так и ономастиологии [3, с. 33]. Семасиологический подход предполагает постановку вопроса, какое значение / значения имеет соответствующая языковая единица в системе языка и речи (дискурсе). В этом отношении различают первичную и вторичную номинации. Под первичной номинацией обычно понимается употребление соответствующего имени в своем основном значении (например: *München ist die Hauptstadt von Bayern*), а под вторичной номинацией – использование имени в переносном значении, как правило, за счет актуализации периферических признаков семантики значения. Например, топоним München может употребляться в значении «футбольная команда»: *München hat gestern wieder gewonnen*, или в значении «позорный договор 1938 г.», например: *„München“ aber war (...) mehr als eine Kapitulation (...) „Schandvertrag von 1938“* [12].

Ономастиологический подход, в свою очередь, подразумевает постановку вопроса, каким словом / словами может быть обозначен данный объект в системе языка и речи. Если объект обозначается своим основным, наиболее часто используемым именем, то мы имеем дело с его прямой номинацией, например: *Die Hauptstadt von Bayern heißt München*.

Если же объект обозначается иными именами, как правило, на основе каких-либо своих периферических, второстепенных признаков, то имеет место косвенная номинация, например, *München* → *die heimliche Hauptstadt Deutschlands*.

Среди немецких косвенных наименований городов встречаются как уникальные в своем роде (например, *München* → *die heimliche Hauptstadt Deutschlands*, *Hauptstadt der Bewegung*, *Dresden* → *Elbflorenz*, *Leipzig* → *Buchstadt*, *Mannheim* → *Quadratstadt*, *Salzburg* → *Festspielstadt*), так и серийные, которые могут выступать наименованиями нескольких городов (например, *Reichsstadt*, *Residenzstadt*, *Hansestadt*, *Universitätsstadt* и др.). Именно они являются предметом нашего исследования. К серийным мы относили наименования тех городов, для которых было найдено два и более референта.

Как было указано выше, для исследования были отобраны 13 косвенных наименований городов серийного типа с определяемым *-stadt*: *Autostadt, Hansestadt, Kaiserstadt, Kaufmannsstadt, Kulturstadt, Lutherstadt, Medienstadt, Messestadt, Musikstadt, Reichsstadt, Residenzstadt, Universitätsstadt, Weltstadt*, и 3 серийных наименования с компонентом *-metropole*: *Bankmetropole, Dienstleistungsmetropole, Handelsmetropole*.

В процессе анализа отобранного материала было установлено, что серийное название *Residenzstadt* встречается в 84 статьях указанного выше еженедельника, для него было обнаружено 30 городов-референтов; чаще всего в этой серии употреблялись города *Дрезден* и *Вена* (по 13 раз каждый). По одному разу встретились такие города как *Ansbach, Bayreuth, Braunschweig-Wolfenbüttel, Bückeburg, Detmold, Essen, Greiz, Hamburg, Heidelberg, Jena, Mainz, Mannheim, Meiningen, Neuburg, Neustrelitz, Sankt Leonhard, Schwerin*:

Таблица 1. Residenzstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Dresden	13
Wien	13
München	10
Berlin	6
Weimar	6
Potsdam	3
Dessau	3
Karlsruhe	3
Gotha	2
Hannover	2
Kassel	2
Köthen	2
Rudolstadt	2

Наименование *Residenzstadt* («город-резиденция») представляет интерес с точки зрения лингвострановедения, поскольку напрямую связано с историей Германии. Это понятие обозначало замок или крепость, в которых их владелец проживал в течение продолжительного времени. Среди обнаруженных нами референтов этого серийного КН на первом месте находится город *Дрезден*, который был резиденцией курфюрстов и королей Саксонии (1485-1918 гг.), и город *Вена*, в котором находилась резиденция императора Священной Римской империи германской нации (1483-1806 гг.), а затем резиденцией императора Австро-Венгрии.

Его своеобразным «антонимом» может считаться серийное КН *Reichsstadt*, которое встретилось в еженедельнике „*Die Zeit*” 37 раз и использовалось по отношению к 22 городам-референтам, самым частым среди которых оказался город *Нюрнберг* (5 КН), а самыми редкими (1 КН) такие города, как *Bad Wimpfen, Bad Windsheim, Bonn, Donauwörth, Gelnhäusen, Giesingen an der Brenz, Goslar, Kaufbeuren, Köln, Konstanz, Landau, Magdeburg, Metz, Offenburg, Wangen im Allgäu*.

Reichsstadt (имперский город) назывались города, которые номинально находились в подчинении кайзеру Священной Римской империи, а де факто были

свободными. Непосредственное подчинение кайзеру во времена средневековой Германии означало, что город платил налоги с доходов не в казну местных земельных феодалов – князей и герцогов, а напрямую императору.

Таблица 2. Reichsstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Nürnberg	5
Frankfurt am Main	4
Ulm	4
Augsburg	3
Aachen	2
Hamburg	2
Kempten	2

В число таких городов входил и город *Нюрнберг*, в этом городе некоторое время хранились также имперские клейноды Священной Римской империи. Очевидно, поэтому этот город упоминается наибольшее количество раз в категории *Reichsstadt*.

В этой связи интересен тот факт, что кроме имперских городов (*Reichsstädte*) существовали свободные города (*Freie Städte*). Юридически разница состояла в том, что последние сначала находились под управлением князя-епископа, а в конце средних веков получили от него независимость. К тому же свободные города должны были поддерживать императора только во время крестовых походов и организовывать свою собственную защиту, в то время как имперские города были обязаны также платить налоги императору и предоставлять войска для его военных кампаний. К самым известным свободным городам относились, например, *Lübeck, Utrecht, Köln, Augsburg, Mainz* (до 1462 г.), *Worms, Speyer, Straßburg, Basel* и *Regensburg*. В нашем материале указанные выше города с серийным КН *Freistadt* обнаружены не были.

Следующее серийное КН, которое имеет важное значение для лингвострановедения, – *Kaiserstadt* – употребляется в еженедельнике „*Die Zeit*” 19 раз, для него нами было установлено 5 городов-референтов:

Таблица 3. Kaiserstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Wien	9
Aachen	4
Berlin	4
Magdeburg	1
Goslar	1

Kaiserstadt называли тот город, где проходило коронавание императоров во времена Священной Римской империи, или где с располагались их резиденции. К такому относились, в частности, города *Aachen, Frankfurt am Main, Wien, Prag, Berlin*, как показывают результаты нашего исследования.

Таблица 4. Lutherstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Wittenberg	20
Eisleben	2

Серийное КН *Lutherstadt* встречается в указанном выше еженедельнике 22 раза, для него было установлено 2 города-референта.

Эти два города называются *Lutherstadt*, поскольку связаны с жизнью и деятельностью реформатора Мартина Лютера. В городе Айсleben он родился, а в Виттенберге прибил свои 95 тезисов к дверям Замковой церкви – эпизод, положивший начало Реформации в Германии. Города Айсleben и Виттенберг носят КН *Lutherstadt* официально.

Серийное КН *Hansestadt* было употреблено в еженедельнике „*Die Zeit*” 590 раз. Всего нами было обнаружено 19 городов-референтов этого наименования, среди которых наибольшее количество раз встретился город *Гамбург* (451), а наименьшее – *Berlin, Bremerhaven, Demmin, Dortmund, Halle, Kalkar, Köln, Salzburg, Stendal, Werben an der Elbe, Wismar*.

Таблица 5. *Hansestadt*.

Города-референты	Количество употреблений
Hamburg	451
Bremen	66
Lübeck	39
Rostock	10
Greifswald	5
Halberstadt	3
Stralsund	3
Magdeburg	2

Такой высокий статистический результат для города Гамбург можно объяснить тем, что он был крупнейшим портом Германии во времена Ганзы и не утратил эту роль до сих пор, срустоявшийся эпитет «*Deutschlands Tor zur Welt*» («Ворота Германии в мир»).

Hansestadt – ганзейский город – это город, который входил в состав Ганзейского союза, Ганзы. Этот торговый союз . был заключен (предположительно) в 1241 году сначала между городами Любек и Гамбург с целью обеспечения безопасности транспортных путей и защиты экономических интересов. Позже к этому союзу присоединились и другие города (в разные времена их было около 200), располагавшиеся на берегах Балтийского и Северного морей. Несмотря на то, что в 1669 году Ганза перестала существовать, название «ганзейский город» охотно употребляется до сих пор. Город Гамбург употребляется чаще всего и закономерно в категории КН *Kaufmannsstadt* – оно встретилось в 7 статьях еженедельника „*Die Zeit*”:

Таблица 6. *Kaufmannsstadt*.

Города-референты	Количество употреблений
Hamburg	7
Leipzig	1

В 49 статьях еженедельника *Die Zeit* встретилось серийное КН *Autostadt*, для него нами было установлено всего 3 города-референта, лидером по употреблению среди которых стал город *Вольфсбург* (43 раза).

Автомобильная промышленность Германии известна во всем мире. *Autostadt* в Германии называются города, в которых расположены крупные и всемир-

но известные автомобильные концерны или предприятия. По праву первое место среди них принадлежит городу Вольфсбург, где находится автомобильный завод Volkswagen, музей истории автомобилей, павильоны для демонстрации ведущих автомобильных производителей из Volkswagen Group, а также центр обслуживания клиентов..

Таблица 7. *Autostadt*.

Города-референты	Количество употреблений
Wolfsburg	43
Stuttgart	4
Bochum	2

В свою очередь, в Штутгарте находятся главные офисы фирм Daimler и Porsche, а в Бохуме раньше был расположен один из заводов завод по производству автомобилей марки Opel.

Современные отрасли экономики ФРГ отражает также серийное КН *Medienstadt*. Оно встречается в исследованном нами материале 21 раз, имеет 7 городов-референтов, среди которых наибольшее количество раз (10) фигурирует *Гамбург*, а наименьшее (по 1 разу) – такие города, как *Berlin, Bochum, Leipzig, München*.

Таблица 8. *Medienstadt*.

Города-референты	Количество употреблений
Hamburg	10
Potsdam / Babelsberg	5
Köln	2

Medienstadt обычно называют города, связанные со СМИ и с киноиндустрией. В Гамбурге находятся главные офисы таких популярных в Германии журналов как «*Spiegel*», «*Stern*», «*Zeit*», «*Welt*» и «*Bild*»; самое крупное в Германии агентство новостей *Deutsche Presse-Agentur (dpa)*, ТВ-канал «*Tagesschau24*», а также немало известных издательств, например, «*Bauer-Verlag*», «*Jahreszeiten Verlag*» и издательская группа «*Milchstraße*», которые издают большинство немецких ТВ-журналов и общественно-политических и журналов для досуга. Такое большое скопление СМИ в одном городе объясняется тем, что Гамбург после Второй мировой войны входил в Британскую зону оккупации. Благодаря либеральной политике англичан город стал превращаться в столицу СМИ. Так, к примеру, „*Welt*” выполнял роль внепартийной газеты британских оккупационных властей, „*Zeit*” взял за образец английскую газету “*Observer*”, “*Stern*” – „*Picture Post*”, „*Bild*” – „*Daily Mirror*”, а радио “*NWDR*” ориентировалось на стандарты BBC. Иными причинами объясняется использование этого КН к району Babelsberg города Потсдам, где раньше находилась легендарная киностудия UFA, а во времена ГДР – студия DEFA. Первая киностудия была основана в 1917 году (цель создания – быть достойным конкурентом для иностранных кинокомпаний), а вторая – в 1946 году (цель создания – восстановление киноиндустрии в восточной части Германии после Второй мировой войны). Кинокомпания UFA с 2013 года существует как UFA GmbH [15], а кинокомпанию DEFA выкупила другая кинокомпания «*Studio Babels-*

berg GmbH» [9], а там, где была раньше DEFA, сегодня располагается большой кинопарк [11].

Серийное КН *Messestadt* встречается в статьях указанного выше еженедельника 22 раза, для него нами было установлено 4 города-референта.

Таблица 9. Messestadt.

Города-референты	Количество употреблений
Leipzig	17
Frankfurt am Main	3
München / Riem	1
Salzburg	1

Название *Messestadt* города получают в связи с проведением в них большого количества выставок и ярмарок. В городе Лейпциг до Второй мировой войны, а также во времена ГДР, проводилась всемирно известная выставка *Leipziger Messe*, история проведения которой начинается еще в 1165 г. .

Примечательно, что эти ассоциации с Лейпцигом сохранились в сознании людей до сих пор, ср.:

„Das Motiv, sagt Sebastian, sei einer Stadion-Choreografie entlehnt: Zum Duell gegen Hansa Rostock 2013 hatten die Anhänger von RB Leipzig gedichtet und illustriert: "Das Herz der Kurve schlägt im Takt / allein nur für die *Messestadt*"“ [14].

Несколько удивляет, что в списке референтов этого КН отсутствует город *Hannover*, который также относится к числу городов, в которых проходят крупнейшие отраслевые выставки Германии и мира.

19 раз в исследуемом материале употребляется серийное название *Musikstadt*. Первое место среди его референтов занял город *Wien* (6 раз), по одному разу встретились такие города, как *Berlin*, *Dresden*, *Eisenach*, *Essen*, *Mannheim*.

Таблица 10. Musikstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Wien	6
Leipzig	3
München	3
Hamburg	2

Словом *Musikstadt* называют города, связанные, в первую очередь, с жизнью и творчеством известных композиторов и музыкантов. Лидером среди городов немецкоязычных стран в этом отношении, по итогам статистики, является *Wien*. Очевидно, это связано с тем, что именно Вена считается родиной вальса, здесь родились и творили такие известные композиторы, как Вольфганг Амадей Моцарт, Йозеф Гайдн, Людвиг ван Бетховен, Франц Шуберт, семья Штраусов, Иоганн Брамс и Густав Малер.

Для серийного КН *Kulturstadt*, отмеченного в 53 статьях еженедельника „Die Zeit“, был установлен 21 город-референт. Среди них город *Weimar* встречается чаще всего (в 20 статьях). По одному разу в качестве референтов выступили такие города, как *Babenhausen*, *Bremen*, *Essen*, *Freiburg*, *Graz*, *Halle*, *Königsberg*, *Linz*, *Luxemburg*, *München*, *Regensburg*, *Rheinsberg*, *Stuttgart*. *Kulturstadt* в Германии – это такие города, которые отличаются от других городов разнообразием и многочисленностью мероприятий в сфере культуры, а

также города с богатыми культурными традициями. К такому относится, прежде всего, город *Weimar*, в котором проходит много выставок, концертов, ярмарок, фестивалей, театральных постановок и других культурных мероприятий.

Таблица 11. Kulturstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Weimar	20
Berlin	6
Dresden	3
Köln	3
Frankfurt am Main	2
Hamburg	2
Leipzig	2
Zürich	2

Этот город обладает богатым культурным наследием, которое оставили после себя известные художники Лукас Кранах-старший и Лукас Кранах-младший; во второй половине 18 века – начале 19 века город *Weimar* был крупным центром германского Просвещения; в разные годы здесь жили и творили такие известные немецкие писатели и поэты как Иоганн Вольфганг Гете, Фридрих Шиллер, Иоганн Себастьян Бах, Фридрих Ницше. По этой причине город называют также „*Ilm-Athen*“ («Афины на реке Ильм»).

Последнее КН заслуживает отдельного рассмотрения, поскольку относится к серии КН эпитетного типа с метафорической основой, которую можно представить в виде формулы: название немецкой реки + название иностранного города (-Athen), например, *Isar-Athen* (о Мюнхене), *Ilm-Athen* (о Веймаре), *Spree-Athen* (о Берлине), *Leine-Athen* (о Геттингене), *Pleiß-Athen* (о Лейпциге), *Saale-Athen* (о Йене) [<https://de.wikipedia.org/wiki/Spree-Athen>]. В данном случае основой для создания серийного КН послужило развитие культуры в этих городах и большое количество зданий в стиле классицизма.

Большинство КН – с точки зрения словообразования – встречаются в виде атрибутивных сложных существительных с определяющим компонентом -stadt. Однако, исключением из этого правила являются КН с определяемым -metropole: так, к примеру, согласно результатам нашего исследования серийное КН *Bankmetropole* употребляется 18 раз, имеет 5 городов-референтов, из которых чаще всего употребляются города *Франкфурт-на-Майне* (8 раз) и *Цюрих* (2 раза), что связано с расположением в этом городе большого количества банковских учреждений. Город *Франкфурт-на-Майне* считается также финансовой столицей Германии, не случайно его называют даже *Bankfurt am Main*. По одному разу встретились города *Berlin*, *Hannover*, *Jestetten*.

Таблица 12. Bankmetropole.

Города-референты	Количество употреблений
Frankfurt am Main	8
Zürich	2

Серийное КН *Dienstleistungsmetropole* встречается в 11 статьях еженедельника „Die Zeit“, имеет 6 городов-референтов, наиболее часто из числа которых

употребляется город *Берлин* благодаря отлично налаженной работе служб в сфере оказания услуг. Однократно были употреблены также такие города как *Bonn, Dortmund, Hamburg, Leipzig*.

Таблица 13. Dienstleistungsmetropole.

Города-референты	Количество употреблений
Berlin	5
Essen	2

В 5 статьях еженедельника „Die Zeit“ встречается серийное наименование *Handelsmetropole*, для него было установлено 3 города-референта, из которых два – *Гамбург* и *Лейпциг* – употребляются по 2 раза, что связано с ролью этих городов в экономике Германии.

Таблица 14. Handelsmetropole.

Города-референты	Количество употреблений
Hamburg	2
Leipzig	2
Essen	1

Среди серийных КН с определяемым -stadt КН *Universitätsstadt* встречается в еженедельнике „Die Zeit“ 75 раз, нами было установлено 33 города-референта, из которых чаще всего упоминается город *Гейдельберг* (8 раз). По одному разу были обнаружены города *Bayreuth, Breisgau, Clausthal, Duisburg, Erfurt, Frankfurt am Main, Freising, Gießen, Graz, Halle, Homburg, Kiel, Konstanz, Landau, Leipzig, Osnabrück, Paderborn, Rostock, Saarbrücken, Wien*.

Таблица 15. Universitätsstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Heidelberg	8
Göttingen	7
Erlangen	6
Marburg	6
Greifswald	5
Münster	5
Tübingen	5
Jena	4
Freiburg	3
Magdeburg	2
Wittenberg	2
Würzburg	2

Название *Universitätsstadt* город в Германии получает в том случае, если он является местом расположения университета. В городах *Гейдельберг* и *Геттинген* находятся старейшие университеты в Германии, которые и в настоящее время пользуются особой популярностью среди абитуриентов, потому что в лингвокультурном смысле существуют как элемент традиции.

Серийное КН *Weltstadt* встречается в еженедельнике „Die Zeit“ 86 раз, имеет 16 городов-референтов, наибольшее количество раз среди которых встречался город *Берлин* (43). По одному разу были обнаружены такие города, как *Augsburg, Baden-Baden, Karlsruhe, Kiel, Köln, Lübeck, Marburg, Sankt Moritz, Waren an der Müritz*.

Таблица 16. Weltstadt.

Города-референты	Количество употреблений
Berlin	43
München	13
Hamburg	9
Wien	6
Zürich	3
Frankfurt am Main	2

Weltstadt («глобальный город», «город мирового значения») называют города, которые имеют большое значение в мире в области политики, экономики или культуры. Поэтому неудивительно, что среди обнаруженных референтов этого КН лидирует город *Берлин*. Этот город в течение всей истории своего существования не раз был и остается местом проведения самых разнообразных мероприятий в области политики, экономики и культуры мирового значения.

На основании данного исследования можно сделать следующие выводы:

- наиболее частотными стали такие КН, как *Hansestadt* (590 раз), *Weltstadt* (86 раз) и *Residenzstadt* (84 раза);

- наибольшим количеством КН обладают такие города, как *Hamburg* (10): *Residenzstadt, Reichsstadt, Hansestadt, Kaufmannsstadt, Medienstadt, Musikstadt, Kulturstadt, Dienstleistungsmetropole, Handelsmetropole, Weltstadt*), *Berlin* (9): *Residenzstadt, Kaiserstadt, Hansestadt, Medienstadt, Musikstadt, Kulturstadt, Bankmetropole, Dienstleistungsmetropole, Weltstadt*), *Leipzig* (8): *Kaufmannsstadt, Medienstadt, Messestadt, Musikstadt, Kulturstadt, Dienstleistungsmetropole, Handelsmetropole, Universitätsstadt*);

- статистически чаще всего встретились такие города как *Hamburg* (451 раз), *Bremen* (66 раз), *Berlin* (43 раза) и *Wolfsburg* (43 раза);

- было установлено, что существуют серийные КН не только с компонентом -stadt, но и серийные КН с определяющим компонентом -metropole (например, *Bankmetropole, Dienstleistungsmetropole, Handelsmetropole*);

- было установлено, что существует серия КН эпитетного типа с метафорической основой, которая состоит из названия немецкой реки и названия иностранного города (например, *Ilm-Athen, Isar-Athen, Spree-Athen*).

Результаты проведенного исследования дают основания предположить, что у серийных косвенных наименований городов существуют своего рода прототипы (например, *Hansestadt – Hamburg, Kulturstadt – Weimar, Messestadt – Leipzig, Bankmetropole – Frankfurt am Main*) в понимании Э. Рош [8]. В процессе исследования было установлено, что косвенные наименования городов обладают высокой лингвострановедческой ценностью и должны учитываться в преподавании немецкого языка.

Перспективы исследования серийных КН городов видятся в сравнении частотности их употребления в еженедельнике „Die Zeit“ и в других немецких СМИ, в привлечении к анализу КН других типов топонимов (улиц, кварталов и др.), а также в проверке полученных данных с помощью психолингвистических ассоциативных экспериментов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров – Москва : Русский язык, 1990. – 246 с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров – Москва : «Индрик», 2005. – 1040 с.
3. Донец П. Н. Средства национально-культурной номинации в современном немецком языке: дисс. ... кандидата филолог. наук : 10.02.04 / Донец Павел Николаевич. – Москва : 1985. – 214 с.
4. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. / Е. С. Кубрякова – Москва : Наука, 1986. – 159 с.
5. Томахин Г. Д. Америка через американизмы. / Г. Д. Томахин – Москва : Высшая школа, 1982. – 256 с.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – Москва : Наука, 1988. – 192 с.
7. Суперанская А.В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – Москва : Наука, 1985. – 177 с.
8. Rosch E.H. On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories // Moore T.E. (Ed.) Cognitive Development and the Acquisition of Language. – London , New York : Academic Press, 1973. – P. 111-114
9. <https://de.wikipedia.org/wiki/DEFA>
10. <https://de.wikipedia.org/wiki/Spree-Athen>
11. <http://www.filmpark-babelsberg.de/>
12. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-41122412.html>
13. <http://www.vernikova.com/o-puteshestviyah/45-o-puteshestviyah/onezabivaemihgorodah/289-ganzeyskiy-soyuz.html>
14. <http://www.zeit.de/sport/2016-05/rb-leipzig-fans-aufstieg>
15. www.ufa.de

REFERENCES

1. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. Language and Culture. Linguistic and cultural studies in teaching of Russian language as a foreign language. / E. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov – Moscow : Russkii yazyk, 1990. – 246 p.
2. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. Language and Culture. Three conceptions of linguistic and cultural studies: one of vocabulary, one of tactics of speech and behavior and one of sapientem. / E. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov – Moscow : “Indrik”, 2005. – 1040 p.
3. Donets P. N. Means of national and cultural nomination in the modern German: dissertation ... of candidate of Philological Sciences : 10.02.04 / Donets Pavel Nikolayevich – Moscow : 1985. – 214 p.
4. Kubryakova E. S. Nominative aspect of oral activities. / E. S. Kubryakova – Moscow : Nauka, 1986. – 159 p.
5. Tomakhin G. D. America through Americanisms. / G. D. Tomakhin – Moscow : Vysshaya shkola, 1982. – 256 p.
6. Podolskaya N. V. Dictionary of Russian onomastic terminology / N. V. Podolska – Moscow : Nauka, 1988. – 192 p.
7. Superanskaya A. V. What is a place-name study? / A. V. Superanskaya – Moscow : Nauka, 1985. – 177 p.

About the indirect nomination of cities of serial types in the German publicistic discourse (on the material of the weekly newspaper “Die Zeit”)

O. V. Abrosymova

Abstract. The article deals with a research of serial indirect nominations of German cities including their value for linguistic and cultural studies (on the material of the weekly newspaper “Die Zeit”). As a result of the research there were determined the most often used indirect nominations of German cities, serial indirect names with the part -stadt and with the determinating part -metropole as well as a series of indirect nominations of epithet type with a metaphorical basis which consists of a river name and a foreign city name.

Keywords: toponym, theory of nomination, linguistic and cultural studies, cross-cultural communication.

Features of political discourse (Based on speeches of D. J. Trump and H. Clinton)

O. N. Aleksieieva

National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov
Corresponding author. E-mail: aleksyeyeva@yahoo.com

Paper received 25.10.17; Accepted for publication 29.10.17.

Abstract. The paper under discussion deals with specifics and similarity of the political discourse of Donald Trump and Hillary Clinton. The thematic groups of terminological units of pre-election speeches were analysed. The obtained results enabled determination of the 9 thematic groups of terminology in political discourse followed by the prototypes identification. Terms of economic and political subjects prevail in speeches of the both candidates by a wide margin. Terminology was not only quantitative indicator but also an important quality indicator of politicians' success in their efforts to convince the voters.

Keywords: *terminology, political discourse, communicative act, social interaction, identification.*

1 Introduction. Political communication is a means of interaction between the political power players and the electorate. Solely political issues may result in linguistic and cultural contradictions as well as aggravation of the political environment and economic picture could lead to lexical-semantic changes in communication. The political discourse reflects the different forces' contestation for possession of authority that determines the peculiarities of communicative action to the extent of the political discourse. The basis of communicative acts of the political discourse is an attempt to influence an interlocutor that determines explicate and implicative suggestibility that dominates informational content [1; 2; 3; 7].

The relevance of research is determined by orientation of the modern linguistic investigations on searching for universally applicable linguistic means for interpretation of the modern political texts, focusing of the linguistic studies on the comprehensive and systematic study of political communication in English. In addition, it is determined by interest in the studying matters concerning pragmatic and functional characteristics of linguistic phenomena.

The study aims to designate features of the political discourse in speeches of presidential candidates of the USA (D.J.Trump and H. Clinton) in 2016. The tasks of this research are 1). to distinguish the main themes of speeches, 2). to implement the quantitative analysis of special terminology, 3). to indicate communication strategies of the candidates, 4) to analyze the content of key ideas of their political programs with which politicians tried to enlist the support of voters during complicated debates in 2016.

The success on the political scene depends in many ways on effective establishment of communicative links between an addresser (politician) and an addressee (voter) by filling of communicative code of the message with language elements. They are potentially capable of coming through the filters of consciousness determinate by the society and convincing the citizens of the reliable, helpful and sincere intensions of their elect [2, p.58-62].

N.V.Kondratenko defines the political discourse as an expression of political communication. «The political discourse is a concrete expression of political communication that provides actualization of the political text in the communicative act of interaction between a political subject (politician, political force, authority) and political object (audience, electorate, voter)» [11, p.176-182]. Hence, the political discourse reflects the intentions and actions of politicians.

2 Analysis of features of political discourse of D. Trump and H. Clinton. D.J.Trump and H. Clinton discussed important issues of modern American society in their campaign speeches. The main themes of the speeches and debate were the following: the economic status of the state, the foreign and domestic policy of the USA, participation in the military conflicts in the Middle East, social and environmental issues, issues connected with development of renewable energy sources. The process of quantitative calculations of recurrent lexicon was used for more accurate distinguishing the main groups of terminological vocabulary in the campaign speeches of American presidential candidates in 2016. Quantitative measures of usage frequency of terminology corresponding to the topics allow us to distinguish themes, which in general prevailed in the political discourse in 2016. However, it should be noted that the quantitative measures of two candidates' speeches are different. H. Clinton delivered a greater number of speeches, which on average had larger text volume, thus the total number of words, including non-notional parts of speech, in her texts is 305 567 (101 speeches), while this indicator is lower for D.J.Trump and it is equal to 98 679 (79 speeches). However, transferring results in percentage of the number of terms in different themes to the total number of words provides a clear idea of prioritizing terminology of the certain areas in the speeches of the both candidates, which ones were prevailed in their speeches. In addition, it clarifies which portion of the total number of words in speeches of each candidate was represented by special vocabulary and, finally, in general what was the part of terminology in political speeches in 2016. Two separate text corpus of the speeches of leading candidates for the US presidency (D.J.Trump and H. Clinton) in 2016 with a total number of 404,246 words were created for performing this calculation.

The matter for creating these text corporuses were the texts of campaign speeches taken from the following websites:

<http://www.presidency.ucsb.edu>, <http://www.bbc.com/news/election-us-2016>, <http://www.cbsnews.com/video>.

The most often used by the candidates 9 thematic groups of terminology in political speeches were discovered, according to the quantitative results.

1). **Policy:** *agenda, anarchy, chancellor, congress, dictator, diplomat, electorate, foreign policy, mayor, NATO, president, prime minister, republican, Secretary of State, veto;*

2). **Economics:** *ability-to-pay, accountancy, currency,*

debt, deductible, devaluation, due bill check, economic catastrophe, entrepreneurship, global economic crisis, labour exchange, reducing the budget deficit, stockpile, subsidy, loan, IRS.

3). **Demography:** birth rate, child-woman ratio, cohort, death rate, decline in population, depopulation, ethnodemography, geodemography, marriage rate, middle adulthood, migration, natural increase, population census, relative sterility, vital revolution.

4). **Military:** Admiral, air campaign, army tank, civil war, commander in chief, General, gun, long-range missiles, massacre, military, nuclear weapon, retired National Guard, rifle, SEAL, soldier.

5). **Education:** academic year, Common Core, crash course, curriculum, dissertation, distance learning, faculty, further education, grade, headmaster, infant school, lecturer, tertiary education, university, vocational college.

6). **Juridical subjects:** Central objectives, constitution in force, court, criminal law, declaratory judgment, defaulting, General Prosecutor, jury trial, lawsuit, legislature, reasonable bail, statute, subpoena, transaction, welfare of the state.

7). **Social subjects:** alliance, caste, correlation, ethnic group, gender, immigration, lobbying, lumpen, nation, sectarian, social group, social outcast, social security, society, sociology.

8). **Environmental protection and health care maintaining:** conservation of natural resources, disabled people, environmental emergency, environmental protection, global environment facility, hazardous wastes, index of health status, Medicaid, medical insurance, Medicare, natural calamity, negligence, Obamacare, reserve.

9). **Innovative technology:** browser, cyberspace, data bases, e-commerce, gadget, HDTV camera, innovation, interactive TV, internet, Nanotechnology, tendency, video conferencing, web hosting, Web server, Web-development.

However, these subjects are arranged differently for each candidate on a scale of importance, Republican D.J.Trump has used more terminology from economic and demographic issues, innovative technologies:

*We need to lash up with our allies, and ensure our intelligence services are working hand-in-hand to dismantle the global network that supplies money, arms, **propaganda** and fighters to the terrorists. We need to win the battle in **cyberspace**.*

*We have to make our country rich again so we do that, so we can save **Social Security**. 'Cause I'm not a cutter; I'll probably be the only Republican that does not want to cut **Social Security**. I'm not a cutter of Social Security; I want to make the country rich so that **Social Security** can be afforded, and **Medicare** and **Medicaid**. Get rid of the waste, get rid of the **fraud**, but you deserve your **Social Security**; you've been paying your Security. And like, I like **Congressman Ryan**, I like a lot of the people that are talking about you know cutting Social Security, and by the way the **Democrats** are eating your lunch on this issue.*

*We have **leadership**, again no leadership respects us. You know, leadership of other places never respect stupid people, okay, that's one thing you're going to find. The same thing is happening there. And I never knew that Afghanistan until a year ago or so, Afghanistan has tre-*

*mendous wealth in **minerals**, different, not the **oil**, but minerals. And we're fighting here, and on the other side of the mountain China is taking out all the minerals. They're taking it out. **Trillions** of dollars and **millions** of dollars of minerals. So we're fighting here and they are taking it out, looking at us and saying thank you very much sucker. It's really, really crazy.*

Democrat H.Clinton has focused on economics, politics and education: *When I was **Secretary of State**, we worked closely with our allies Japan and South Korea to respond to this threat, including by creating a missile defense system that stands ready to **shoot down** a North Korean warhead, should its leaders ever be reckless enough to launch one at us. The technology is ours. Key parts of it are located on Japanese ships. All three countries contributed to it. And this month, all three of our militaries will run a joint drill to test it.*

*This is not someone who should ever have the **nuclear codes** – because it's not hard to imagine Donald Trump leading us into a war just because somebody got under his very thin skin.*

*He believes we can treat the U.S. economy like one of his casinos and default on our **debts** to the rest of the world, which would cause an **economic catastrophe** far worse than anything we experienced in 2008.*

*I wrestled with the Chinese over a climate deal in Copenhagen, brokered a ceasefire between Israel and Hamas, negotiated the reduction of nuclear weapons with Russia, twisted arms to bring the world together in **global sanctions** against Iran, and stood up for the rights of women, **religious minorities** and **LGBT** people around the world.*

3 General observations and conclusion.

Terminology is almost equal to 9-11% of candidates' speeches. Moreover, it is not only the most numerous and in addition, it is the most flexible part of the modern English vocabulary. Withdrawing of the term beyond its term system leads to its determinologisation resulting in the conversion of word's semantic structure, the extension of the concept's denotation, the accumulation of new senses, the development of figurative meaning.

The candidates for the US presidency widely have used this peculiarity of the terminological unit in their election campaigns in 2016.

Therefore, it should be noted that terms of economic and political subjects prevail in speeches of the both candidates by a wide margin. That is not surprising, because US citizens are concerned about economic subject right after a recession. That is why corresponding to the needs of the public and time both candidates actively employ the terms: *decrease, business competition, economy, tax, development* and many others. Demography and military activity of the USA in the world policy took the 2-3 places respectively. Donald Trump paid the voters' attention to his own fortunes and economic opportunities, Hillary Clinton appealed to her political experience and outstanding biography, relationships with the world leaders.

In summary, we should mention that the candidates for the US presidency in 2016 actively employed branch terminology in their pre-election political discourse corresponding to the modern public needs and with aim to demonstrate their professional knowledge. Each candidate differently represented the success of election strategy

and originally divided various socially important issues in their addresses. The usage of quantitative analysis of the terminological vocabulary in the texts of American politicians' speeches allow to investigate the priority ranking of these subjects. Terminology was not only quantitative indicator but also an important quality indicator of politicians' success in their efforts to convince the voters.

Thus, the most important function of the political discourse is the function of political propaganda, the function of influence and persuasion. The discourse is an

essential component social and cultural interaction, the characteristic features of it are the interests, goals, methods and the formation of such public opinion that is required for the discourse's author.

We consider that the development of research methodology of the political discourse taking into account the diversity of methodological tools of interdisciplinary field is the promising aspect of the research. Also the role of political discourse as organizer of public opinion needs a further study.

REFERENCES

1. Baranov A.N. Introduction to Applied Linguistics, workbook, 2 edition, Moscow, Editorial URSS, 2003, 360 p.
2. Batsyevych F.S. The basis of communicative linguistics, workbook, publ. center «Academy», 2004, 344 p.
3. Chudinov AP Political linguistics: study. way. / Anatoly Prokopevich Chudinov. [2nd ed., Correct.]. - M.: Flint: Science, 2007. - 256 p.
4. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. [7th ed.]. Oxford University Press, 2010. 1716 p.
5. Kondratenko N.V. Joke in political communication from political humor to the language game. Notes from general linguistics, collec. of scientific papers, Odesa, 2008, publ.8/9, p.176-182.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. [5th ed.]. Pearson Education Ltd., 2012. 2082 p.
7. Matsko D.S. Features of pre-election political discourse as a type of communicative activity (based on the 2008 US election campaign) [Electronic resource]. Mode of Access http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vlush/ped/2010_2/15.pdf.
8. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles / [prep. by William Little, H. W. Fowler, J. Coulson; rev. & ed. by C. T. Onions]. 3rd ed. rev. with addenda. Oxford at the Clarendon Press; Oxford University Press, 1956. 2515 p.
9. Shaigal E. I. Semiotics of Political Discourse / Elena Iosifovna Shaigal. - Moscow: Volgograd: Peremena, 2000. - 367 pp.
10. Vashchuk T.M. Political discourse as linguistic subject of research. [Electronic Resource]. Mode of Access : <http://studentam.net.ua/content/view/7154/97/>.
11. Zabolotskyi Yu.V. Analysis of campaign speeches of the presidential candidates of the USA in 2012 (M. Romney and B.Obama). Linguistic magazine of Odesa, 2015, publ. 5(1), p.57-62. [Electronic Resource]. Mode of Access : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2015_5\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2015_5(1)_15).

Особенности политического дискурса (на материале предвыборных выступлений Дональда Трампа и Хиллари Клинтон)

О. Н. Алексеева

Аннотация. В обсуждаемой статье рассматриваются особенности и отличия политического дискурса Дональда Трампа и Хиллари Клинтон. Проанализированы тематические группы терминологии предвыборных выступлений кандидатов. Полученные результаты позволили определить 9 тематических групп терминов политического дискурса, а затем идентифицировать прототипы. Терминология, была не только количественным показателем, но и важным показателем качества успешности выступлений политиков.

Ключевые слова: терминология, политический дискурс, коммуникативный акт, социальное взаимодействие, идентификация.

Lexical-linear cohesive patterns of the Germanic belles-lettres style text structures organization

V. O. Andrushchenko

Department of English Philology and Translation of Horlivka Institute for Foreign Languages of the higher educational establishment "Donbas State Pedagogical University", Bakhmut, Ukraine
Corresponding author. E-mail: andruschenkoviky@i.ua

Paper received 27.10.17; Accepted for publication 02.11.17.

Abstract. The study focuses on the peculiarities of the coherence category linear realization as a prominent textual feature of the Germanic belles-lettres style thematic-synchronic text structures formal-semantic and functional-informative spaces organization within the supra-phrasal unity (SPU) by means of linear intra-textual interlinear syntactic link (LITISL) cohesive devices (CDs) manifestation specifically formalized in the English language.

Keywords: coherence category, belles-lettres style text unity, SPU, LITISL, CDs, differential peculiarities.

Actuality. The specificity of the internal belles-lettres style text system research, its formal materialization and contentive completion (V. Dressler, M. Halliday, I. Halperin, R. Hasan, O. Moskalskaya, E. Selivanova, H. Solhanyk, A. Zahnitko etc.) determined by the list of the coherence category realization linguistic means (cohesion / coherence) allow to trace both structural and semantic peculiarities of the cohesive belles-lettres style text whole organization within the supra-phrasal unity. The made attempts of text structure analysis concerning its grammatical devices representation on the lexical level are lack of their interpretation as strong formal cohesive markers of the text unity, quantitative interrelation of the latter and some conclusion about their specific formalization in Germanic languages, English, in particular.

Publications analysis. Thus, the linguists R. Hasan and M. Halliday point out that cohesion is expressed partially by grammatical means (ellipsis, conjunction), partially by lexical means (reference, substitution, lexical cohesion) [2, p. 14] which range provides a certain text sense background.

To O. Moskalskaya's mind, the most widespread formal-contentive devices of belles-lettres style text whole cohesive organization are regarded to be a regular repetition of homogeneous thematic key words; synonymic and lexical repetitions as theme bearers; pronominalization phenomenon; definite words reference within a SPU [8, p. 17–20].

Being focused on I. Halperin's formulation of the notion "cohesion" as peculiar types of relations [3, p. 74–79], we, in our turn, suppose that text formation is determined by some intra-textual interlinear syntactic links which manifestation may be traced on all text levels owing to the coherence category linguistic-semantic realization.

At that, H. Solhanyk among texts in regard with syntactic interlinear ties peculiarities distinguishes three types: 1) texts with a linear tie; 2) texts with a parallel tie; 3) texts with a conjoint tie [11, p. 85]. A. Zahnitko differentiates a left-handed (a linear link – anaphora), right-handed link (a parallel link – cataphora), integrative-cumulative and coalition-implicit intra-textual interlinear links [13, p. 133].

In our research we have taken these scholars' views (H. Solhanyk, A. Zahnitko) into consideration concerning intra-textual interlinear syntactic links classification into linear, parallel and integrative with an appropriate spectrum of their means representation as prominent factors of belles-lettres style SPUs cohesive structuring with their specific grammatical-syntactic formalization in English that the coherence category determines by the language means of its

manifestation. Though, current study is mostly concentrated on lexical-linear coherence formalization represented by LITISL CDs realization within the Germanic thematic-synchronic belles-lettres style text wholes.

Purpose. Consequently, the purpose of the research is to qualify the linguistic devices manifested on the lexical level due to LITISL means realization as significant cohesive formal-semantic markers with their materialization specificity reflection within the English language thematic-synchronic belles-lettres style texts structural and sense organization.

Materials and methods. By means of structural-functional and quantitative-typical analysis as well as continuous sampling and descriptive methods such CDs of LITISL as a linear succession and sense-semantic unity of combined components within SPUs [13, p. 611] (in number 910) were traced in the Germanic thematic-synchronic belles-lettres text structures by J. London "Martin Eden" and W. Maugham "The Painted Veil" with their specific formalization qualification in the latter:

1) demonstrative-substitutive words (in a postpositive sentence within a SPU to denote the latter antecedent of a prepositive sentence) such as he (she, it), this (that) etc.: He glanced around the table. Opposite him was Arthur, and Arthur's brother, Norman. They were her brothers, he reminded himself, and his heart warmed toward them (6, p. 20) (the antecedents represented by proper nouns are correspondingly expressed by the pronoun they).

The last antecedents of prepositive sentences may be expressed by common nouns as well. The substitution of the last sentence component within a prepositive sentence in English by demonstrative-substitutive words takes place together with the definite article the: the latter (the last), the other (another) etc.: They rode out into the hills several Sundays on their wheels, and Martin had ample opportunity to observe the armed truce that existed between Ruth and Olney. The latter chummed with Norman, throwing Arthur and Martin into company with Ruth, for which Martin was duly grateful (6, p. 106) (Olney – the latter).

2) Proper or common nouns repetition or their substitution by demonstrative-substitutive words such as he (she, it), this (that) etc. or **hyponymic notions**: Walter's eyes shone with bitter mockery. They made Kitty a trifle uneasy (7, p. 73) (the substitution of common noun eyes by a demonstrative-substitutive word they).

The specificity of this CD representation within the English language SPUs is determined by: 1) all common nouns denoting inanimate objects and phenomena substitution by a

demonstrative-substitutive word it in spite of nouns standard differentiation according to three genders (he, she, it); 2) proper and common nouns repetition with either definite or indefinite article: They buried him three hours later. It seemed horrible to Kitty that he must be put into a Chinese coffin, as though in so strange a bed he must rest uneasily, but there was no help for it. The coffin was lowered into the grave and the grave-diggers began to throw in the earth (7, p. 226) (a coffin – the coffin); 3) demonstrative-substitutive words this (that, these, those) functioning in combination with a noun or pronominal word one (ones) etc.: He noticed a fellow with narrow-slitted eyes and a loose-lipped mouth. That one was vicious, he decided. On shipboard he would be a sneak, a whiner, a tattler (6, p. 32) (a fellow – that one).

3) Lexical repetition (derivational repetition): They sat in silence for an hour. He sat quite still, in that same easy attitude, and stared with those wide, immobile eyes of his at the picture. His stillness was strangely menacing. It gave Kitty the feeling of a wild beast prepared to spring (7, p. 56) (still – stillness).

The distinctive feature of this CD realization within the English language SPUs is a gerund formation from an infinitive stem by adding the ending -ing: He walked around the deck until that hurt too much, then sat in his chair until he was compelled to walk again. He forced himself at last to finish the magazine, and from the steamer library he culled several volumes of poetry. But they could not hold him, and once more he took to walking (6, p. 364) (to walk – walking).

4) Lexical repetition: Martin had faith in himself, but he was alone in this faith. Not even Ruth had faith. She had wanted him to devote himself to study, and, though she had not openly disapproved of his writing, she had never approved (6, p. 113) (the lexeme faith repetition).

The specific grammatical formalization of lexical repetition within SPUs of the analyzed language lies in the presence of: 1) convert words: She certainly paid no attention to him then and if she danced with him it was because she was good-natured and was glad to dance with any one who asked her. She didn't know him from Adam when a day or two later at another dance he came up and stroke to her. Then she remarked that he was at every dance she went to (7, p. 25) (danced – to dance – dance); 2) recurrent lexemes in the Possessive Case: This man from outer darkness was evil. Her mother saw it, and her mother was right. She would trust her mother's judgment in this as she had always trusted it in all things (6, p. 27) (mother – her mother's judgment); 3) possessive pronouns absolute form (hers, yours etc.) that by an inflection marker -s contains a denoted noun in order to avoid its repetition: There had been no quick, vigorous lip-pressure such as should accompany any kiss. Hers was the kiss of a tired woman who had been tired so long that she had forgotten how to kiss (6, p. 39) (kiss – hers was the kiss); 4) an initial lexeme form repetition without any changes in regard with grammatical cases (faith – in this faith – faith).

5) Synonymic repetition: Strength was what she needed, and he gave it to her in generous measure. And when he had gone, she would return to her books with a keener zest and fresh store of energy (6, p. 70) (strength – energy).

6) Antonymic repetition: Was it possible that he really designed her death? That would be the act of a madman. It was odd, the little shiver that ran through her as the thought occurred to her that perhaps Walter was not quite sane (7,

p. 101) (madman – sane). In English word forms common in meaning may be transformed from homogeneous into ambivalent by the derivatives of negation: prefixes -dis, -in, -un etc., suffixes -less etc.: Tongue-tied by inexperience and by excess of ardor, wooing unwittingly and awkwardly, Martin continued his approach by contact. The touch of his hand was pleasant to her, and something deliciously more than pleasant. Martin did not know it, but he did know that it was not distasteful to her (5, p. 158) (pleasant – prefix-dis + lexeme tasteful → distasteful).

7) Periphrastic repetition: Tuesday was a day of similar unremitting toil. The speed with which Joe worked won Martin's admiration. Joe was a dozen of demons for work (6, p. 137) (the direct nomination the speed with which Joe worked rephrasing by a phraseological one: a dozen of de-mons for work).

8) Hyponymic repetition: The afternoon mail brought a letter from Ruth. As he read, mechanically his hand sought his pocket for the tobacco and brown paper of his old ciga-rette days. He was not aware that the pocket was empty, or that he had even reached for the materials with which to roll a cigarette (6, p. 302) (a generic notion tobacco repetition is determined by its kind (type) – a cigarette).

The CDs grammatical expression specificity within the English language SPUs is provided with the exceptions from the rules of nouns plural form formation with the change of a root vowel (a man – men, a woman – women etc.) together with a standard one (the endings -s, -es added to a noun stem) plus indefinite / definite articles a, an, the or a zero article: Passing through the City Hall Park, he had noticed a group of men, in the centre of which were half a dozen, with flushed faces and raised voices, earnestly carrying on a discussion. He joined the listeners, and heard a new, alien tongue in the mouths of the philosophers of the people (6, p. 56) (a group of men – the listeners – the philosophers).

9) Linear thematic (topical) repetition: One day, because the days were so short, he decided to give up algebra and geometry. Trigonometry he had not even attempted. Then he cut chemistry from his study-list, retaining only physics (6, p. 107) (the thematic field of the analyzed SPU is formed around the concept study-list that is characterized by the key components to denote school subjects: algebra, geometry, chemistry etc.).

The main peculiarities of LITISL means realization within the English language SPUs are determined by both definite (an anaphoric function – refers an addressee of communication to the preceding information) and indefinite (a cataphoric function – refers a recipient to the following information) articles that organize texts being a grammatical and universal device of names reference expression [8, p. 102].

Results and their discussion. So, we intended to study the cohesion category grammatical manifestation intensity by LITISL representation within the English language belles-lettres style supra-phrasal fragments (table 1). As a result, it was traced that the analyzed CDs of LITISL expression turn out to be typical for both belles-lettres style text structures formal-semantic organization, though, specifically represented in English.

At that, the most widespread CDs of LITISL realization in English are regarded to be proper / common nouns repetition or their substitute by demonstrative-substitutive words – 31%, lexical repetition – 23%, thematic repetition – 12%, demonstrative-substitutive words denoting the latter anteceded

ents – 10%, synonymic repetition – 7%, derivational repetition – 6%, antonymic repetition – 5%.

Table 1. The quantitative interrelation of the cohesion category grammatical-formal expression intensity by means of linear syntactic link realization within the Germanic belles-lettres style supra-phrasal unities

№	Means of realization	English	
		Quantity	%
1.	demonstrative-substitutive words denoting the latter antecedents	95	10
2.	proper / common nouns repetition or their substitute by demonstrative-substitutive words	280	31
3.	derivational repetition	52	6
4.	lexical repetition	210	23
5.	synonymic repetition	67	7
6.	antonymic repetition	48	5
7.	periphrastic repetition	30	3
8.	hyponymic repetition	23	3
9.	thematic repetition	105	12
Total		910	100

Thus, the quantitative research of CDs determined by LITISL realization within the English language thematic-synchronic belles-lettres style supra-phrasal text model shows that this or that CD, being always specifically formalized in English, turns out to be typical for both analyzed belles-lettres style texts.

Consequently, having analyzed 910 SPUs in English and examined the cohesion category grammatical expression intensity by LITISL representation within the English language belles-lettres style supra-phrasal text fragments (table 2), we may admit that this link, characterized by a greater force of its manifestation (LITISL structural-grammatical realization intensity covers 45,5% of the English belles-lettres style supra-phrasal fragmentary block) is regarded to be prominent and essential for both belles-lettres style texts structural-semantic organization.

Table 2. The structural-grammatical intensity of the English language belles-lettres style supra-phrasal cohesive model organization

Type of ITISL	English	
	Quantity	%
Linear	910	45,5
Parallel	680	34
Integrative	410	20,5
Total	2000	100

Conclusion. All this enables to qualify the category of coherence as a certain universal linguistic regularity of the general English language belles-lettres style continuum supra-phrasal fragmentary model horizontal-formal structuring:

1. If the latter antecedent of a prepositive sentence within a SPU is expressed by a proper name, then at the beginning of a postpositive sentence structure it is represented by a demonstrative-substitutive word.

2. If a preceding sentence structure of a SPU contains a proper name, then in the following sentence it is manifested by a pronominal-substitutive element.

3. If a prepositive sentence formation within a SPU keeps a lexeme, then in postposition it may be formalized by derivational elements, repeated in its initial form without any changes, represented by either synonymic, antonymic, periphrastic, hyponymic or thematically interrelated word form.

Hence, the obtained procedure of the Germanic internal belles-lettres style texts formal-sense organization analysis determined by the coherence category linguistic markers (the main, peripheral, destructive) realization together with typical-specific peculiarities trace of their grammatical-semantic manifestation in English is reasonable to be implied to belles-lettres style texts research in other languages, literature trends, synchronic dimensions. Such horizontal-vertical analysis of belles-lettres style text unities is aimed at a general idea comprehension of the latter by a reader due to their prominent deep subtextual conceptual-thematic and implicit-paradigmatic relations stratification by an addressee.

REFERENCES

- Bloor T. The Functional Analysis of English : A Hallidayan Approach / T. Bloor, M. Bloor. – China : Edward Arnold (Publishers) Limited, 2001, 287 p.
- Halliday M. Cohesion in English / M. Halliday, R. Hasan. – London : Longman, 1976, 256 p.
- Halperin I. R. Text as an Object of Linguistic Research / I. R. Halperin. – [2d publ.]. – M. : Editorial URSS, 2004, 144 p.
- Hassel M. Pronominal Resolution in Automatic Text Summarization : Master Thesis [Electronic resource] / M. Hassel. – Sweden : Stockholm University, 2000. – 20 p. – Available at: <http://www.nada.kth.se/xmartin>.
- Hoey M. Patterns of Lexics in Text / M. Hoey. – Oxford : Oxford University Press, 1991, 276 p.
- London J. Martin Iden : [novel] / J. London. – London : Macmillan and Company Edition, 2004, 367 p.
- Maugham S. W. The Painted Veil : [novel] / W. S. Maugham. – London : Longman Edition, 2006, 288 p.
- Moskalskaya O. I. Text Grammar : Textbook / O. I. Moskalskaya. – M. : The Highest School, 1981, 183 p.
- Muto K. The Use of Lexical Cohesion in Reading and Writing [Electronic resource] / K. Muto. – P. 107–129. – Available at : [http://www.library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gaidai\(30\)/07.pdf](http://www.library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gaidai(30)/07.pdf).
- Sanders T. Cohesion and Coherence : Linguistic Approaches / T. Sanders, H. Maat. – Utrecht University : Elsevier Ltd., 2006, 230 p.
- Solhanyk H. Ya. Text Stylistics / H. Ya. Solhanyk. – M. : Flinta : Science, 1997, 256 p.
- Tanskanen S.-K. Collaborating towards Coherence : Pragmatics & Beyond New Series / S.-K. Tanskanen. – University of Turku : John Benjamins Publishing Company, 2006, 192 p.
- Zahnitko A. P. Text Linguistics : Theory and Practice / A. P. Zahnitko. – Donetsk : “South-East” Ltd, 2006, 289 p.

Лексико-линейные когезийные образцы организации германских художественнотекстовых структур

В. О. Андрущенко

Аннотация. Статья сфокусирована на особенностях линейной реализации категории связности как основной текстовой характеристики в организации формально-семантического и функционально-информативного пространств германских тематико-синхронных художественнотекстовых структур в пределах сверхфразового единства посредством выявления когезийных маркеров репрезентации линейной внутритекстовой межпредложенческой синтаксической связи, специфически формализованных, в английском языке.

Ключевые слова: категория связности, художественнотекстовое целое, сверхфразовое единство (СФЕ), линейная внутритекстовая межпредложенческая синтаксическая связь (ЛВТМСС), когезийные средства, дифференцированные признаки.

Когнітивно-семантична універсалія як категорія когнітивної семантики

О. О. Балабан

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: elenabalaban@ukr.net

Paper received 24.10.17; Accepted for publication 29.10.17.

Анотація. Статтю присвячено огляду сучасного стану когнітивної семантики та введенню поняття когнітивно-семантичної універсалії. З'ясовано, що сучасна когнітивна семантика займається переважно вирішенням загальних проблемах понятійних процесів та описом окремих концептів у межах базових концептуальних теорій (когнітивна граматики, теорія ментальних просторів, теорія інтеграції тощо), а основною категорією вважається когнітивно-семантична універсалія. Перспективним є проведення когнітивних досліджень саме пояснюючи універсалогічні понятійні процеси, що відбуваються в семантиці.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, когнітивна семантика, когнітивно-семантична універсалія, ментальні процеси.

Вступ. Виникнувши в межах когнітивної лінгвістики як напрям, когнітивна семантика “розглядає значення як ментальне явище, пов’язане зі способами отримання, збереження й обробки інформації людським мозком” [6, с. 239]. Засновниками цього напрямку були Дж. Лакофф, М. Джонсон, Р. Ленекер, Р. Джекендофф, Ч. Філмор, Л. Талмі, Р. Дірвен, Д. Герартс, Ж. Фонконьє, А. Ченкі, К. Бругман, А. Вежбицька та ін. Представники вітчизняної когнітивної семантики О.О. Селіванова, С.А. Жаботинська, О.М. Кагановська, О.П. Воробйова та ін. Спроби пояснити як формується, передається, сприймається та зберігається лексичне значення слова, а також намагання виявити спільні властивості та ментальні образи і обумовлює **актуальність** розвідок у галузі когнітивної семантики сьогодні.

Аналіз останніх праць, присвячених когнітивним дослідженням засвідчив, що вітчизняна когнітивна лінгвістика і когнітивна семантика зокрема, акцентує увагу на: а) **загальних проблемах понятійних процесів:** власних назв (Співак С.М., 2004; Карпенко О.Ю., 2006); префіксальних неологізмів (Сакал Т.М., 2004); назв осіб (Шиманович Г.М., 2005); простого контактного повтору (Маліновський Е.Ф., 2006); зоосемізмів (Кривенко Г.Л., 2006); субстантивних композитів (Васильєва О.Г., 2006); поезики (Безребра Н.Ю., 2007); дискурсу преси (Шкарабан І.В., 2007); еліптичного речення (Александрова В.Г., 2008); запозичень (Битко Н.С., 2008); акту вибачення (Буренко Т.М., 2008); електронного дискурсу (Горіна О.В., 2008); дитячого фольклору (Левчук Я.М., 2004) тощо; б) **описі окремих концептів:** радість (Шамаєва Ю.Ю., 2004), гра (Старко В.Ф., 2004), влада (Дроздова С.О., 2004; Чорновол-Ткаченко О.О., 2007), Європа (Прихода Я.В., 2005), кохання (Огаркова Г.А., 2005), білий/чорний (Кузьміна О.Б., 2005), козацтво (Запольських С.П., 2005), степ (Єфименко О.Є., 2005), чоловік/жінка (Бондаренко О.С., 2005; Абрамова Ю.В., 2007; Кисельова А.Л., 2007; Яценко М.О., 2008), героїзм (Шваб Т.О., 2006), дім/родина (Сорока Т.В., 2006), шлях (Пальчевська О.С., 2006), вампір (Онишук І.Ю., 2006), добро (Змійова І.В., 2006), рівновага (Багацька О.В., 2007), час (Дем’янова Ю.О., 2007; Задорожна О.М., 2008), птах (Казимир І.І., 2007), Петербург (Ніколаєва В.А., 2007), хитрість (Савицька Л.В., 2007), політика (Васильєва М.О., 2008), подорож (Каратєєва Г.М., 2008), життя (Краснобаєва-Чорна Ж.В., 2008), юродство (Маслій О.В., 2008), людина (Пікало-

ва А.О., 2008), чистий (Потапчук С.С., 2008), флористичних (Рогальська І.І., 2008), виховних (Ткаченко Л.В., 2008), доля (Троць О.В., 2008), сім’я (Яковлева В.Б., 2008) тощо.

Метою дослідження є аналіз та систематизація останніх досліджень у галузі когнітивної семантики, а також визначення терміну когнітивно-семантична універсалія як категорії. **Завданнями**, що сприяло розв’язанню поставної мети були: 1) проаналізувати останні зарубіжні та вітчизняні дослідження з когнітивної семантики; 2) надати визначення терміну когнітивно-семантична універсалія як базовій категорії дослідження.

Основний матеріал. Окреслюючи напрями та перспективи сучасної лінгвістики О.О. Селіванова [6, 7] зауважує, що навіть наявність понятійного апарату та методики опису не дала змоги прийти до єдиної інтегративної теорії у дослідженні семантичних явищ. Так головними положеннями когнітивної семантики вчена вважає наступні: 1) семантика природних мов є конвенційним результатом категоризації й концептуалізації світу представниками певного етносу та культури й відображає досвід, знання, відчуття людини, які можуть бути невідповідними дійсному стану речей; 2) генератором значень висловлень є людина як носій когніції, яка обирає власний або нав’язаний їй мовою спосіб інтерпретації дійсності; 3) той самий факт дійсності може отримати різні семантичні відповідники як в одній мові, так і в різних залежно від способу профілювання й бази як підґрунтя семантизації; 4) висловлення, породжені з однієї глибинної синтаксичної структури, можуть бути семантично не відповідними, що ставить під сумнів тезу про другорядність й інтерпретаційність семантики у генеративізмі; 5) значення має концептуальну природу та ґрунтується на прототипній категорії, яка активується в будь-яких контекстах використання цього значення; 6) опис семантичної структури здійснюється шляхом її представлення як мережі значень, пов’язаних на підставі деталізації та зсуву (метонімічного й метафоричного перенесення); 7) механізм метафори має когнітивне підґрунтя і є використанням знаків однієї предметної сфери на позначення іншої, що зумовлене специфікою асоціативних операцій етносвідомості тощо [6, с. 239-240]. До того ж дослідниця наголошує, що “головними досягненнями когнітивної семантики стали теорії категоризації й концептуалізації в певній мові та в контрастивному аспекті, концептуальної метафо-

ри і зв'язку метафоричних моделей із досвідом носіїв мови (Дж. Лакоффа, М. Джонсон, А. Ченкі, Л. Ліпка, Л. Талмі, І. Свістер та ін.); дослідження прототипної природи значень, фігури й фону в семантиці приєднання, аспектуальності, просторових, і часових відношень; способів семантичного представлення в когнітивній граматиці Р. Ленекара; когнітивне обґрунтування полісемії як механізмів переходу від одного значення до іншого; граMATика глибинних відмінків і конструкцій Ч. Філмора; концепції семантичних примітивів А. Вежбицької, ментальних просторів і семантичної інтеграції Ж. Фоконьє і М. Тернера, універсальних семантичних ознак мовних одиниць М. Бірвіша тощо" [6, с. 240].

За результатами аналітичного огляду О.О. Селіванова відзначила наступні основні провідні теорії когнітивної семантики:

1. *Когнітивна граMATика* Р. Ленекара або простова граMATика (1976 р.), що ґрунтується на специфіці категоризації і схематичній концептуалізації людиною дійсності та об'єктивуються семантикою предикатів та їхньою дистрибуцією [6, с. 240-241]. Головні принципи когнітивної граMATики Р. Ленекара як такі є: 1) необхідність й обов'язковість вивчення мови у проекції на пізнавальні процеси, бачення людиною світу, а дослідження значення - з огляду на способи концептуалізації (знання, досвід тощо); 2) залежність семантичної структури конкретної від специфіки цієї мови, її конвенційної образності; 3) наявність у граMATичних категорій відповідних прототипних структур; 4) холістичність рідних мовних рівнів, зокрема, неавтономність граMATичних структур, аналіз обов'язково передбачає врахування їхньої семантичної значущості (semantic value), а опис семантичних структур потребує цілісного пізнавального підходу; 5) характеристика семантичних структур відносно способів інтеріоризації дійсності, причому формальний опис значень мовних висловлень із позицій вважається недостатнім; 6) відображення семантичними структурами не змісту ситуації, а й способу її тлумачення й мовної організації тощо. Семантика висловлення аналізується на підставі предикації, такі предикації можуть пов'язувати кілька концептуальних сфер (доменів), що є обов'язковою умовою для повного опису значення висловлення. Набір доменів, відносно яких визначаються семантичні ознаки, є *концептуальною матрицею*. Виникла когнітивна граMATика на противагу генеративній граMATиці [6, с. 240-241].

2. Друга, досить поширена концепція когнітивної семантики, *теорія ментальних просторів*, що представляє ментальний простір як гіпотетичне середовище мислення й концептуалізації, що відображає уявний стан справ і не проектується на об'єктивний світ, але актуалізується в умовах пізнавальної взаємодії суб'єкта зі світом, зокрема, у процесі породження або сприйняття повідомлення. Ментальні простори (термін Ж. Фоконьє) є динамічними формами мисленнєвого досвіду особистості, тобто вони не закладені в пам'яті й виникають у процесі дискурсивної діяльності (on-line process). У процесі розгортання дискурсу ментальні простори підлягають постійній модифікації, між ними встановлюються різні зв'язки: часові, просторові, гіпотетичні, ідентифікаційні, причинно-

наслідкові тощо. Взаємодією ментальних просторів Ж. Фоконьє і його колега М. Тернер пояснюють метафоричні аномалії, утворені шляхом blending (інтеграції) двох увідних ментальних просторів (input spaces 1 і 2), які мають ту саму узагальнену концептуальну структуру, що міститься у породжувальному просторі (generic space). Така ж структура відтворюється і в інтегративному просторі (blended space). На підставі цієї моделі в інтегративному просторі об'єднуються елементи, частково запозичені з увідних просторів. У дискурсивній діяльності число ввідних просторів може збільшуватися, а наявність спільного інтегративного простору може стати необов'язковою. Після утворення нового інтегративного простору стають можливими маніпуляції з його похідною структурою, яка може поєднуватися з іншими ментальними просторами, у результаті чого формується дискурс. Процес концептуальної інтеграції складається із: 1) композиції, 2) завершення, або доповнення, 3) уточнення, або розширення, - кожний із яких може привести до створення нової структури [6, с. 241].

3. *Теорія інтеграції* претендує на універсальність і ґрунтується на наявності у людини образного мислення, яке зумовлює встановлення зв'язку між ментальними просторами, що, на перший погляд, видається неможливим. Прихильники концепції ментальних просторів кваліфікують її вагомість для пояснення проблем побудови значення (інтеграція ментальних просторів фонових знань і семантики слова), референційно непрозорих контекстів, референції, пресупозиції, а також принципів організації знань і процедурних стратегій семантичної інтерпретації. Теорію інтеграції можна зіставити з теорією концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона. Проте ставлення лінгвістів до теорії інтеграції не є однозначним і набуло критичного огляду з боку того, що сфера інтеграції є дуже слабкою, також нечітким є розмежування у цій теорії мовного чи концептуального [6, с. 242].

4. До когнітивної семантики умовно можна віднести і концепцію *lingua mentalis* (ментальної мови, або мови думки), прикладом є концепція *семантичних примітивів* австралійського лінгвіста польського походження А. Вежбицької. Список семантичних примітивів був створений емпіричним шляхом і на підставі інтроспекції і підчас наукових досліджень змінювався та дороблювався. Він складається з базових слів, необхідних для опису змісту інших слів (наприклад, *рiч, я, ти, думати, робити, хотiти, вiдчувати, гарний, поганий* тощо). Так, у роботі "Lingua Mentalis" 1980 р. подається список із 13 семантичних примітивів, пізніше він скорочується до 10 і містить: 1) субстантиви (я, ти, хтось, щось, люди); 2) детермінатори, квантифікатори (цей, той самий, інший, один, два, все / увесь, багато); 3) предикати ментальних станів (знати, хотіти, думати, говорити, відчувати); 4) дії, події (робити, траплятися / відбуватися); 5) оцінки (гарний, поганий); 6) дескриптори (великий, маленький); 7) інтенсифікатор (дуже); 8) метапредикати (ні / не, якщо, через, могли, дуже, подібний / як); 9) час і місце (коли, де, після (до), під (над)); 10) таксономію, партонімію (вид, частина). У цьому списку також наявні відносні універсали, їхня кількість також із часом уточнюється. У 1991 р. список

семантичних примітивів нараховує 27 елементів, а у працях 1996 р. збільшується до 56 [6, с. 243].

Семантичні примітиви А. Вежицької також претендують на статус універсальної метамови концептуального й семантичного опису як елементарні змістові компоненти свідомості [1]. Ця концепція застосовується в сучасній когнітивній семантиці для опису значень мовних одиниць і змісту концептуальних структур свідомості. Серед критичних звинувачень: інтуїтивний й інтроспективний принцип їхнього визначення як універсальних елементів семантики, неточність, невідповідність потребам лексикографії, обмеженість методики лише конкретними найменуваннями [1].

З моменту оприлюднення “Меморандуму про мовні універсалії” [2] вони вивчалися дослідниками на різних рівнях мови: *фонологічному* [13], *морфологічному* [2, 11], *семантичному* [8, 9], а також *синтаксичному* [10]. Найменш дослідженим рівнем є семантичний. Це пояснює той факт, що останнім часом у лінгвістичній науці активізувався опис лексико-семантичних систем [1, 12]; лексико-семантичної типології в синхронії та діахронії [14], типології категорій лексичної семантики [3], універсалій культури та семіотики дискурсу [5], а когнітивна парадигма у мовознавстві надала перспективу пояснити процеси мислення, що відбуваються під час продукування мовлення. Висловлюється думка про те, що з універсальної точки зору за допомогою елементарних концептів можна дослідити будь-яку понятійну галузь.

Виникненням терміна *семантична універсалія* завдячуємо Ст. Ульманну, проте власне коректного визначення семантичної універсалії учений не пропонує, а зосереджує увагу лише на тому, що слід розуміти під поняттям *семантичний*, яке вживається щодо слова, і *універсалія*, яке застосовується досить гнучко до семантичних явищ, якщо доводиться мати справу з чимось неточним і суб’єктивним [9].

У подальших дослідженнях вже маємо справу з термінами “*лексико-семантична універсалія*” у Д.О. Добровольського (“спільні для всіх мов механіз-

ми номінації, які фіксують регулярні закономірні відношення між мовними значеннями й широко інтерпретованою мовною формою” [4]); С.Г. Шафікова (три типи лексико-семантичних універсалій: універсалії семантичного поля, універсалії зв’язку одиниць семантичного поля, універсалії внутрішньої форми [12]); *семантичні примітиви* у А. Вежицької (її 13 семантичних примітивів) [1] тощо.

Аналіз семантичних універсалій із когнітивної позиції, на нашу думку, може надати вагомі результати для дослідження, оскільки одним із положень когнітивної семантики зазначається те, що “значення має концептуальну природу та ґрунтується на прототипній категорії, яка активізується в будь-яких контекстах використання цього значення” [6, с. 240], з позиції когнітивної граматики у граматичних категоріях наявні відповідні прототипні структури; відносно теорії ментальних просторів, то вони реалізують когнітивні моделі (фрейми, концепти, сценарії, стереотипи тощо); а теорія інтеграції взагалі “претендує на універсальність і ґрунтується на наявності в людині образного мислення, яке зумовлює встановлення зв’язку між ментальними просторами” [6, с. 240]. У зв’язку з цим, вважаємо за доцільне, ввести у науковий обіг термін когнітивно-семантична універсалія, під якою розуміємо *об’єкт пізнавальної діяльності, що закріплений у значенні, відображає універсальний, об’єктивний зміст; відбиває певний прототип; відзначає процес, властивий парадигмі лексичного значення слова як з прагматичного, так і з когнітивного аспектів.*

У **висновках** зауважимо, що сучасна когнітивна семантика займається переважно вирішенням загальних проблемах понятійних процесів та описом окремих концептів у межах базових концептуальних теорій (когнітивна граматики, теорія ментальних просторів, теорії інтеграції тощо), а основною категорією вважаємо когнітивно-семантичну універсалію. **Перспективним** вважаємо проведення когнітивних досліджень саме пояснюючи універсалоґічні понятійні процеси, що відбуваються в семантиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежицькая А. Семантические универсалии и описание языков. М.: Языки русской культуры, 1999. 783 с.
2. Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. V. Языковые универсалии. М.: Прогресс, 1970. С. 31-44.
3. Денисова С.П. Типология категорій лексичної семантики. К.: КДЛУ, 1996. 294 с.
4. Добровольский Д.О. К проблеме лексико-семантических универсалий // Филологические науки, 1986. № 5. С. 24-30.
5. Кирилюк А.С. Универсалии культуры и семиотика дискурса. Новелла. О.: Астропринт, 1998. 143 с.
6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
8. Ульманн С. Дискриптивная семантика и лингвистическая типология // Новое в лингвистике. Вып. II. М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. С. 245-278.
9. Ульманн С. Семантические универсалии // Новое в лингвистике. Вып. V. Языковые универсалии. М.: Прогресс, 1970. С. 250-293.
10. Успенский Б.А. Принципы типологического анализа языков различного строя. М.: Наука, 1972. 281 с.
11. Успенский Б.А. Проблема универсалий в языкознании // Новое в лингвистике. Вып. V. Языковые универсалии. М.: Прогресс, 1970. С. 5-30.
12. Шафиков С.Г. Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий. Уфа: Изд-во БГУ, 2000. 259 с.
13. Широкова А.В. Сопоставительная типология разноструктурных языков: Фонетика, морфология. М.: Добросвет, 2000. 200 с.
14. Яворська Г.М. Лексико-семантична типологія в синхронії та діахронії. К.: Наукова думка, 1992. 110 с.

REFERENCES

1. Wierzbicka A. Semantic Universals and the Description of Languages. M.: Languages of Russian Culture, 1999. 783 p.
2. Greenberg J., Osgood Ch., Jenkins J. Memorandum on Linguistic Universals // New in Foreign Linguistics. Ed. V. Lin-

- guistic Universals. M.: Progress. 1970. P. 31-44.
3. Denisova S.P. Typology of the Categories of Lexical semantics. K., 1996. 294 p.
  4. Dobrovolskiy D.O. To the Problem of Lexical and Semantic Universals // Philological Sciences, 1986. № 5. P. 24-30.
  5. Kiriluk A.S. Universals of the Cultures and the Semiotics of the Discourse. Novella. O.: Astroprint, 1998. 143 p.
  6. Selivanova O.O. Linguistic Encyclopedia. Poltava, Dovkillia-K, 2010. 884 p.
  7. Selivanova O.O. Modern Linguistics: text-book. Poltava: Dovkillia, 2008. 712 p.
  8. Ullmann S. Descriptive Semantics and Linguistic Typology // New in Linguistics. Ed. II. M., 1962. P. 245-278.
  9. Ullmann S. Semantic Universals // New in Linguistics. Ed. V. Linguistic Universals. M.: Progress. 1970. P. 250-293.
  10. Uspenskiy B.A. Principals of Typological Analysis of Languages of Different Systems. M.: Nauka, 1972. 281 p.
  11. Uspenskiy B.A. Problem of Universals in Linguistic Studies // New in Linguistics. Ed. V. Linguistic Universals. M.: Progress. 1970. P. 5-30.
  12. Shafikov S.G. Typology of Lexical Systems and Lexical-Semantic Universals. Ufa, 2000. 259 p.
  13. Shirokova A.V. Contrastive Typology of Languages of Different Structures: Phonetics. Morphology. M.: Dobrosvet, 2000. 200 p.
  14. Yavorska G.M. Lexico-semantic Typology in Synchrony and Diachrony. K.: Naukova Dumka, 1992. 110 p.

Cognitive-semantic Universal as a Category of Cognitive Semantics

O. O. Balaban

Abstract. The article presents an overview of the condition of the cognitive semantics and implementation of the term cognitive and semantic universal. It's established that modern cognitive semantics is preoccupied namely with solving general problems of the cognitive process and characterization of separate concepts in the context of basic cognitive theories (cognitive grammar, theory of mental spaces, theory of integration etc.) and cognitive and semantic universal is considered to be the basic category. It's considered to be perspective to provide cognitive researches explaining universal cognitive processes that happen in semantics.

Keywords: *cognitive linguistics, cognitive semantics, cognitive and semantic universal, mental processes.*

Когнитивно-семантическая универсалия как категория когнитивной семантики

Е. А. Балабан

Аннотация. Статья посвящена обзору современного состояния когнитивной семантики и введению понятия когнитивно-семантической универсалии. Выяснено, что современная когнитивная семантика занимается преимущественно решением общих проблем понятийных процессов и описанию отдельных концептов в рамках базовых концептуальных теорий (когнитивная грамматика, теория ментальных процессов, теория интеграции и т.д.), а основной категорией считается когнитивно-семантическая универсалия. Перспективным будет проведение когнитивных исследований, поясняя именно универсалистические понятийные процессы, которые происходят в семантике.

Ключевые слова: *когнитивная лингвистика, когнитивная семантика, когнитивно-семантическая универсалия, ментальные процессы.*

Прохання в асиметричному спілкуванні персонажів британської драми: комунікативно-прагматичний аспект

Д. Ю. Білінський

Житомирський державний університет ім. І. Франка
Corresponding author. E-mail: dmytrobilinsky1991@gmail.com

Paper received 23.10.17; Accepted for publication 29.10.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню тактики прохання як засобу підтримання асиметричних рольових відносин у спілкуванні персонажів британської драми. З'ясовано специфіку використання мовних засобів особою із нижчою соціальною роллю у межах тактики прохання. Виявлено взаємозв'язок між мотивами осіб із нижчою соціальною роллю та мовними засобами, що реалізують тактику прохання.

Ключові слова: рольова асиметрія, стратегія, тактика, драма, прохання, мовленнєвий акт, реквестив, перформатив.

Постановка проблеми. Соціальна роль є важливою складовою відносин у суспільстві, оскільки вона визначає правила поведінки індивіда. Під соціальною роллю у сучасній лінгвістиці розуміють стійкий шаблон поведінки, який включає в себе дії, думки та почуття особи, що формують рольові очікування та є соціально прийнятними [0: 23]. Оскільки для традиційного суспільства характерна соціальна стратифікація, між різними соціальними ролями існує ієрархічний зв'язок. Особа із вищою соціальною роллю характеризується наявністю прав, що недоступні для особи із нижчою соціальною роллю, проте обов'язки у кожній ролі є унікальними та відображені у відповідних очікуваннях [0: 37]. Мовне вираження соціальної нерівності відображено у стратегіях та тактиках мовців, що знаходяться у асиметричних рольових стосунках. Стратегії, в свою чергу, визначають як сукупність тактик, що сприяють досягненню мети мовця, а саме задоволення потреб в самовираженні, самоствердженні та здійсненні впливу на адресата [0: 101-102]. Тактика враховує не тільки мовленнєву дію, а й соціальний аспект її вживання та реалізується за допомогою мовленнєвих актів, що становлять цілеспрямовані мовленнєві дії, що виконуються згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в даному суспільстві [0: 72].

Метою дослідження є аналіз тактики прохання, що реалізується в мовленні дійових осіб із нижчою соціальною роллю у випадках із асиметрією соціальних ролей.

Виклад матеріалу. Стратегії та тактики асиметричного мовлення реалізуються персонажами у драматичних творах, які розглядають як авторську та персонажну підсистему [0: 6]. Слід зазначити, що досвід спілкування автора, який намагається відтворити реальне мовлення, здійснює значний вплив на мовлення персонажів [0: 3]. У той же час, драматурги намагаються відтворити у діалогах вікові, рольові та статусні характеристики дійових осіб як за допомогою персонажної, так і за допомогою авторської підсистеми. Остання включає ремарку і виконує важливу роль у передачі задуманого змісту й інтенції автора читачу та є засобом візуалізації діалогу художнього твору. Оскільки, для максимального наближення художнього діалогу до реального діалогу необхідно задіяти невербальні мовні засоби, авторська ремарка виступає головним джерелом передачі невербального компоненту.

Тактика прохання є однією із кооперативних тактик, що дозволяють відновити баланс у стосунках та має на меті переконати адресата, особу із вищою соціальною

роллю, здійснити певні дії, що є необхідними для адресанта, оскільки вони прямо або опосередковано пов'язані із його станом та спричинені зміною у ситуації спілкування. Не зважаючи на те, що тактика прохання має спонукальний характер, це не призводить до порушення рольової асиметрії тому, що особа із залежною соціальною роллю змушена аргументувати прохання, що має некатегоричний аспект, в той час як домінуюча особа має право відмовити [0: 38].

Тактика прохання знаходить своє вираження у мовленнєвому акті реквестиву. Оскільки реквестив є підвидом директивних мовленнєвих актів [0: 276], він дозволяє викликати певну поведінку адресата. Характер спонукальної сили реквестиву обмежений необхідністю його виконання та пріоритетністю позиції адресата у розмові. В той же час користь від виконання дії можуть отримувати як адресант, так і адресат [0: 35].

Особа із нижчою соціальною роллю може виражати прохання за допомогою реквестиву, що виражений питальним реченням з *will*:

MEG. I thought they'd be nice. (She sits at the table.) You got your paper? ...What does it say? ... You read me out some nice bits yesterday.

PETEY. Yes, well, I haven't finished this one yet.

MEG. Will you tell me when you come to something good?

PETEY. Yes [0:18].

Дружина, Мег, виконує нижчу соціальну роль та використовує тактику прохання за допомогою реквестиву "*Will you tell me when you come to something good?*", що виражений питальним реченням з *will*, з метою спонукати чоловіка, Піті, повідомити їй цікаву інформацію із газети. Такі дії дружини досягають успіху, оскільки Піті висловлює згоду з проханням дружини.

Іншим засобом вираження залежності виконавця нижчої соціальної ролі є вживання ним частки *please*, яка виражає ввічливе звертання до адресата [0: 37]:

Tom. Excuse me, sir...

Cray. I'll not excuse you, sir, I'll pursue you with the utmost rigour of the law. I'll sue you for damages; and if I can't do that, I'll prosecute you for abduction.

Madge. Father! Please don't get excited.

Cray. Damn it all! Not get excited upon an occasion like this! [0: 207]?

Дочка Мадж просить батька Крея не поводитися суворо із Томом, цим знижуючи власну соціальну роль та підвищуючи роль адресата, вживаючи реквестив "*Please don't get excited.*" та пом'якшується його часткою "*please*". Батько обирає конфронтативну тактику

відмови, демонструючи свій більш високий статус.

Якщо особа із нижчою роллю вважає власне прохання недостатнім для досягнення мети, вона вдається до його аргументації:

MR. VOYSEY. Well, Edward?

EDWARD starts to move restlessly about, like a cowed animal in a cage; silently for a moment or two. Then when he speaks, his voice is toneless and he doesn't look at his father.

EDWARD. I should like you now, sir, if you don't mind, to drop with me all these protestations about putting the firm's affairs straight, and all your anxieties and sacrifices to that end. I see now, of course... what a cleverer man than I could have seen yesterday... that for some time, ever since I suppose, you recovered from the first shock and got used to the double dealing, this hasn't been your object at all. You've used your clients' capital to produce your own income... to bring us up and endow us with Booth's ten thousand pounds; what you are giving Ethel on her marriage... It's odd it never struck me yesterday that my own pocket money as a boy was probably withdrawn from some client's account. You've been very generous to us all. Father. I suppose about half the sum you've spent on us would have put things right.

MR. VOYSEY. No, it would not [0: 123-124].

Едвард, усвідомлюючи низьку ймовірність отримати згоду батька на примирення, вживає непрямий реквестив "I should like you... to drop with me all these protestations about putting the firm's affairs straight...", який покаже його усвідомлення власної неправоти, в той же час знижуючи його соціальну роль сина. Крім того, зазначений непрямий реквестив доповнюється послідовністю констативів, що реалізуються за допомогою умовного способу "I should like you now..." та підрядного речення "...if you don't mind...", що пом'якшують висловлення та залишають за адресатом право відмовити, свідчать про бажання Едварда уникнути конфронтації шляхом підвищення соціальної ролі батька та невпевненість у собі.

Іншим мовленнєвим актом, що за допомогою якого виражається тактика прохання, є перформатив, що не тільки описує факт, а становить власне дію, виражену дієсловом-присудком. Дія, що виконується за допомогою перформативного дієслова не може бути виконана будь-яким чином, крім як проголошенням відповідного висловлювання [0: 268].

Наступний приклад демонструє вживання перформативу особою із нижчою роллю з метою спонукати особу із вищою роллю припинити виконувати певні дії [0: 36]:

CHRIS: Come on! ...I must have a tussle with you.

DAKIN: Impossible, Sir. I cannot, indeed. I beg of you – really, sir - take care, take care...

They wrestle together, and CHRIS is thrown. He gets up laughing [0: 39].

Оскільки пропозиція Кріса не подобається слугі Дакіну, він вживає перформатив "I beg of you – really, sir - take care, take care...", намагаючись повідомити про це господаря та пом'якшуючи прохання перформативним дієсловом *beg*, що виражає сильне, термінове бажання виконання дії адресатом та дозволяє зберегти асиметричні рольові стосунки між учасниками розмови. Крім того, про низьку соціальну роль слуги свідчать офіційне звертання *sir* та прислівник *really*, що підсилює

сказане Дакіном.

Реакцією на прохання особи із нижчою роллю може бути тактика згоди з боку особи із вищою соціальною роллю:

PROFESSOR [comfortably, as he crosses]: My dear, I'm sorry you feel like this – I know it's been hard –

[When he is about to touch her, she waves him away.]

MRS LINDEN [checking her emotion]: No, Robert, please! Let me say what I want to say. I'll be quite calm.

[She makes an effort. He steps back. Then she speaks fairly quietly and firmly.]

No, I'm not leaving you... [0: 270]

Дружина професора, місіс Лінден, просить чоловіка дозволити висловити власну точку зору за допомогою реквестиву "Let me say what I want to say...", що доповнюється часткою *please*. Далі слідує тактика обіцянки "I'll be quite calm...", що знижує роль дружини та слугує інтересам Роберта, на що він реагує згодою, яка відображена в авторській ремарці "He steps back...".

У випадку невдачі вживання тактики згоди особою із нижчою роллю, реакцією на прохання особи із нижчою роллю може бути відмова особою із вищою соціальною роллю:

BARRETT. We heard this morning that our mother's ill up in Manchester, sir. Apparently she's been asking for us. It might be dangerous. Would you mind if we took the night off and came back tomorrow late? ...But we could leave you a cold buffet and salad.

TONY. I wanted something hot! Couldn't you make it tomorrow?

BARRETT. I suppose we could, sir.

TONY. Make it tomorrow. It'll give us time to get organized.

BARRETT. Right, sir [0: 27].

Слуга Барет висловлює прохання отримати дозвіл отримати вихідний у господаря та вживає реквестив "Would you mind if we took the night off and came back tomorrow late?" із модальним дієсловом *would*, що пом'якшує спонукальну категоричність висловлення та зберігає асиметричні рольові стосунки між учасниками розмови. Зазначені дії не досягають успіху, оскільки господар Тоні пропонує взяти його в інший день за допомогою ін'юнктиву "Make it tomorrow...", а Барет змушений погодитися виконати його умови.

Іншою відповіддю на прохання особи із нижчою роллю є відсутність реакції щодо здійснення відповідних дій особою із вищою роллю:

ENID. But they'll out-vote you!

ANTHONY. [Putting his hand on the doors.] We shall see!

ENID. I beg you, Dad! Won't you?

[ANTHONY looks at her softly.] [ANTHONY shakes his head. He opens the doors. A buzz of voices comes in.] [0: 6010]

Низька соціальна роль дочки Інід виражена у висловленні нею прохання домовитися із учасниками страйку, використовуючи перформатив "I beg you, Dad!", що доповнюється розділовим запитанням "Won't you?", за допомогою якого вона перевіряє, чи згоден батько виконати прохання, на що не отримує відповіді, оскільки батько Ентоні її проігнорував та продовжив займатися власними справами.

Отже, особа із нижчою соціальною роллю вживає тактику прохання з метою спонукати особу із вищою

соціальною роллю до певних дій або відмовитися від попереднього наміру. Для досягнення цієї мети вживаються прямий та непрямий реквестиви, що можуть доповнюватися часткою *please* та послідовністю констативів, що повідомляють аргументацію прохання адресату. Вживання особою із нижчою соціальною роллю перформативу із дієсловами *beg* дозволяє виразити сильне, термінове бажання виконання дії адресатом, що виражають спонукання та, водночас, знижують

роль адресанта. Позитивна та негативна реакції особи із вищою соціальною роллю може виражатися за допомогою тактик згоди та відмови, остання може доповнюватися аргументацією із наступним консенсусом між учасниками розмови. Крім того, прохання може бути проігнороване особою із вищою соціальною роллю. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні тактики дозволу як засобу підтримання асиметричних рольових стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко Н. Д. Стратегії персонажного дискурсу сучасної британської драми: гендерний аспект / Н. Д. Борисенко // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. – Вип. 36. – 2011. – С. 101-105.
2. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка: Учебник. / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. — М.: Высш. школа, 1981. — 285 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. Изд. 5-е. — М.: Издательство ЛКИ, 2008. — 288 с.
4. Карасик В. И. Язык социального статуса. / В. И. Карасик, — М.: Институт языкознания АН СССР, 1991. — 495 с.
5. Лимановская И. Б. Статус и роль авторских ремарок в дискурсе англоязычной драмы / И. Б. Лимановская. Вестник Самарского государственного университета. Вып. № 60, 2008. — с. 371-376.
6. Мизецкая В. Я. Коммуникативно-речевая организация персонажной системы в драматургическом тексте / В. Я. Мизецкая. - Одесса: Черноморье, 1992. - 150 с.
7. Рудык А. О средствах увеличения иллокутивной силы реквестивных речевых актов (на примере польского и русского языков) / А. Рудык // Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica Rossica, 10. — 2014.— с. 35-41.
8. Толчеева К. В. Семантико-структурные и функциональные особенности паратекста в модернистской и постмодернистской драматургии (на материале французского языка). Автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.05 - романские языки / Воронеж. гос. ун-т. - Воронеж, 2007. - 24 с.
9. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения: Науч.-попул. / Н. И. Формановская. — М.: Высш.шк., 1989. — 159 с.
10. Galsworthy J. Strife / J. Galsworthy // Kessinger Publishing, 2004. — 268 p.
11. Granville-Barker H. The Voysey Inheritance / H. Granville-Barker // Three Plays by Granville Barker. — L.: Sidgwick & Jackson, Ltd., 1907. — p. 80-210.
12. Houghton S. The Perfect Cure / S. Houghton // The Works of Stanley Houghton, Vol. 1.— L.: Constable and Co. Ltd, 1914. — P. 183-283.
13. Monkhouse A. The Conquering Hero / A. Monkhouse. - Ernest Benn Limited, 1923. - 58 p.
14. Pinter H. The Birthday Party / H. Pinter // Harold Pinter : Plays 1. — Faber & Faber Limited, 2012. — p. 14-83.
15. Pinter H. The Servant / H. Pinter // Five Screenplays. — New York: Grove Press Inc., 1973. — p. 1-61.
16. Priestley J. B. The Linden Tree / J. B. Priestley // An Inspector Calls and Other Plays. — 1947. — P. 213-293.

REFERENCES

1. Borysenko N. D. Stratehii personazhnoho dyskursu suchasnoi brytanskoj dramy: hendernyi aspekt / N. D. Borysenko // Mовni i kontseptualni kartyny svitu Zb. nauk. prats. — Vyp. 36. — 2011. — С. 101-105.
2. Ivanova I. P., Burlakova V. V., Pochepcov G. G. Teoreticheskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka: Uchebnik. / I. P. Ivanova, V. V. Burlakova, G. G. Pochepcov. — М.: Vyssh. shkola, 1981. — 285 s.
1. Issers O. S. Kommunikativnye strategii i taktiki russoj rechi / O. S. Issers. Izd. 5-e. — М.: Izdatel'stvo LKI, 2008. — 288 s.
3. Karasik V. I. Jazyk social'nogo statusa. / V. I. Karasik, — М.: Institut jazykoznanija AN SSSR, 1991. — 495 s.
4. Limanovskaja I. B. Status i rol' avtorskih remarok v diskurse anglojazyčnoj dramy / I. B. Limanovskaja. Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta. Vyp. # 60, 2008. — с. 371-376.
5. Mizeckaja V. Ja. Kommunikativno-rechevaja organizacija personazhnoj sistemy v dramaturgicheskom tekste / V. Ja. Mizeckaja. - Odessa: Chernomor'e, 1992. - 150 s.
6. Rudyk A. O sredstvah uvelichenija illokutivnoj sily rekvestivnyh rechevyh aktov (na primere pol'skogo i russkogo jazykov) / A. Rudyk // Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica Rossica, 10. — 2014.— с. 35-41.
7. Tolcheeva K. V. Semantiko-strukturnye i funkcional'nye osobennosti parateksta v modernistskoj i postmodernistskoj dramaturgii (na materiale francuzskogo jazyka). Avtofez. dis. kand. filol. nauk : 10.02.05 - romanskie jazyki / Voronezh. gos. un-t. - Voronezh, 2007. - 24 s.
8. Formanovskaja N. I. Rechevoj jetiket i kultura obshhenija: Nauch.-popul. / N. I. Formanovskaja. — М.: Vyssh.shk., 1989. — 159 s.
9. Galsworthy J. Strife / J. Galsworthy // Kessinger Publishing, 2004. — 268 p.

Request in asymmetric communication of British Drama personages: communicative and pragmatic aspects

D. Yu. Bilinsky

Abstract. The article deals with the research of request tactic as the means of upholding asymmetrical role relations in in the personages' speech based on British drama. The functioning of lexical units within request tactic is specified. The article presents an attempt of highlighting the interrelation between the motives and the means of request tactic usage by the individuals who play lower social role.

Keywords: role asymmetry, strategy, tactics, drama, request, speech act, requestive, performative.

Просьба в асимметричном общении персонажей британской драмы: коммуникативно-прагматический аспект

Д. Ю. Билинский

Аннотация. Статья посвящена исследованию тактики просьбы как средства поддержания асимметричных рольовых отношений в общении персонажей британской драмы. Выявлена специфика использования языковых средств лицом с более низкой социальной ролью в пределах тактики просьбы. Выявлена взаимосвязь между мотивами лиц с низкой социальной ролью и языковыми средствами, реализующих тактику просьбы.

Ключевые слова: рольовая асимметрия, стратегия, тактика, драма, просьба, речевой акт, реквестив, перформатив.

Явище прецедентності як показник експресії у сучасних турецьких масмедійних текстах

А. С. Каленська

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: Kalenska.tonya@gmail.com

Paper received 23.10.17; Accepted for publication 28.10.17.

Анотація. У пропонованій статті здійснено аналіз диференційних ознак прецедентних феноменів, а також розглянуто особливості функціонування мовних зворотів прецедентного змісту в контексті сучасних турецькомовних ЗМІ. На основі проведеного аналізу використання прецедентних феноменів було виділено найчастотніші способи трансформації крилатих висловів, фразеологізмів, прислів'їв та інших прецедентних одиниць. Окрім того, у статті досліджено функціонування прецедентного феномену як показника експресивного навантаження медійного тексту, яке виникає завдяки зміні конотативних значень.

Ключові слова: прецедентні одиниці, крилаті вислови, фразеологізми, прислів'я, експресивність, масмедійний дискурс.

Мова і культура перебувають у нерозривній взаємодії, яка відкриває мовознавцям широкі горизонти для наукових розвідок у лінгвокультурології, етнолінгвістиці, етнопсихолінгвістиці, когнітивній лінгвістиці та в інших наукових сферах міждисциплінарного характеру. Біля витоків вивчення світогляду народу крізь призму його рідної мови стояв В. фон Гумбольдт. Концепція Гумбольдта була розвинута низкою лінгвістів (О. О. Потебня, А. Мейє), а ідею розгляду мовних питань через призму культури підхопили й сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники. Це також сприяло відгалуженню багатьох суміжних мовознавчих дисциплін, взаємозв'язки яких у своїх працях розглядали В. А. Маслова, В. В. Воробйов, С. В. Воркачов, В. В. Красних, В. М. Телія та інші. Серед окресленого деякими вченими кола мовних явищ великий інтерес викликала й досі викликає теорія прецедентних феноменів.

Лінгвістичний інтерес до явища прецедентності у мовному просторі різних видів дискурсу знаходить своє місце у працях таких дослідників: Д. Б. Гудков, Л. П. Дядечко, І. В. Захаренко, Ю. М. Караулов, В. В. Красних. Матеріалом для проведення лінгвістичного аналізу слугують різні типи дискурсу: мова реклами (Т. В. Крутько, Ф. Г. Самігуліна), художній дискурс (А. А. Берестова, Т. Ю. Кальченко, В. В. Корольова), політичний дискурс (Н. В. Немірова), медійний дискурс (Великорода Ю. М., Р. Л. Смулаковська, О. К. Рябініна, О. В. Семида). Українські лінгвісти-пюркологи також почали проявляти свою зацікавленість у дослідженні поставленої проблеми, серед них, зокрема, О. В. Борух, О. Козан, О. А. Пишньоха, І. Л. Покровська.

Мета цієї розвідки – окреслити особливості функціонування прецедентних феноменів у текстах сучасного масмедійного дискурсу Туреччини з точки зору їх експресивного забарвлення, а також здійснити їх лінгвістичний аналіз.

Об'єктом дослідження послуговували прецедентні одиниці, відібрані з текстів авторитетних турецькомовних видань сучасності.

У ході дослідження були використані такі методи: дескриптивний (опис особливостей функціонування аналізованих одиниць), контекстуальний (встановлення умов функціонування аналізованих одиниць у певному словесному середовищі), метод компонентного аналізу.

Лінгвістична теорія прецедентності бере свій початок з праці Ю. М. Караулова «Російська мова та мовна

особистість», в якій уперше трапляється поняття «прецедентний текст» як категорія лінгвокультурології. Мовознавець наділяє прецедентні тексти низкою ознак, серед яких їхня «емоційна та пізнавальна значимість». Ю. М. Караулов досліджує прецедентні тексти у парадигмі лінгвокультурологічного підходу, що передбачає їх інтерпретацію представниками певного соціуму, який живе у певну епоху та характеризується спільною культурною спадщиною. Також він виділяє три способи існування прецедентних текстів: 1) натуральний (у первозданному вигляді); 2) вторинний (трансформація вихідного тексту в інших видах мистецтва); 3) семіотичний (натяк, посилання до оригінального тексту). Розглядаючи усі три способи, автор зазначає, що лише семіотичний спосіб має мовну природу. За теорією Ю. М. Караулова, існують чотири мовні засоби введення прецедентного тексту в дискурс: 1) заголовок; 2) цитата; 3) ім'я персонажа; 4) ім'я автора [1; с. 217–218]. Розглянутий підхід є вузьким з урахуванням того, що розглядаються лише тексти чи їхні фрагменти у полі прецедентності та, як влучно зауважила О. О. Селіванова, у загальному плані прецедентність співвідноситься з явищем інтертекстуальності [4; с. 295].

Більш широкий когнітивний підхід до явища прецедентності був застосований авторкою праці «Етнопсихолінгвістика та лінгвокультурологія» В. В. Красних, яка, відштовхуючись від теорії Ю. М. Караулова, висунула ідею заміни поняття «прецедентний текст» на «прецедентний феномен». Беручи за основу дефініцію прецедентних текстів Ю. М. Караулова, дослідниця проводить її модифікацію і пропонує віднести до прецедентних такі феномени: «1) які є добре відомими всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти («ті, що мають надособовий характер») <...>; 2) актуальні в когнітивному (пізнавальному та емоційному) плані <...>; 3) звернення (апеляція) до яких постійно відновлюється у мовленні представників тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти» [2; с. 44–45]. Поряд з поняттям прецедентних феноменів з'являється класифікація їх типів: ім'я, ситуація, текст і висловлення (розроблення цих понять пов'язане також з працями Д. Б. Гудкова та І. В. Захаренко). Крім того, до прецедентних долучають ще такі мовні одиниці, як прислів'я, приказки, фразеологічні одиниці. Таке трактування прецедентних феноменів покладено в основу цієї лінгвістичної розвідки.

У сучасну турецьку лінгвістику поняття прецедентності входить до академічного вжитку за посередництва О. Козан – дослідниці заголовків турецьких та російських газет. Вона здійснює переклади статей турецькою мовою (Н. С. Бірюкової «Про типи прецедентних феноменів» («Anıştırma Olgu Türleri Üzerine»), М. Б. Дуєвої «Ключове поняття лінгвокультурології: прецедентність» («Kültürdilbilimde Anahtar Bir Kavram: Anıştırma»), а також пропонує власне бачення, результати якого втілено в авторській монографії «Мова заголовків російських і турецьких газет: лінгвокультурологічний підхід» («Rus ve Türk Gazete Haber Başlığı Dili: Kültürdilbilimsel Yaklaşım»).

Таким чином, завдяки залучення надбань славістичних лінгвістичних студій до термінологічної бази тюркології входять такі поняття: *anıştırma metin* – прецедентний текст; *anıştırma olgu* – прецедентний феномен; *anıştırma isim* – прецедентне ім'я; *anıştırma söz* – прецедентне висловлювання; *anıştırma olay* – прецедентна ситуація.

О. Козан у своїй монографії класифікує прецедентні імена, які зустрічаються у заголовках турецьких газет, виокремлюючи ті, що вживаються у прямому значенні, і ті, що вживаються у переносному значенні. Відповідно до джерел їх походження дослідниця виділяє такі основні тематичні групи: культура / мистецтво, суспільство / політика, міфологія / релігія. У групі прецедентних висловлювань авторка виділила прислів'я, фразеологізми та цитати. У свою чергу прислів'я погруповані на: 1) прислів'я, які використовуються в оригінальному варіанті; 2) прислів'я, будова яких зазнає трансформації. Фразеологізми поділяються на: 1) ті, які використовуються в оригінальному варіанті; 2) ті, в яких компоненти використовують у змінній морфологічній формі, однак зі збереженням структури звороту; 3) ті, в яких відбувається заміна компонентів, чи структура яких зазнає значних трансформацій (за рахунок скорочення, варіативності компонентів тощо). Цитати розподілені лише за своїм походженням на ті, які за своїм походженням увійшли до узусу, по-перше, з суспільної, по-друге, політичної сфер діяльності. До прецедентних ситуацій увійшли такі, які безпосередньо стосуються турецької культури та світових культур. Серед прецедентних текстів виділено чотири категорії: 1) прецедентні тексти з художньої літератури; 2) міфологічні / релігійні прецедентні тексти; 3) прецедентні тексти з кінематографу / анімації; 4) пісенні прецедентні тексти. До окремої групи ввійшли ігри з прецедентними феноменами. Тобто до категорії прецедентних феноменів було віднесено: прецедентні імена, прецедентні висловлювання, прецедентні ситуації, прецедентні тексти, гру з прецедентними феноменами [11; с. 168–190]. Ставимо під сумнів єдність застосованого принципу. З приводу останньої категорії, то вважаємо такий принцип поділу помилковим: якщо перші чотири категорії відносяться до мовленнєвих одиниць, то остання – це лише варіант способу їх функціонування.

Прецедентні феномени у сучасній лінгвістиці розглядають не лише в якості одиниць лінгвокультурологічного та когнітивного планів, проте й включають їх до категорії вербальних засобів, які виконують функцію експресивних елементів у текстах різного стильового

направлення. Російська вчена О. О. Крилова, досліджуючи джерела газетно-публіцистичної експресії, доходить до висновку, що «прийом використання прецедентних текстів характерний для багатьох публіцистів, газетників, так що можна сказати, що він стає рисою сучасного газетно-публіцистичного стилю у цілому, втім способи включення прецедентних текстів в авторське мовлення дуже різноманітні, і це може залежати від авторської індивідуальності і розглядатися як риса ідіостилу журналіста (предмет стилістики мови)» [3; с. 172].

Варто зазначити, що сам по собі прецедентний феномен є носієм конотативної маркованості: він викликає у свідомості реципієнта оцінку за шкалою «добре / погане», «жахливе / прекрасне» тощо. Застосування структурно-семантичних трансформацій у межах прецедентного виразу ще більше підвищує виразність мовного звороту і тексту в цілому, допомагає автору втілити свій прагматичний намір. Розглянемо аналіз прикладів, у яких відбуваються такі перетворення.

Bu ülkede artık bardağın yarısı boş... Yarısı zehir – У цій країні вже склянка наполовину пуста, інша половина – отрута (www.cumhuriyet.com.tr; 17.08.2016).

У основу цього вислову покладено відому широкому загалу цитату-ремінісценцію, яка оформлюється як риторичне питання: *Bardağın yarısı boş mu yoksa yarısı dolu mu? – Склянка наполовину пуста чи наполовину повна?* Таке риторичне питання слугує перевіркою самоідентифікації особи у психологічних тестах: якщо особистість каже, що склянка наполовину пуста, тоді вона дивиться на світ песимістично, якщо ж відповідь «наполовину повна», тоді у цієї людини переважає позитивний спосіб мислення. Іntenція автора втілена завдяки субституції лексеми *dolu* на *zehiz*. Конотація виразу з нейтральної переростає у різко негативну. Іntenсивності іронічного напруження також досягнуто завдяки застосуванню трьох крапок: читач робить примусову паузу, несвідомо слідуючи мовній грі, яку нав'язує автор. У тому ж руслі підсилення негативного ефекту слугує використана журналістом підсилювальна частка *artık*. Таким чином, фіксуємо низку різнорівневих трансформацій: на лексичному рівні (субституція прикметника *dolu* на іменник *zehiz*); на синтаксичному (субституція питального речення розповідним та поділ речення на два).

Bu da eğitimin 'olmak ya da olmamak' sorunu... – Це питання «бути чи не бути освіти?..» (www.cumhuriyet.com.tr; 17.08.2017).

У цьому реченні за рахунок експлікації відбувається розширення цитати з «Гамлета» – одвічного питання з під пера Шекспіра «Бути чи не бути?..». Авторська інтенція досягне позитивного результату, у випадку якщо читач зуміє розпізнати вихідний вираз та оцінити художньо-естетичну цінність його стилю. Завдяки введенню прецедентної літературної цитати підсилюється вираження критичності ситуації в освітній сфері.

Доволі часто у новинних повідомленнях турецьких Інтернет-видань використовують трансформовані фразеологічні одиниці на кшталт *bir taş ile iki kuş vurtmak – вдарити двох пташок одним каменем* (відповідний український фразеологізм: *убити двох зайців (відразу) одним пострілом*). Розглянемо такі трансформації:

Barzani'nin Türkiye temasları: Bir taşla kaç kuş? –

Зв'язки Барзані з Туреччиною: Скільки птахів птахів одним каменем? (www.gazetekarınca.com; 04.03.2017).

Barzani Türkiye ziyareti ile bir taş ile 3 kuş vurmak istedi – Своім візитом до Туреччини Барзані хотів ударили /вбити одразу 3 птахів (www.gazetekarınca.com; 04.03.2017).

Erdoğan bir taşla 8 kuş vurdu – Ердоган вибив 8 птахів одним каменем (www.odatv.com; 19.07.2016).

У першому прикладі структура фразеологічної одиниці майже повністю порушується. Спостерігаємо імплікацію стійкого словосполучення, лексичну субституцію числівника *iki* на питальний займенник *kaç* (згідно з традиційним частиномовним поділом у турецькій лінгвістиці числівники входять до розряду прикметника, а питальний займенник *kaç* є питальним прикметником) та заміну розповідного висловлення питальним. У двох інших наведених прикладах спостерігається гіперболізація очікуваного результату через заміну числового компоненту (лексична субституція).

У медійному турецькомовному дискурсі доволі поширеним явищем є використання надзвичайно багатого мовного фонду, який висвітлює етнокультурну специфіку турецького народу, а саме прислів'їв. Вони несуть образно насичену інформацію, увиразнюючи сказане / написане. Порівняємо різні ступені трансформації прислів'я *'Ak koyun kara koyun geçit başında belli olur'* (дослівно: Біла вівця та чорна вівця впізнаються при переправі) на таких прикладах: 1) *Başbakan Yardımcısı Sanikli: 'Ak koyun kara koyun belli olacak'*. – Заступник прем'єр міністра Джаніклі: «Стане біла вівця, чорна вівця проявляться згодом» («Стане зрозуміло хто є хто») (www.haberler.com; 25.07.2016); 2) *Ak koyun kara koyun otaşa çıksın – Нехай покажуть себе світлі і темні вівці ('Нехай стане ясно хто є хто')* (www.gencgazete.net; 31.05.2012).

Перший приклад є найбільш близьким до оригіналу: відбувається усичення середини звороту (опущення *geçit başında*), а присудкову частину застосовано у майбутньому часі замість теперішнього. У другому ж прикладі в присудковій частині відбувається лексична субституція одного дієслова на інше близьке до оригіналу за значенням, до того ж граматично оформлене афіксом наказового способу у третій особі однини.

Втім, трансформація може бути настільки значною, що руйнує структуру звороту, перетворюючись його на алюзію прецедентного висловлення: *Ak banka kara banka bu yıl otaşa çıkacak – Цього року білий банк, чорний банк покажуть себе* (www.yenisafak.com; 25.02.2010). Від вихідного звороту залишається лише повтор колоративів *ak* та *kara*, які є носіями оцінної конотації: білий – це хороший, чорний – це поганий. Проте варто зазначити, що за опитуванням носіям мови не складало жодних труднощів розпізнати вихідне прислів'я.

Віддалену алюзію на крилатий вислів Шамса Тебризі, духовного побратима та натхненника Джалаледдіна Румі, *'Senin gönlün değişirse, dünya değişir'* – *Якщо твоє серце зміниться, зміниться й світ* зустрічаємо у заголовках статей: *Öğretmen değişirse dünya değişir!* – *Якщо зміниться вчитель, зміниться і світ!* (www.sabah.com.tr; 16.05.2017); *Dil değişirse dünya değişir – Якщо зміниться мова, зміниться і світ* (www.aksam.com.tr; 25.03.2017). У наведених текстових

фрагментах відбувається лексична субституція компоненту *senin gönlün* на *öğretmen* та *dil*. Уривок з цього афоризму *dünya değişir – світ змінюється* також часто зустрічається у новинних повідомленнях турецьких Інтернет-газет. Зазвичай він використовується у висловах як частина антитези: *Dünya değişir, Baykal'ın CHP'si değişmez!* – *Світ змінюється, РНП Байкала не змінюється!* (www.milliyet.com.tr; 16.02.2010); *Dünya değişir, bu vali değişmez!* (www.wanhaber.com; 15.09.2013); – *Світ змінюється, цей губернатор не змінюється; Dünya değişir burası değişmez – Світ змінюється, це місце незмінне* (www.milliyet.com.tr; 18.10.2012). У наведених прикладах відбувається експлікація внутрішньої форми стійкого словосполучення: завдяки долученню протиставлення вислів набуває підсиленого експресивного забарвлення. Автор таким прийомом висловлює своє критичне ставлення до описаних об'єктів, а сам зворот набуває іронічного, а іноді й саркастичного відтінку.

Крилаті вислови різних типів, а саме крилаті вислови греко-римської епохи (античність), біблійні та коранічні висловлення, цитати з кінематографу та пісенного жанру та художньої літератури (пюркська та світова зарубіжна словесність) у турецьких масмедійних текстах слугували джерелом для втілення лінгвокреативного авторського задуму, як-от:

Dünya tarihinde döneminin baş aktörü Sezar'ı, bu topraklara çeken; 'geldim (gelmem gerekti), gördüm (beğendim de), yendim (yendiğime, aldığımı mutlu oldum)' diye düşündürten birçok sebep vardı. – Існує чимало причин, які привабили важливого тогочасного лідера у світовій історії Цезаря до цих земель, та дозволили йому промовити: «Приїшов (мусив не приїти), побачив (це й вподобав), переміг (зрадив тому що переміг та отримав)» (www.gezgindergi.com; 11.08.2015).

У фрагменті журналіст цитує перекладений турецькою мовою відомий латинський вислів Цезаря «Veni, Vidi, Vici», обрамлюючи його своїми коментарями у дужках (експлікація мовного компоненту). Таке авторське тлумачення додає нових конотативних відтінків традиційній сентенції, а саме іронічності.

Leyla ile Mecnun ve Bağdat'ı görmeden bulabilmek! – *Лейла і Меджнун або змогли знайти Багдад не бачачи!* (www.hurriyet.com.tr; 17.10.2016)

Поряд з прецедентними іменами Лейли та Меджнуна журналіст у наступному висловлюванні дає натяк на цитату з дуже популярної у Туреччині сучасної пісні, яка має назву «Багдад» (Ayta Çelik 'Bağdat' 2016): *'Bağdat'ı iki gözüm kapalı bulabilirim'* – *Я можу знайти Багдад навіть з обома закритими очима*. З іншого боку, можемо припустити, що авторка пісні могла надихнутися на написання таких строк відомим турецьким прислів'ям: *'Sora sora Bağdat bulunur'* – *Путаючи знаходять Багдад* (близьке за семантикою до українського «Язик до Києва доведе»).

Fidel ölü; sen uçuşu hatırla – Фідель помер, запам'ятай політ (www.cumhuriyet.com.tr; 30.11.2016).

Таким заголовком автор називає статтю, присвячену лідерів кубинської революції Фіделю Кастро. Прецедентне ім'я історичної особи вводиться до рядку поезії іранської поетеси Форух Фаррохзад *'Kuş ölür sen uçuşu hatırla'* – *Птаха померла, запам'ятай політ*. Поетизація інформативного фрагменту втілена завдяки лек-

сичній субституції (*kuş* на *Fidel*).

Торкаючись усіх сфер життя суспільства, турецькомовний масмедійний дискурс сучасності відбиває через мову більшість змін, які відбуваються усередині національної спільноти. Цей взаємозв'язок можемо охарактеризувати так: зміни у суспільстві впливають на мову медіа, як і зміни у мові медіа впливають на узус суспільства. У мові сучасних медіа через вербалізацію актуалізуються прецедентні феномени, серед яких було виділено: крилаті вирази, фразеологічні одиниці (ідіоми) та прислів'я. Усі ці мовні одиниці роблять мову ЗМІ більш виразною та експресивною. Особливою експресією характеризуються трансформовані звороти, які іноді отожднюють з прийомом мовної гри. Модифіковані одиниці фразеології, імплементовані у певний інформативний контекст, відображають тяжіння до оновлення усталеного фразеологічного фонду в цілому. Зміни у будові та семантиці висловлювань, що характеризуються відносно високим рівнем стійкості, відбуваються завдяки таким прийомам: лексична субституція (заміна компонентів у структурі звороту); експлікація (розширення будови через додавання мовних ком-

понентів); імплікація (усічення частини звороту) тощо. Разом зі змінами структурно-семантичними відбувається й зміна конотативних зв'язків усередині одиниці, яка переноситься, і на все її мовне оточення (контекст, в який вона вміщена). Нами було з'ясовано, що актуалізація елементу прецедентного змісту в мовній організації будь-якого дискурсу, зокрема медійного, зазвичай працює у трьох векторах з точки зору експресії: 1) зміна конотації висловлювання від нейтральної у сторону негативної; 2) підсилення негативної конотації висловлювання у сторону різко негативної; 3) зміна конотації висловлювання з позитивної на негативну. У багатьох прикладах гра з прецедентними феноменами слугувала знаряддям для вираження гумору, сатири, іронії та сарказму при подачі інформації автором. Проте, якщо закодований у такій трансформації прецедентний феномен не буде розпізнаний носіями тієї мовної групи, до якої апелює автор, то й висловлення втрачатиме свою естетичну та емоційну привабливість, а та гра, до якої їх запрошує автор, буде вважатися невдалою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Изд. 7-е – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
2. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Курс лекций. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
3. Крылова О. А. Лингвистическая стилистика. В 2 кн. Кн. 1. Теория: Учеб. пособие / О. А. Крылова. – М.: Высшая школа, 2006. – 319 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Kozan O. Rus ve Türk Gazete Haber Başlığı Dili: Kültürdilbilimsel Yaklaşım / Olena Kozan. – Ankara: Gazi Kitabevi, 2014. – 213 p.

REFERENCES

1. Karaulov, Yu. N. Russian language and linguistic persona. 7th edition – Moscow: Izdatelstvo LKI, 2010. – 264 p.
2. Krasnyh, V. V. Ethnopsycholinguistics and cultural linguistics: Series of lectures. – Moscow: ITDGK “Gnozis”, 2002. – 284 p.
3. Krylova, O. A. Linguistic stylistics. In 2 books. Book 1. Theory: Textbook. – Moscow: Vysshaya shkola, 2006. – 319 p.
4. Selivanova, O. O. Modern linguistics: branches and problems: Textbook / MES of Ukraine. – Poltava-Kiev, 2008. – 712 p.
5. Kozan, O. Language of headlines of Turkish and Russian newspapers: linguoculturological approach. – Ankara: Gazi Kitabevi, 2014. – 213 p.

The notion of precedence as the marker of expressiveness in the modern Turkish mass media texts

A. S. Kalenska

Abstract. The proposed article provides analysis of the major class features of precedent phenomena and reviews the peculiarities of functions of the linguistic statements of precedent content in the context of modern Turkish mass media. There are determined ways of transformation of catchphrases, phraseological units, proverbs and other types of precedent statements on the basis of analysis of the examples, which are used in this research as illustrative material. Moreover, this article researches the functioning of precedent phenomenon in the role of expressive content marker through investigation of transformations of connotative meaning in overviewed phrases.

Keywords: precedent units, catchphrases, phraseological units, proverbs, expressiveness, mass media discourse.

Явление прецедентности как показатель экспрессии в современных турецких массмедийных текстах

A. S. Kalenskaya

Аннотация. В предлагаемой статье осуществлен анализ дифференциальных признаков прецедентных феноменов, а также рассмотрены особенности функционирования языковых оборотов прецедентного содержания в контексте современных турецкоязычных СМИ. На основе проведенного анализа примеров использования прецедентных феноменов было выделено способы трансформации крылатых выражений, фразеологизмов, пословиц и других прецедентных высказываний. Кроме того, в статье исследовано функционирование прецедентного феномена как показателя экспрессивности медийного текста через изучение изменения коннотативных значений оборотов, выделенных в данной разведке.

Ключевые слова: прецедентные единицы, крылатые выражения, фразеологизмы, пословицы, экспрессивность, массмедийный дискурс.

Еволюція лексики на позначення населеного пункту в західногерманських та східнослов'янських мовах

О. О. Кодубовська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 27.10.17; Accepted for publication 05.11.17.

Анотація. У статті досліджується використання етимологічного підходу до вивчення лексики, що надає можливість простежити її формальні та семантичні зміни у різні періоди історії мови, зрозуміти їх причини, а також продемонструвати їх вплив на сучасні форму та значення слова. Простежено еволюцію лексем на позначення населеного пункту в західногерманських та східнослов'янських мовах.

Ключові слова: етимологія, етимологічний аналіз, сема, еволюція, етимон, населений пункт.

Етимологія є однією з найбільш важливих галузей історичного мовознавства, присвяченою дослідженню первинної словотвірної структури слова та виявленню елементів його давнього значення, встановленню походження слова та його генетичних зв'язків з відповідними словами тієї ж або споріднених мов [8: 8], що сприяє виявленню особливостей номінації слова, історії його розвитку як в окремі мові, так і в споріднених.

Після періоду певного протиставлення між прибічниками кореневої етимології й досліджень питання про походження слова та тими, хто на перший план висуває біографію слова в якості мети та змісту етимологічних розвідок [13: 7-9], у другій половині ХХ століття відбувається об'єднання підходів в залежності від специфіки досліджуваних слів та стану розвитку історичної лексикології певної мови. Як наслідок для оригінальних та основних слів мови головним пріоритетом є їх співставлення зі словами споріднених мов і діалектів, а також виявлення їх формальної та смислової історії в глибину до прамови. У похідних слів стоїть завдання встановлення їх складових частин: кореня, основи та формантів в межах цієї ж мови. Коли ж йдеться про запозичення, дослідження може бути обмеженим вказівкою на джерело запозичення. Такий принцип пропонується, якщо йдеться про дослідження дочірніх мов з групи споріднених й не йдеться про походження прамовного слова джерела [7: 5].

Сучасний рівень розвитку етимології дозволяє в дослідженні лексики на позначення населеного пункту у східнослов'янських та германських мовах, що є складовою аналізу розвитку зазначеної лексики у мовах, що зіставляються, реконструювати форму досліджуваних слів у праслов'янській та прагерманській мові, визначити їх способи словотвору на праслов'янському та прагерманському рівні та генетичні зв'язки з праіндоєвропейським джерелом, описати подальшу історію перетворень структури питомих слів та виявити джерела запозичення для слів запозичених. Саме етимологічний аналіз лексики на позначення населеного пункту в західногерманських та східнослов'янських мовах і є метою розвідки.

Вивчення походження слів дозволяє прослідкувати та визначити особливості змін у структурі значення як окремого слова, так і еволюцію певного лексичного угруповання, яким є лексика на позначення населеного пункту. Етимологічне співставлення окремих слів та лексичних груп у неблизько споріднених мовах дозволяє виявити особливості розвитку лексичного складу мов, що зіставляються. У той же час, етимологічне дослідження доповнює аналіз семантичний, оскільки ніяка інша дисципліна не збирає такої повної інформації про значення слова як етимологія [20: 148].

У зв'язку з законом нерівномірного розвитку окремих сторін мови як однією з найбільш важливих особливостей розвитку мови загалом, та її словникового складу зокрема, етимологічний підхід до вивчення значення слова є особливо важливим. Незважаючи на успіхи слов'янської та германської етимології у реконструкції та етимологізації праслов'янської та прагерманської лексики певні групи лексикону залишаються поза увагою лінгвістів. Питання про співвідношення семантики та етимології, що було поставлене у другій половині ХХ століття не вирішене й досі.

З іншого боку, дослідники відзначають певний методологічний застій в етимології та необхідність приділення більшої уваги етно-генетичним проблемам, лінгвогеографічним конфігураціям, реаліям культурного життя етносу. У той же час, етимологічний аналіз лексичних угруповань однієї або споріднених мов надає оптимальні можливості використання семантичних паралелей, оскільки забезпечується мовна та історико-культурна однорідність матеріалу. Якщо ж до аналізу залучаються слова близької семантики, як наприклад, лексика на позначення населеного пункту, то відкривається шлях до часткового вирішення проблеми германського та слов'янського етногенезу. З іншого боку, вивчення лексики за окремими тематичними групами є одним з можливих та виправданих шляхів етимологічного дослідження запозичень.

Розглянемо на прикладах еволюцію питомих лексики на позначення населеного пункту у західногерманських та східнослов'янських мовах. Давньоруський етимон *село* 'житло, місце перебування, село, селище, маєток, поле, земля, ділянка землі, торгове місце' в ужитку з ХІ століття, має етимологічні відповідники в усіх східнослов'янських мовах: українській *село*, російській *село* мовах, в білоруській *сяло*. Ст.-слов. *село* має значення 'населене місце, двори, житлові та хазяйські будівлі; поле, земля'. Етимологічні відповідники широко представлені в західнослов'янських мовах: п. *sioto*, *siedlic* 'селити', мор. *selo* 'село', слц. *sedliak* 'заможний селянин', нл. *sedlo* 'житло' та у південнослов'янських мовах: болг. *село*, м. *село*, схв. *сѣло*, слн. *sélo*.

Походить від праслов'янського іменника *sedlo 'поселення', що пов'язане із дієсловом *sēdēti 'сидіти'. Вважається, що лексична основа *sedlo змішалася з основою псл. *selo 'рілля', спорідненою з лит. *sala* 'острів', лат. *solum* 'грунт', д.в.н. *sal* 'будинок, житло' [10: 209]. Основи *sedlo та *selo розрізняються лише у західнослов'янських мовах: ч. *selo* 'село; рілля', *sidlo* 'місце перебування', *sedlák* 'заможний селянин' [12]. Восходить до і.е. основи **sel-* 'бути пашнею'. Спірною є думка

про спорідненість рос. *сеять, семя* та *село*, лит. *salis* ‘сторона, край’ [12].

Еволюція значення відбувається наступним чином: у др. ‘селеніє въ котором есть церковь, погостъ во 2 значеніи; 2) поле, пахатная земля; имѣніе, пашня, село’ [14: 756], в XI ст. *село – 2. село, селение* [17: 150].

У староукраїнській мові присутні варіанти *село / сѣло* у значенні ‘заселена ділянка землі’, *село*’, отже сема ‘наявність церкви’ втрачається ще у староукраїнській мові. На початку XX століття в українській мові *село* ‘село, деревня’ позначає як велике село з церквою, так і будь яке поселення, що відповідає *деревне* в російській мові [16: 113]. У сучасній українській мові *село – населений пункт (звичайно великий) неміського типу, жителі якого займаються перев. обробіткою землі* [9: 1305], отже виділяється архісема ‘населений пункт’ та семи ‘неміський тип’, ‘рід занять жителів’, ‘розмір’. В українській мові *село* є вершиною етимологічного гнізда.

В російській мові наприкінці 18 ст. *село – 1) въ нынѣшнемъ употребленіи: селеніе изъ крестьянъ состоящее, отъ деревни отличающееся тѣмъ, что имѣетъ церковь. 2) Въ Сл.: значитъ деревню; селеніе неогражденное стѣнами, и изъ земледѣльцевъ состоящее* [15: 410]. Як бачимо додається сема ‘тип жителів’, а у другому значенні сема ‘відсутність укріплення’. При цьому сема ‘наявність церкви’ зберігається лише у першій семемі. Ця тенденція зберігається і пізніше: У В. Даля *село ‘обстроенное и заселенное крестьянами место, в коемъ есть церковь’ южн. зап. ‘вообще селенье, деревня’, є членом етимологічного гнізда з вершиною-дієсловом *селишь** [18]. Таким чином до XIX століття в російській мові зберігається сема ‘наявність церкви’, з одного боку, з іншого боку з’являється діалектне використання слова *село*, де зазначена сема зникає. У сучасних словниках російської мови *село* визначається як *большое крестьянское селение, обычно хозяйственный и административный центр для близлежащих деревень* [19] та актуалізує архісему опосередковано через іменник *селение (Населенный пункт в сельской местности (село, деревня, поселок, хутор и т.п.))* [11] та семи ‘розмір’, ‘тип жителів’, ‘значення’, ‘тип діяльності’. При цьому значення *селение с церковью (в Российском государстве до 1917 г.)* є історизмом [1].

Розглянемо розвиток спільногерманських іменників на позначення населеного пункту в англійській та німецькій мові. Прагерманський іменник **burgs* ‘фортеця, місто’, що знаходить свій розвиток у давньоанглійській та у давньо-верхньо-німецькій мовах, є дериватом основи **burg-* ‘захистити’ [4: 85]. Споріднено до д.фр. *burg* ‘замок’, д.н. *borg* ‘стіна’, гот. *baurgs*. Можливою є спорідненість з д.а. *beorg* у значенні ‘пагорб’ та його етимологічного відповідника у д.в.н. *berg* ‘гора’ з іншою огласовкою, що походить від прагерм. **berga* ‘гора’ або д.а. *beorgan* ‘надавати притулок, захищати’ від прагерм. **bergan*, і.е. **bherg* ‘приносити, нести’ [4:85; 3: 69].

Давньоанглійський етимон має дві форми *burg / burh* та значення ‘укріплене місто’, є вершиною етимологічного гнізда. У с.а. відбувається модифікація форми: *burgh*, яка у сучасних словниках англійської мови представлена як архаїчна або як діалектна *Scots form of borough* [6]. Еволюція значення в англійській мові відбувається наступним чином: ‘укріплене поселення, фортеця’ > ‘укріплене місто зі спеціальними обов’язками та привілеями’ > ‘місто’ [6].

У сучасній англійській мові іменник *borough – a medieval fortified group of houses forming a town with special duties and privileges* [6] або *a town, or part of a large city, that is responsible for managing its own schools, hospitals, roads etc.* [5]. Як бачимо зі словникових дефініцій, якщо у середньоанглійський період у семній структурі слова присутні семи ‘укріплений характер’, ‘наявність обов’язків та привілеїв’, то в сучасній англійській мові перша сема відсутня, а друга видозмінюється у ‘самоуправління’. Крім того, у сучасній англійській мові *borough* номінує як місто (*town*), так і частину більш великого міста (*part of a large city*), що свідчить про розвиток у лексемі поряд з семемою ‘населений пункт’, семемою ‘адміністративна одиниця’: *a town or district which is an administrative unit* [2], або ‘виборчий округ’: *a town or urban constituency in Great Britain that sends a member to Parliament* [6]. Зберігається у топонімах: *Kexbrough*.

У той же час, словниками сучасної англійської мови фіксується форма *burg* у значеннях *1 an ancient or medieval fortress or walled town; 2 North American informal a town or city* [2], яка або виводиться від д.а. етимона або вважається запозиченням середини XVIII ст. з пізньої латини від *burgus* у значенні ‘укріплене місце’ [2]. Існує думка, що сучасна форма *burg* виводиться з *burrow – a corporate town, that is not a city, but such as sends burgessees to the parliament. A place fenced or fortified* [6], що у свою чергу, виникає в с.а. період у північному діалекті як форма генітиву *borows* від *borrow (borough)*, який восходить до д.а. *burh / burg* [6]. Діалектною є форма *brugh* у значенні *a town or borough* [6], що відноситься до того ж етимологічного гнізда. Таким чином, у результаті зміни форми у сучасній мові існує декілька варіантів слова *borough* у значенні ‘місто’ з одного боку, з іншого боку лексема розвиває нові значення ‘адміністративна одиниця’ та ‘виборчий округ’.

Етимон *burg* у давньо-верхньо-німецькій мові відомий з VIII століття, має значення ‘укріплене місце, місто’, етимологічний відповідник у давньосаксонській мові *burg* [3: 69]. У с.в.н. має форму *burg* та зберігає значення ‘огорожене, укріплене місце: замок, фортеця, місто’ [3: 69]. У назвах населених пунктів з’являється починаючи з VIII століття і зберігається у процесі їх номінації до XII століття. Пізніше у назвах поселень замінюється формантом *-stat*. Починаючи з XIII століття використовується для номінації лише лицарських замків та втрачає сему ‘місто’. У сучасній німецькій мові визначається як *befestigter Wohn- und Verteidigungsbau mittelalterlicher Feudalherren* [1], що свідчить про застарілий характер лексеми, проте зберігає архісему ‘населений пункт’ в одній з семем *Befestigte Gebäudeanlage, (bes.) Ritterwohnung, Festung, befestigte Siedlung* [1]. Зберігається у назвах старих римських фортець *Augsburg, Regensburg* та німецьких міст: *Magdeburg*.

Отже, використання етимологічного підходу до вивчення лексики дозволяє здійснити більш повний опис слів шляхом виявлення їх первинної структури. Аналіз лексем на позначення населеного пункту в західногерманських та східнослов’янських мовах демонструє той факт, що етимони у мовах, що зіставляються, схильні як до змін у формі, так і у значенні, що є ізоморфною рисою всіх чотирьох мов. З іншого боку, характер змін визначається історією кожної мови і не завжди співпадає навіть у близько споріднених мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Duden Online Wörterbuch [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.duden.de/woerterbuch>
2. English Oxford Living Dictionaries [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://en.oxforddictionaries.com>.
3. Köbler G. Etymologisches Rechtswörterbuch / Gerhard Köbler. – Tübingen: Mohr, 1995. – 484 p.
4. Kroonen G. Etymological dictionary of proto-germanic / Guus Kroonen. – Boston: Brill, 2013. – 794 p.
5. Longman Dictionary of Contemporary English [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ldoceonline.com>
6. Merriam-Webster [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com>
7. Варбот Ж.Ж. Праславянская морфология, словообразование и этимология / Ж.Ж. Варбот. – М.: Наука, 1984. – 256 с.
8. Введенская Л. А. Этимология. Учебное пособие / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. – М.: ПИТЕР, 2004. – 220 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с.
10. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 5: Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Склярєнко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, В. Г. Склярєнко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. - К.: Наукова думка, 2006. – 705 с.
11. Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка. В 3 томах. Том 3. Р-Я. - М.: АСТ: Астрель, 2006. - 967 с.
12. Макс Фасмер. Этимологический словарь русского языка [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://vasmer.lexicography.online>
13. Откупщиков Ю. В. Очерки по этимологии / Ю.В. Откупщиков. - СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2001 - 480 с.
14. Словарь древнего славянского языка, составленный по Остромирову евангелию / Изд. А. С. Суворина. – СПб., 1899. – 946 с.
15. Словарь Академии Российской. Т 5. - СПб: При Имп. Акад наук, 1794. - 602 с.
16. Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. - К., 1907-1909. - Т. 4. - 564 с.
17. Словарь русского языка XI-XVII вв. Выпуск 24 (Се-Скорый). / Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова РАН. - Москва: Наука, 2000. - 254 с.
18. Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://slovardalja.net>
19. Толковый словарь русского языка: В 4 т. - М.: Сов. энцикл.: ОГИЗ, 1935-1940. Т. 4: С - Яшурный. / Гл. ред. Б. М. Волин, Д. Н. Ушаков; Сост. В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, Б. А. Ларин, С. И. Ожегов, Б. В. Томашевский, Д. Н. Ушаков; Под ред. Д. Н. Ушакова. - М.: Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1940. - 1502 с.
20. Трубачев О.Н. Этимологические исследования и лексическая семантика // Принципы и методы семантических исследований. – М., 1976. С. 147-179

REFERENCES

7. Varbot Zh.Zh. Praslavyanskaya morfonologiya, slovoobrazovaniye i etimologiya / Zh.Zh. Varbot. – М.: Nauka. 1984. – 256 s.
8. Vvedenskaya L. A. Etimologiya. Uchebnoye posobiye / L. A. Vvedenskaya. N. P. Kolesnikov. – М.: PITER. 2004. – 220 s.
9. Velyky i tлумachnyi slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy (z dod. i dopov.) / Uklad. i golov. red. V.T. Busel. - K.; Irpin: VTF «Perun», 2005. - 1728 s.
10. Etymologichnyi slovnyk ukraiyin`koyi movy: V 7 t. – Т. 5: R–T / Red. kol.: O. S. Melny`chuk (gol. red.), V. T. Kolomyiecz`, T. B. Lukinova, G. P. Pivtorak, V. G. Sklyarenko, O. B. Tkachenko; Ukladachi: R. V. Boldy`ryev, V. T. Kolomyiecz`, T. B. Lukinova, O. S. Mel`ny`chuk, V. G. Sklyarenko, I. A. Stoyanov, A. M. Shamota. NAN Ukrayiny`. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. - K.: Naukova dumka, 2006. – 705 s.
11. Efremova T. F. Sovremennyi tolkovyy slovar russkogo yazyka. V 3 tomakh. Tom 3. R-Ya. - М.: AST: Astrel. 2006. - 967 s.
12. Maks Fasmer. Etimologicheskiy slovar russkogo yazyka [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu do resursu: <https://vasmer.lexicography.online>
13. Otkupshchikov YU. V. Ocherki po etimologii / YU.V. Otkupshchikov. - SPb.: Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 2001 - 480 s.
14. Slovar` drevnego slavyanskogo yazyka, sostavlenyy po Ostromirovu yevangeliyu / Izd. A. S. Suvorina.–SPb., 1899. – 946 s
15. Slovar Akademii Rossiyskoy. T 5. - Spb: Pri Imp. Akad. nauk. 1794. - 602 s.
16. Slovar ukrayinskoyi movy : v 4-x tt. / Za red. B. Grinchenka. - K., 1907-1909.
17. Slovar russkogo yazyka XI - XVII vv. Vypusk 24 (Se-Skoryy) / In-t rus. yaz. im. V.V. Vinogradova RAN.-Moskva: Nauka 2000.-254 s.
18. Tolkovyy slovar zhivogo velikorusskogo yazyka Vladimira Dalya [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://slovardalja.net>
19. Tolkovyy slovar russkogo yazyka: V 4 t. - М.: Sov. entsykl.: OGIЗ. 1935-1940. T. 4: S - Yashchurnyy. / Gl. red. B. M. Volin. D. N. Ushakov; Sost. V. V. Vinogradov. G. O. Vinokur. B. A. Larin. S. I. Ozhegov. B. V. Tomashevskiy. D. N. Ushakov; Pod red. D. N. Ushakova. - М.: Gos. izd-vo inostr. i nats. slov.. 1940. - 1502 s.
20. Trubachev O.N. Etimologicheskiye issledovaniya i leksicheskaya semantika // Printsipy i metody semanticheskikh issledovaniy. – М., 1976. S. 147-179

Evolution of lexemes with the meaning of settlement in the West Germanic and in the East Slavic languages

O. O. Kodubovska

Abstract. The article researches the etymological aspect which is used to study lexemes and gives an opportunity to trace its formal and semantical changes during different periods of language history, to understand their reasons and demonstrate their influence on the contemporary form and meaning of the words. The evolution of the words that denote a settlement in the West Germanic and east Slavic languages is presented.

Keywords: *etymology, etymological analysis, seme, evolution, etymon, settlement.*

Эволюция лексики, обозначающей населенный пункт, в западногерманских и восточнославянских языках

O. A. Кодубовская

Аннотация. В статье исследуется использование этимологического подхода к изучению лексики, что даёт возможность проследить ее формальные и семантические изменения в разные периоды истории языка, понять их причины, а также продемонстрировать их влияние на современные форму и значение слова. Представлена эволюция лексем, обозначающих населенный пункт, в западногерманских и восточнославянских языках.

Ключевые слова: *этимология, этимологический анализ, сема, эволюция, этимон, населенный пункт.*

The methodology of sociolinguistic study of intonational level

A. Yu. Koryagina

Petro Mohyla Black Sea National University
Corresponding author. E-mail: a.koryagina2011@yandex.ua

Paper received 22.10.17; Accepted for publication 29.10.17.

Abstract. The article is devoted to research of supersegmental level of speech and peculiarities of conducting phonostylistics experiment. The aim of this work is the determination of stages, methods, techniques and computer programs, which are required for such type of re-researches. The article also includes an example of using the described technique based on the study phonostylistics features of the intonation of modern sociolect of Germany officials.

Keywords: *phonostylistics variability, speech, experimental material, interpretation.*

In the modern world which immediate parts are globalization, a computerization and integration the linguistics became so many-sided science that during the researches linguists are not limited to own methodological base for a long time, and attract knowledge and results from such sciences as sociology, criminalistics, psychology, ethnography and even mathematics. Features of the most various texts, their forms and styles are studied in different aspects (lexical, phonetic, pragmatic and so on). At the same time the most interesting is their combination.

For example, the monograph "Social Stratification of English in New York" by W. Labov became a fundamental stone of sociolinguistic researches. In his work the outstanding American linguist studied a divergence or inconsistency which are shown by a concrete form of language in comparison with the abstract orphoepic standard [11, p. 131]. Studying of oral speech of a certain social group which leans on a concrete communicative situation is important for sociolinguistic investigations. Such the directions of researches are engaged phonostylistics and sociophonetics. These sciences help to define phonetic options of speech of a certain group of people in a certain situation at a specific goal. The interpretation of variability in the choice of language / speech means under the influence of extralinguistic factors of the sociopsychological plan is one of possible criteria of approach. It allows to define optimum criteria of variability of the phonostylistic phenomena in a social plan, as leads up relevance of such researches. Besides, experiments of this sort by studying of a question of stratification phonostyles give the chance to define the main sources of sound changes and to make the assumption concerning reliability of hit of this or that option to the system of orphoepic norm.

The main direction of researches of the sciences stated above is studying of systemacity of speech skills of a certain social group by means of such concepts as variability, a sociolinguistic variable, the speech style, a situation of communication and another. Much attention is paid to this question [3; 5; 6; 9; 10; 13]. A lot of works [2; 7; 9] confirm dependence of the pronunciation variant elected by the speaker on a situation of communication and social characteristics of the communicant and emphasize importance of studying of the concept "sociolect".

The purpose of the present article is to define the main stages of carrying out a sociolinguistic research of supersegmental level for data acquisition of a phonostylistic and sociolinguistic order. The main tasks at the same time are to describe stages and ways of carrying out an experiment which purpose is to describe dependence of language behavior on the level of officiality of a communicative situation and to establish features of reflection at the intonational level of language of such speak-

er's characteristics as age, sex, a sort of professional activity.

The method of an experiment is the basic in carrying out similar researches. It is combined with use of methods of data collection and processing. The special value gets a factor of a situation of communication of informants here. The main criterion of the description of these circumstances is degree of officiality during communication which components are different factors which characterize two poles: informal (IC) and official (OC) communication.

For carrying out any linguistic research it is necessary to get material. In a case with a phonostylistic experiment it is an audio material in the form of sound recordings of separate phonemes, words or even certain pieces of speech. For the correct selection of material, by the beginning of carrying out an experiment, it is necessary to establish its criteria. Depending on the chosen subject and a goal the researcher's task is to exclude from the experimental material dialect, colloquial, gender or age forms or statements of emotional character or such which do not correspond to a communicative context.

Determination of phonostylistic features of speech is the progressive direction of linguistic researches. At the same time much attention is paid to definition of informants, speech variation which becomes an experiment object. Informants can be people of different professional (doctors, teachers, military), age (children, youth, senior generation), gender (men, women), geographical (bilinguals, dialect) and a number of other groups.

For getting data of a sociological order about informants the methods of questioning and poll were used. The purpose of sociolinguistic poll is, according to the researcher of sociology of communication V.P. Konetska, data acquisition about characteristics of informants which have to define their belonging to the corresponding social group and also determine advantages of speech normativity of interviewed; that is a process of illumination of socially important information and its assessment during which answers are interpreted by the researcher [4, pp. 182-183].

The essence of an experiment of a research consisted in:

- collecting speech material;
- defining of types of intonational contours in speech of informants
- establishment of average maximum and minimum indicators of frequency of the main tone (Hz) and intensity (dB),
- description of character of a pausation and determination of their temporal features;
- analysis of rate of informants' speech.

During collecting speech material it is better to use methods of "the hidden record", "a semi-standard interview" and "the included observation". The audio recording can be carried out by mini-dictophones, smartphones, tablets and

even cameras. The use of dictophone is directed first of all to record of speech, the camera serves as the instrument of establishment of situation officiality level. Members of target group should be known that they will participate in a sociolinguistic experiment. But the aim should be explained in general and details of that what material will be gathered must be unknown. It is done for obtaining objective data on speech skills of informants and not to prevent the speaker to use the language potentialities unconsciously and automated [1, pp. 303-304].

For obtaining system information on speech behavior of informants it is also possible to use a method of a semi-standard interview which principles are that the one who conducts an interview has an opportunity depending on circumstances to vary a question form, remaining at the same time in set context. W. Labov specifies that the interview is, on the one hand, successfully developed strategy, and on the another, a number of hierarchically structured complexes of questions [11, pp. 32-34]. A question of an interview are not directed to obtaining a certain information from interviewed as necessary will already be given by questioning, but to receiving necessary models of speech. The attention of an informant is concentrated not on control of speech, but on a conversation subject.

For recording speech in informal situations it is necessary to adhere to such main conditions:

1) the situation of communication and character of the message should be informal: informants have to be in conditions of usual setting, and subjects of conversations have to be familiar to speakers, close to their social reality;

2) communication should be unprepared;

3) there should be informal relationships between speakers: group members should be of the same social collective with friendly, close relationships;

4) the communication should be happened directly to the listener. During the communication in the conditions of IS the method of "the hidden record" is applied. It gives the chance to receive models of speech which display natural speech behavior of the speaker most precisely.

For identification and interpretation of collected material the method of the auditive analysis is used too. Auditor assessment provided objectivity of the received results. Auditors can be both experts and ordinary people who have no necessary professional level, but will provide independent assessment of results (native speakers or students who study at philological faculty). Experts of a phonostylistic research can become philologists who are or aren't native speakers, people who have experience in carrying out of this sort experiments and have the appropriate psychological preparation. The main task of auditors is to define features of realization of supersegment composition of experimental material.

To establish the variants of realization of a certain intonational design which can't be definitely interpreted and for confirmation of received result of auditive and auditor analyses it is possible to apply the electroacoustic analysis, because auditors' information in research of phonostylistic variability of speech can display a certain subjective degree. Electroacoustic analysis shows more exact and detailed information of units which are analyzed. Quantitative characteristics and variable rules of sociolinguistic variables are reflected in the graphic representation of an observed ratio - in the form of tables, charts or schedules. As a result models of speech of informants will be displayed on oscillograms and spectrograms. Processing of records of communicative situations can be carried out by means of

various programs of computer processing of a sound signal (Speech Analyzer 3.0.1., Praat, WASP, Computerized Speech Laboratory(CSL) 4500).Data of analyses should be processed mathematically by means of a quantitative method. The average size of realization of a certain intonational design is defined at first in speech of each informant, and then in speech of all representatives of target group.

Linguists argue on unambiguity of interpretation and on differentiation of concepts prosody and intonation. The intonation is a basis of prosodic system of language. This term is synonymic to a concept prosody as both terms are used for designation of functional system of supersegmental means of language. Intonation has a lot of functions (organizing, communicative, logical, syntactic and modal or emotional) and it is difficult to underestimate its importance for colloquial speech, considering that the spontaneity and unpreparedness are the main characteristics of the last. During studying of features of suprasegmentny level it is possible to use A. Muller's classification [12, p. 7] according to which three acoustic parameters belong to prosody:

1. frequency of the main tone and its change;
2. intensity of a sound and its variation;
3. longitude of structure, pause and their modification.

And there are the following characteristics of speech:

- melodious / voice pitch frequency (Hz)
- dynamic/loudness (dB),
- temporal / time (ms).

Final investigation phase is linguistic interpretation of the data obtained experimentally, that is their logical analysis, generalization, forecasting and conclusions.

As an example, we suggest to consider some moments of the research conducted by us which purpose was to investigate phonostylistic features of modern sociolect of german employees at the supersegmental level. Models of speech of informants were registered in three communication situations. For models of official speech performances of informants before large audience in the form of any reports (auditor, budgetary, credit and others) were taken. Also informants were offered to read the text aloud for preparation of reading the list of words. Except answers to an interview question, discussions during the business talk, conversations with colleagues in conditions which demanded certain, but not high degree of officiality were models of less official communication.

Informal speech often is followed by abrupt increase and decrease in tone, pauses, changes of speed and a rhythm of speech. Other features of supersegmental level of colloquial speech are decrease in prosodic indicators of loudness of quality of a voice, bigger compared with the literary language quantity of short rhythmical steps, phrase accents, rhythmical steps with the falling intonation, an ellipsis of syllables what leads to reorganization of a component and rhythmical structure of a word.

The main types of intonational designs allocated in speech of informants were:

- intonation of increase (steigende Kontur),
- intonation of decrease (fallende Kontur),
- intonation of decrease-increase (fallend-steigende Kontur),
- intonation of increase-decrease (steigend-fallende Kontur),
- neutral intonation (progrediente Kontur).

In the situation of IC indicators of intensity were higher than in OC situation. It is connected with such extralinguistic factors as the place of communication, noise, allowed among

the friends loudness (even whispering) for creation of a certain communicative context.

Character of a pausation in situations of OC and IC different and connected first of all with such extralinguistic factor as preparedness of speech. The context of official communication demands from the speaker the previous acquaintance with a conversation subject (reading the text, a performance, business negotiations, etc.) that leads to a pausation of speech between syntactic connected groups of words. Spontaneous speech is divided into unfinished semantic pieces therefore in the context of IC more than in OC situation. The situation of informal communication provides any nature of communication, improvisation and is characterized by emergence of pauses even in syntactic group. As various types of pauses (psychological, hesitation, deliberate and others) perform different functions, they were not connected with the rate of speech in any way. Results of determination of temporal features of pauses in both communicative situations became interesting. At the end of the sentence pauses were longer in OC situation, and in the middle – in the context of IC (see tab. 1.)

Rate of speech can be determined in two ways. The first – calculation of quantity of sounds or syllables for a certain period (second, minute), and the second – determination of average duration of a sound or structure. As the rate of speech to a great extent depends both on a communicative situation, and on specific features of the speaker, we made

such an experiment. In the context of OC, as well as in the conditions of IC the employees were asked to read the sentence “Im Jahre neunzehnhundertvierundfünfzig strandete ein alter, bärtiger Mann auf einer einsamen Insel”. In OC situation the sentence was read for 5, 2 sec., and in the context of IC for 4.4 sec. that demonstrates increase in speed by 15%. However, for confirmation of the results established in the above-stated way, we also counted quantity of the pronounced in a second sounds in both communicative situations. In the context of OC it represented on average 16, and at the IC situation – 23 sounds in a second (increase in speed by 25%)

Table 1. Average temporal characteristics of pauses in situations of OC and IC.

Pausation type	OC	IC
intraprase	35 msec.	20 msec.
interphrase	50 msec.	30 msec.

Therefore, the sociolinguistic research has to be carried out in several steps, the essence of each of them at the same time has to be defined by a concrete task. In general, the phonostylistic experiment of the analysis of intonational variability of speech of a certain social group is based on empirical scientific methods (observation, measurement, comparison) and special methods of an experimental and phonetic research (sound recording, acoustic analysis, the intonographical, computer, quantitative analysis of data).

LITERATURE

1. Беликов В. И. Социолінгвістика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М.: Издательский центр РГГУ, 2001. – 439 с.
2. Бор Л. С. Произносительные особенности рурского варианта немецкого языка / Л. С. Бор // Мова у світі класичної спадщини та сучасних парадигм. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень». – 2012. – С. 50–54.
3. Ерофеева Т. И. Социолект как инструмент описания языковой ситуации региона / Т. И. Ерофеева // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – Вып. 1(7). – 2010. – С. 21–25.
4. Конечная В. П. Социология коммуникации / В. П. Конечная. – М.: Международный университет Бизнеса и Управления, 1997. – 304 с.
5. Корольова Т. М. Стилізація соціолекту молоді в кіно діалозі / Т. М. Корольова // Науковий вісник ПНПУ: Лінгвістичні науки. – № 22. – Одеса, 2016. – С. 56–63.
6. Науменко А. М. Die Varietät der deutschen Sprache als Problem // Auf den Spuren deutscher Sprache und Kultur in der Ukraine. – Tscherniwzi: Ruta, 1999. – S. 18.
7. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии: Монография / А. Д. Петренко. – К: Рідна мова, 1998. – 255 с.
8. Федотова Ю. Б. Фоностилістична варіативність соціолекту британських студентів: автореф. дис. ...канд. філол. наук: Спеціальність 10.02.04-Германські мови/Ю.Б.Федотова-Донецьк, 2013.-19 с.
9. Ammon U. Sociolinguistics: an international handbook of the science of language and society / U. Ammon, N. Dittmar, K. Mattheier, P. Trudgill. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2005. – 1912 p.
10. Eichinger L. M. Standardvariation: wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache? / L. M. Eichinger, W. Kallmeyer. – Berlin, New York: de Gruyter, 2005. – 381 S.
11. Labov W. The social stratification of English in New York City / W. Labov. – The Second Edition. Cambridge, 2006. – 499 p.
12. Milroy L. Sociolinguistics. Method and Interpretation / L. Milroy, M. Gordon // Blackwell Publishing, 2003. – 261 p.
13. Trudgill P. Sociolinguistics: an Introduction to language and society. 4-th ed. / P. Trudgill. – London: Penguin Books, 2000. – 222 p.

REFERENCES

1. Belikov, V. I. Sociolinguistics. Moscow, 2001, 439 p.
2. Bor, L. S. Speech features of Rure variant of German. Mova u svitli klasichnoyi spadshini tasuchasnih paradign, Odesa, 2012, pp. 50–54.
3. Erofeeva, T. I. Sociolect as instrument of description of language situation in an area Vestnik Permskogo universiteta Rossiyskaya i zarubezhnaya filologiya, V. 1(7), 2010, pp. 21–25.
4. Konetskaya, V. P. Sociology of communication. Moscow, 1997, 304 p.
5. Korolova, T. M. Stilisation of youth sociolect in film dialogues. Naukoviy visnik PNPV: Lingvistichni nauki, V. 22, Odesa, 2016, pp. 56–63.
6. Naumenko, A.M. The problem of variation of German. After german language and culture in Ukraine. Tscherniwzi, 1999, p. 18.
7. Petrenko, A. D. Sociophonetic variation of modern german language in Germany. Kyiv, 1998, 255 p.
8. Fedotova, Yu. B. Phonostylistic variation of British students' speech. Donetsk, 2013, 19 p.

Методика проведения социолінгвістического исследования интонационного уровня

А. Ю. Корягина

Аннотация. Статья посвящена вопросу исследования суперсегментного уровня речи и особенностям проведения фоностилистического эксперимента. Целью работы является определение необходимых для такого рода изысканий этапов, методов, приемов и компьютерных програм. В статье также приводится пример использования описанной методики на основе изучения фоностилистических особенностей интонационного уровня современного социолекта служащих Германии.

Ключевые слова: фоностилистическая вариативность, интонация, речь, экспериментальный материал, лингвистическая интерпретация.

Віртуальна реальність як універсальна платформа аранжування вторинного мультимодального дискурсу сучасної англомовної маскультури

М. О. Кузнецова

Запорізький національний технічний університет
Corresponding author. E-mail: kuznetsovamariaalexandrovna@gmail.com

Paper received 25.10.17; Accepted for publication 02.11.17.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню феномену віртуальності. Віртуальну реальність розглянуто як універсальне середовище комунікації та унікальний комуникативний простір, якому притаманні деякі специфічні і недоступні в актуальній реальності умови спілкування. На матеріалі корпусу текстів «Всесвіт Marvel» проаналізовано такі характерні риси віртуального комуникативного простору, як: інтерактивність, полісеміотичність, креативність та анонімність, які є ключовими у процесі аранжування вторинного мультимодального дискурсу у сучасному кіберпросторі.

Ключові слова: віртуальна реальність, вторинний мультимодальний дискурс, інтерактивність, полісеміотичність, креативність, анонімність.

Вступ. Важливою характеристикою сучасного інформаційного простору є активний розвиток комп'ютерних та Інтернет-технологій, які породжують особливі феномени організації суспільства та перманентно впроваджують нові форми і способи вербальної інтеракції разом із елементами інших семіотичних систем. Одним із таких новітніх способів і форматів у мережі Інтернет є феномен «вторинного дискурсу» [9] – специфічна мисленнєво-мовленнєва практика [16; 17; 22; 25; 26]. Свої витoki вище-згаданий феномен бере, передусім, у науково-технічному прогресі порубіжжя ХХІ ст., який набув рис інформаційної революції [20; 24]. Вторинний дискурс як мультимодальний феномен широко використовує експресивні можливості різних семіотичних систем і засобів передачі інформації, адже його конститутивні одиниці, вторинні тексти, створені за рахунок використання різноманітних семіотичних засобів та мультимедійних застосувань.

Поширення феномену вторинного мультимодального дискурсу сучасної англомовної маскультури, таким чином, пов'язано з інтервенцією інформаційних технологій у комуникативну сферу сучасної англомовної спільноти, зокрема зі створенням віртуальної, або альтернативної, реальності (*virtual reality*) – «кіберпростору» (термін «*cyberspace*» належить William Gibson) за допомогою комп'ютерних та Інтернет-технологій. Високий потенціал новітніх технологій у забезпеченні свободи від традиційних бар'єрів простору і часу, інтенсифікації інтелектуальних ресурсів, а також у становленні глобального комп'ютерного простору пояснює нестримний інтерес до віртуальної комунікації. Сучасний кіберпростір як інтерактивна комуникативна мережа не ставить перешкод для самоідентифікації та самовираження, адже елімінує такі основні виміри антропного буття, як темпоральність та локальність, надає текстовим комуникантам необмежені можливості у спілкуванні та організовує їх групову взаємодію, створюючи нову культуру, новий стиль життя та нові лінгвокультурні спільноти.

Таким чином, комп'ютер та Інтернет на початку ХХІ ст. створили унікальну платформу для аранжування вторинного мультимодального дискурсу сучасної англомовної масової культури. За словами О. І. Горошко, в результаті еволюції Інтернету як технологічного утворення він набув рис соціального простору, що базується на інтеракції та взаємодії, та на основі якого формується інформаційно-комуникативне суспільство, характерними для

якого є не лише нові можливості накопичення та переробки інформації, але й нові форми комунікації [4]. Інтернет утворює особливе комуникативне соціальне середовище, особливе місце реалізації мови, яке не має аналогів у минулому. Мережу Інтернет, таким чином, слід сприймати як соціальну віртуальну реальність.

Короткий огляд публікацій за темою. Світ віртуальної комунікації як специфічний об'єкт наукового дослідження має недовгу і одночасно яскраву історію. Серед теоретиків слід назвати імена Ж. Бодріяра, М. Кастельса, Н. Лумана, Г. М. Маклюєна, У. Онга, Дж. Семпсі, А. Турена, Ю. Хабермаса, У. Еко та інших, а також таких більш сучасних дослідників, як М. Візель, Г. Далідович, С. Дацюк, Д. Горче, Д. Андерсен, М. Корнфільд, С. Кіслер, Р. Райс, Е. Рональд, наукові праці яких виділяються поглибленим вивченням і всебічним охопленням проблем віртуальної комунікації, а відтак характеризуються безперечною актуальністю та науковою новизною.

Створення віртуальної реальності по праву вважається одним із найважливіших досягнень комп'ютерної революції кінця ХХ-го століття. Інтерес до віртуальних феноменів у всіх їх проявах ініціював активне дослідження останніх [1, с. 59]. Сьогодні феномен віртуальності розглядається з різних точок зору. Так, у працях П. І. Браславського [3], М. Т. Муртазіної [10], Є. Є. Таратути [14] досліджуються його загальні проблеми і сутність, у працях У. Еко [15], Р. Шрьодера [23] віртуальна реальність розглядається як простір сучасної культури, аналізується її вплив на сучасний процес культуротворення; також вивчається вплив «віртуальної реальності» і на процес самоактуалізації молодого покоління [13], критичній оцінці також піддається «кіберсоціалізація» як процес розвитку особистості в умовах інформаційного суспільства [2].

Дослідниками інтродуковано та обґрунтовано уявлення про *Homo Virtualis*, тобто людину, яка орієнтована на віртуальність, людину, для якої буття у віртуальному світі більш значуще, ніж реальне буття. Досить новим є й поняття «віртосфера», так звана віртуальна оболонка Землі, що включає в себе всю безліч віртуальних феноменів. *Homo Virtualis* як творець, носій і водночас споживач віртуальних культурних феноменів, основні свої соціокультурні потреби задовольняє у віртуальному світі [1, с. 60]. Становлення *Homo Virtualis* як нової соціально-культурної спільноти підтверджує той факт, що людина ХХІ століття віддає перевагу віртуальному, а не реальному спілкуванню, адже саме завдяки віртуальній людині і для

неї продукуються цілі віртуальні світи.

Таким чином, віртуалістика, що вивчає динаміку віртуальних мереж як одну з форм культури, сьогодні є одним із найактуальніших наукових напрямків, а розуміння «віртуальної реальності» як такого штучного феномену, появу якого каузовано антропою діяльністю, залишається домінуючим у науковій літературі. Разом з тим, поняття «віртуальна реальність» у багатьох вітчизняних працях не отримує належного осмислення, адже вичерпується лише значенням штучного середовища, сконструйованого виключно за допомогою комп'ютера, без урахування властивих їй специфічних недоступних в актуальній реальності умов спілкування. З огляду на це, **метою** представленої наукової розвідки постає аналіз віртуальної реальності як унікального та універсального середовища продукування вторинних текстопросторів.

Матеріалом дослідження обрано аутентичний корпус текстів «Всесвіт Marvel». Середосновних **методів** дослідження слід назвати синтез, індукцію, дедукцію та структурний аналіз.

Результати та їх обговорення. Сьогодні використання терміну «віртуальна реальність» стає можливим у контексті Інтернету, електронних засобів комунікації, комп'ютерних програм, телебачення тощо. Однак, вважається [19; 21], що вперше цей термін було введено у сучасному значенні наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Джейроном Ланьє, одним із відомих діячів кіберкультури. Особливо широке розповсюдження слово «віртуальний» (від лат. *virtualis* – можливе) отримало у комп'ютерних технологіях: віртуальна пам'ять, віртуальна машина, віртуальний метод тощо. Під віртуальним у комп'ютерній термінології розуміється такий «об'єкт, що реально не існує або сприймається інакше, ніж реалізований» [5, с. 102]. За такого розуміння поняття «віртуальна реальність» детермінує світ, створений комп'ютерними засобами. Цей світ реально не існує, проте комп'ютер може впливати на зорові, слухові та інші органи чуття людини, викликаючи ілюзію занурення у цей світ.

Як спеціальний науковий термін «віртуальна реальність» передбачає існування безлічі різнорідних (актуально і віртуально існуючих) об'єктів, що належать одній реальності. Об'єкти віртуального рівня породжуються об'єктами нижчого рівня, але, незважаючи на свій статус породжених, взаємодіють з об'єктами породжуючої реальності як онтологічно рівноправні [11]. Сукупність віртуальних об'єктів щодо породжуючої реальності становить віртуальну реальність. Віртуальна реальність має свій простір і час, функціонує за своїми законами і тому незалежна від реально існуючих об'єктів. Згідно М. Хірозе, «віртуальне не означає фіктивність. Віртуальна реальність не є реальним об'єктом, проте можна сказати, що вона існує як реальний ефект» [7, с. 215]. Людина не стільки відображає, скільки породжує нове буття, розглядаючи буття як стан, еволюційність якого проявляється в динамічності всіх процесів і зв'язків, структур і законів. Суб'єкт сприймає навколишній світ, інших суб'єктів, самого себе у формі реальності, яка має викінчений вигляд і представляє особливу цілісність. Реальність як уявлення породжується рефлексією суб'єкта, тому реальність завжди є мислимою, віртуальною. Структурно віртуальні реальності складаються з образів, смислів, іміджів, за-

конів, норм і оцінок, емоцій [8, с. 53]. Отже, комунікативний простір віртуальності будується на переході всього і вся у віртуальний стан, тобто мислимо, уявну площину. Під віртуальною реальністю, таким чином, пропонуємо розуміти такий *продукт комп'ютерної технології й інтерактивне аудіовізуальне середовище, що характеризується високим рівнем психологічної достовірності*.

Поява віртуальної комунікації дала можливість говорити про формування особливого комунікативного простору, якому притаманні деякі специфічні і недоступні в актуальній реальності умови спілкування, яке забезпечує занурення в іншу реальність й існує у вигляді тексту і мультимедіа. За таких умов, віртуальна реальність – це *нове середовище комунікацій і формування культурних практик*. Далі на матеріалі корпусу текстів «Всесвіт Marvel» нами ідентифіковано та проаналізовано характерні риси віртуального комунікативного простору, які виступають ключовим чинником аранжування вторинного мультимодального дискурсу у сучасному кіберпросторі.

Першою рисою є *полісеміотичність*, тобто використання та поєднання не лише лінгвальних засобів, але й елементів інших семіотичних систем, можливість збереження та передавання інформації різних знакових систем в єдиній цифровій формі, інтеграція тексту з іншими формами подання інформації (графікою, аудіо-, відеоматеріалами, анімацією та ін.), функціонування інформації в різних комунікативних середовищах [18, с. 68]. Всесвіт Marvel побудований таким чином, що кожен новий текст вносить свої зміни у загальну картину оповіді, і в результаті створюється «масштабний всесвіт смислів». Обов'язково повинен бути базовий текст, або первинний текст, навколо якого будується весь «всесвіт» історії, проте кожна окрема частина може існувати як самостійний продукт. Емпіричний матеріал нашого дослідження є тому підтвердженням, адже в ньому співіснують герої різних форматів (комікси, мультфільми, кіно, серіали), які за потреби можуть сплітатися воедино. У такий спосіб реципієнту запропоновано безліч шляхів для знайомства з первинним текстом, і він може обрати сам той формат, який йому найбільше імпонує. Знайомство можна розпочати з історією в одному джерелі, наприклад, у фільмі, а продовжити в іншому – у форматі роману або коміксу тощо. Головне те, що контент у кожному джерелі різний: реципієнт власноруч збирає всю історію в єдине ціле. Однак, слід пам'ятати, що інформація не просто передається у формі фільму, серіалу або коміксу. Вона дає можливість цільовій аудиторії аранжувати подальшу комунікацію, тобто вторинну.

Зі сказаного випливає наступна риса – *інтерактивність* – найважливіша характеристика віртуальної реальності, принцип організації системи, в якій досягнення мети реалізується за рахунок взаємодії, безпосереднього контакту, багатостороннього інформаційного обміну між учасниками. Історія, яку показано у фільмі або серіалі, може привернути одне коло користувачів, у коміксі – інше. У результаті використання різних форматів для передачі смислів, відбувається злиття цільової аудиторії. Наприклад, після перегляду фільму користувач може зацікавитися коміксом. У результаті занурення у вигаданий світ реципієнт може легко стати продуцентом. Так, численні фандоми (спільноти користувачів) створюють власні продукти, які входять до всесвіту історії. Первинний текст стає «спусковим гачком», ініціатором естетичних

переживань.

Отже, третьою рисою є *креативність*, яка обумовлена безпрецедентними можливостями розширення меж творчості, широкими можливостями для самореалізації, які відкрили комп'ютерні технології. Реципієнту ролі автора дає нове життя історії за межами візуальної та екранної культури, а наявність вторинних текстів розширює її і робить більш привабливою. Варіативність частин історії, тобто різні версії персонажів, їх альтернативні сюжетні лінії, побудова паралельних Всесвітів тощо, робить її більш вдалою. Активна аудиторія є невід'ємною складовою, адже подальше конструювання світу залежить саме від його прихильників. Якщо не буде зацікавленої аудиторії, яка б займалася розвитком цього світу (призначений для користувача контент на Інтернет-площадках), то говорити про повноцінний «всесвіт смислів» було б зовсім неможливо. На нашу думку, у віртуальному просторі знаходяться лише активні та креативні суб'єкти, адже майже кожен учасник спілкування бере участь у конструюванні гіперреальності. Він виконує функції як реципієнта, так і автора, тобто не тільки сприймає інформацію, а й сам створює її [12, с. 140]. Таким чином, у результаті колективної діяльності по створенню вторинного текстопростору відбувається спільне конструювання віртуальної реальності, у певному смислі будь-який учасник створює світ. Іншими словами у кіберпросторі всі стають «авторами», залишаючись при цьому «читачами» [15, с. 12]. Таким чином, віртуальна реальність – це не місце механічного відображення «реальної реальності», а спосіб побудови альтернативних, можливих світів. Мультимодальний дискурс розповідає історію одночасно з різних сторін. Для цього, наприклад, викладають сюжет за допомогою приквелів, сиквелів або спін офів, до прикладу історія вигаданого героя коміксів Marvel – Росомахи (Джеймса Гоуллетта, також відомого як Логана).

Як було зазначено вище, віртуальна реальність дозволяє, мінаючи всі заборони і обмеження реального життя, реалізувати свій творчий потенціал, втілити у «віртуальне життя» те, що є недосяжним у дійсності. Це надає необмежені можливості для вираження свого «я» або «его», і це, власно, формує для сучасної людини те, що З. Фрейд назвав «Над-Я» (нім. *Über-Ich*), тобто забезпечує реалізацію кращої думки про себе самого. Крім того, *анонімність* комунікації в Інтернеті, як четверта риса, надзвичайно співзвучна постмодерністській кризі раціональності, втраті соціальною реальністю своєї стійкості та навіть визначеності (багато явищ втратили свої — справжні

імена) [6, с. 97-100]. Учасник заявляє про себе своїм ніком, який може бути яскравим і незвичайним, негативним і вражаючим своєю вигадкою, популярним і незнайомим, але він обов'язково повинен запам'ятися. Привласнюючи собі ім'я (нік), учасник керується рядом мотивів. В силу анонімності, опосередкованості і відсутності цензури кіберпростір надає можливість учаснику «намалювати» бажаний образ, який складається у користувачів у результаті спостереження за мовною поведінкою текстового антропоморфа.

Крім того, вторинний мультимодальний дискурс відрізняється своєю принциповою відкритістю, що надає можливість учаснику додавати та/або змінювати первинний текст. Поєднання цифровою електронікою різноякісних інформаційних потоків в єдиному просторі забезпечує нескінченне генерування знаків і текстів (текстопродження), комбінування різних текстів (візуальних, аудіальних, інтерактивних). Структура мережі розчиняє жорстку фіксованість тексту, що, в свою чергу, унеможливує будь-яку однозначну інтерпретацію, прогнозування можливих рецептивних версій тексту [6, с. 102]. Зв'язок між віртуальними особистостями встановлюється шляхом комунікації, в основному – комунікації текстів. Тому в сучасному суспільстві текст – як вихідний матеріал і продукт виробництва – набуває статусу універсального і єдиного засобу обміну інформацією. В силу того, що мережа комунікацій постійно розвивається, а потоки інформації перетинаються, тексти в Інтернеті переплітаються між собою і породжують нові тексти – це і є головним принципом аранжування вторинного мультимодального дискурсу.

Висновки. Отже, нині можна стверджувати, що процеси віртуалізації породжують новий вид культури – віртуальну культуру, яка передбачає, з одного боку, масовість як закономірність функціонування і розвитку, з іншого – розширення меж творчості, нові способи художньої діяльності, прояви унікальності, індивідуалізацію. Інтенсивний розвиток інформатизації і глобалізації соціокультурних процесів зумовлює появу нового соціокультурного простору, названого віртуальним, і призводить до того, що взаємодія людей у суспільстві починає все більше набувати віртуального характеру. Крім того, внаслідок інтенсивного впровадження комп'ютерних та інформаційних технологій у культуру та повсякденне життя на часі у мережі Інтернет формується новий формат антропоморфної інтеракції, який поєднує в собі елементи різних знакових систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєва В. В. Homo Virtualis: психологические характеристики / В. В. Афанасьєва // Известия Саратовского университета. Серия Философия. Психология. Педагогика, 2010. – Вып. 2, Т. 10. – С. 59-64.
2. Бизюкова М. С. Киберсоциализация – процесс развития личности в условиях информационного общества [Электронный ресурс] / М. С. Бизюкова. – Режим доступа: http://cr-journal.ru/rus/journals/217.html&j_id=15
3. Браславский П. И. Технология виртуальной реальности как феномен культуры конца XX начала XXI веков : дис. канд. культурол. наук : 24.00.01 / Павел Исаакович Браславский. – Екатеринбург : Б. и., 2003. – 163 с.
4. Горощко Е. И. Современные Интернет-коммуникации: структура и основные характеристики / Е. И. Горощко // Интернет-коммуникация как новая речевая формация. – М. : Флинта, Наука, 2012. – С. 9-52.
5. Дорот В. Л. Толковый словарь современной компьютерной лексики. [3-е изд., перераб. и доп.] / Вячеслав Дорот, Федор Новиков. – СПб. : БХВ-Петербург, 2004. – 608 с.
6. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов / И. П. Ильин. – М. : Intrada MMI, 2001. – 382 с.
7. Концепция виртуальных миров и научное познание. – СПб. : РХГИ, 2000. – 320 с.
8. Корсунцев И. Г. Легенда о большом взрыве Вселенной / И. Г. Корсунцев. – М. : ИПК госслужбы, Российское философское общество, 2002. – 79 с.
9. Кузнецова М. О. Вторинний дискурс англословних текстів сучасної масової культури : монографія / М. О. Кузнецова. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. – 202 с.
10. Муртазина М. Ш. Образование и виртуальная культура /

- Муртазина М. Ш. // Вестник ЧитГУ. – Чита : ЧитГУ, 2009. – № 3 (54). – С. 213-217.
11. Носов Н. А. Манифест виртуалистики / Н. А. Носов. – М. : Путь, 2001. – 17 с.
  12. Селютин А. А. Жанры как форма коммуникативного выражения онлайн-личности / А. А. Селютин // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Филология. Искусствоведение. – 2009. – Вып. 37, № 35 (173). – С. 138-141.
  13. Сторожук С. В. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів: антропологічний вимір / С. В. Сторожук, І. М. Гоян // Антропол. виміри філос. дослідж. : зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 9. – С. 17-28.
  14. Таратута Е. Е. Философия виртуальной реальности / Е. Е. Таратута. – Санкт-Петербург, 2007. – 147 с.
  15. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 432 с.
  16. Baym N. K. Talking about soaps: Communicative practices in a computer-mediated fan culture / N. K. Baym // Theorizing fandom: Fans, subculture and identity. – Chesskill, NJ, 1998. – P. 111-129.
  17. Bury R. Cyberspaces of their own: Female fandoms online / Rhiannon Bury. – New York : Peter Lang, 2005. – 242 p.
  18. Copley P. The Routledge Companion to Semiotics and Linguistics / Paul Copley. – Taylor & Francis e-Library, 2005. – 325 p.
  19. Heim M. The Metaphysics of Virtual Reality / M. Heim // Virtual Reality: Theory, Practice and Promise. – Westport, London : Meckler, 1991. – P. 27-33.
  20. Nardi B. A. Information Ecologies: Using Technology with Heart / B. A. Nardi. – Cambridge : MIT Press, 1999. – 283 p.
  21. Pimentel K. Virtual Reality: through the New Looking Glass / Pimentel K., Teixeira K. – New York : Intel/Windcrest/McGraw-Hill, Inc., 1993. – 301 p.
  22. Pullen K. Everybody's gotta love somebody, sometime: Online fan community / Pullen K. // Gauntlett D. Web.Studies / Gauntlett D., Horsley R. – 2nd ed. – New York, NY : Oxford University Press, 2004. – P. 80-91.
  23. Schroeder R. Possible Worlds. The Social Dynamic of Virtual Reality Technology / R. Schroeder. – Oxford: Westview Press, 1996. – 203 p.
  24. Shneiderman B. Human Needs and the New Computing Technologies / B. Shneiderman. – Cambridge : The MIT Press, 2002. – 270 p.
  25. Thomas A. Blurring and breaking through the boundaries of narrative, literacy, and identity in adolescent fan fiction / A. Thomas // A new literacies sampler. – New York : Peter Lang 2007. – P. 137-166.
  26. Wexelblat A. An auteur in the age of the Internet: JMS, Babylon 5, and the Net / Alan Wexelblat // Hop on pop: The politics and pleasures of popular culture. – Durham, NC : Duke University Press, 2003. – P. 209-226.

REFERENCES

1. Afanasieva V. V. Homo Virtualis: Psychological Characteristics / V. V. Afanasieva // Saratov University News. New Series. Series: Philosophy, Psychology, Pedagogy, 2010. – Vol.10 (2). – P. 59-64.
2. Bizyukova M. The cybersocialization is the process of the development of personality in the conditions of society [Electronic resource] / M. Bizyukova. – Access mode: http://cr-journal.ru/rus/journals/217.html&j_id=15
3. Braslavskiy P. I. The technology of virtual reality as a phenomenon of culture of the end of XX beginning — of the XXI centuries : dis. kand. kul'tur. nauk : 24.00.01 / Pavel Isaakovich Braslavskiy. – Ekaterinburg, 2003. – 163 p.
4. Goroshko E. I. Modern Internet communication: the structure and basic parameters / E. I. Goroshko // Internet communication as a new speech formation. – М. : Flinta, Nauka, 2012. – P. 9-52.
5. Dorot V. L. The explanatory Dictionary of the modern computer language / Vyacheslav Dorot, Fedor Novikov. – St. Petersburg : BHV-Petersburg Publ, 2004. – 608 p.
6. Ilin I.P. Postmodernism. Glossary of terms / I. P. Alin. – М. : Intrada MMI, 2001. – 382 p.
7. The concept of virtual worlds and scientific knowledge. – St. Petersburg : RHGI, 2000. – 320 p.
8. Korsuntsev I. G. The Legend of a Big Explosion of the Universe / I. G. Korsuntsev. – М. : IPK gossluzhbyi, Rossiyskoe filosofskoe obschestvo, 2002. – 79 p.
9. Kuznetsova M. O. Secondary discourse of the English modern massculture texts: monograph / M. O. Kuznetsova. – Zaporizhzhia : ZNTU, 2015. – 202 p.
10. Murtazina M. Sh. Education and virtual culture / Murtazina M. Sh. // Vestnyk ChytHU. – Chyta : ChytHU, 2009. – № 3 (54). – P. 213-217.
11. Nosov. N. A. Manifesto for Virtualistics / N. A. Nosov. – М. : Put Publ., 2001. – 17 p.
12. Selyutin A. A. Genres as form of online personality's communicative expressions / A. A. Selyutin // Bulletin of Chelyabinsk State University. Ser. Philology. History of art. – 2009. – Vol. 37, Iss. 35 (173). – P. 138-141.
13. Storozhuk S. V. The impact of virtual reality on self-actualization of teenagers: anthropological dimension / S. V. Storozhuk, Y. N. Goyan // Anthropological Measurements Of Philosophical Research. – 2016. – №. 9. – P. 17-28.
14. Taratuta E. E. Philosophy of virtual reality / E. E. Taratuta. – Spb. : SPbGhU, 2007. – 147 p.
15. Eco U. Missing structure. Introduction to semiology / U. Eco. – SPb. : ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 432 p.

Virtual reality as a universal platform for the secondary multimodal discourse of English modern mass culture production M. O. Kuznetsova

Abstract. The article deals with the study of the phenomenon of virtuality. Virtual reality is considered as a universal communication platform and a unique communicative space, which is subject to certain specific and unavailable in the actual reality terms of communication. Research material is the modern mass culture text corpora – the Marvel Universe. Such characteristic features of the virtual communicative space as interactivity, polysemioticity, creativity and anonymity are analyzed as a key factor in the secondary multimodal discourse production in modern cyberspace.

Keywords: *virtual reality, secondary multimodal discourse, interactivity, polysemioticity, creativity, anonymity.*

Виртуальная реальность как универсальная платформа аранжирования вторичного мультимодального дискурса современной англоязычной массовой культуры М. А. Кузнецова

Аннотация. Статья посвящена исследованию феномена виртуальности. Виртуальную реальность рассмотрено как универсальную среду коммуникаций и уникальное коммуникативное пространство, которому присущи некоторые специфические и недоступные в актуальной реальности условия общения. На материале корпуса текстов «Вселенная Marvel» проанализированы такие характерные черты виртуального коммуникативного пространства, как: интерактивность, полисемiotичность, креативность и анонимность, которые выступают ключевым фактором аранжирования вторичного мультимодального дискурса в современном киберпространстве.

Ключевые слова: *виртуальная реальность, вторичный мультимодальный дискурс, интерактивность, полисемiotичность, креативность, анонимность.*

Формально-граматичні типи двоскладних речень із двопрефіксним дієслівним присудком дистрибутивної семантики

В. О. Лопата

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна
Corresponding author. E-mail: viktoryLopata2504@gmail.com

Paper received 21.10.17; Accepted for publication 28.10.17.

Анотація. У статті виокремлено два типи неповноти особової парадигми двопрефіксних неперехідних дієслів дистрибутивної семантики, визначено параметри використання таких дієслів у ролі присудка двоскладних речень, схарактеризовано дво-, три-, чотири- та багатокомпонентні типи формально-граматичної структури цих речень, установлено функції та морфологічне вираження другорядних членів, відзначено специфіку наповнення формально-граматичних типів двоскладних речень, присудки яких виражені двопрефіксними дієсловами у всіх особових формах множини та у формі третьої особи множини.

Ключові слова: двопрефіксні неперехідні дієслова неповної особової парадигми, двоскладне речення, присудок, формально-граматична структура, придієслівний керований другорядний член речення, детермінантний другорядний член речення, придієслівний некерований другорядний член речення.

Вступ. Поліпрефіксація дієслова широко відома як загальнослов'янське явище, що має свої особливості в кожній слов'янській мові [10, с. 3] й зафіксоване з давніх часів [3, с. 20]. Це граматичне явище досліджене в різних аспектах, проте деякі його питання потребують спеціального вивчення.

Короткий огляд публікацій з теми. Мовознавці досліджували поліпрефіксацію переважно як явище словотвору (В. С. Ільїн [5], Ю. В. Корольова [7], М. А. Кронгауз [8], О. В. Царук [16]), рідше – як засіб вираження аспектуальних значень дистрибутивності (Н. С. Ананьєва [1], Л. Л. Іванова [4]), множинності (С. О. Соколова [14]).

Українська мова вирізняється з-поміж інших слов'янських мов здатністю слів поєднуватися з багатьма префіксами – двома і більше [12, с. 267]. Наприклад, Н. Ф. Клименко встановила, що префікси максимально можуть займати до чотирьох позицій у слові [6, с. 20]. Л. І. Ройзензон констатував, що «кількість двопрефіксних дієслів у сучасних слов'янських мовах, порівняно з їхніми давніми складами біплексів, збільшилася» [10, с. 20].

Цікаву групу лексики в українській мові становлять двопрефіксні дистрибутивні дієслова з префіксом *по-*, утворені від префіксальних дієслів. У словниках зафіксовано чимало із таких дієслів, що мають повну особову парадигму. Поза увагою традиційно перебувають двопрефіксні дієслова з неповною особовою парадигмою в ролі організаційного центру семантичної та формально-граматичної структури двоскладних речень. Ці дієслова становлять великий корпус, що охоплює різні лексико-семантичні групи в межах кожного різновиду неповноти особової парадигми. Проте їхня здатність породжувати речення зовсім не вивчена. Саме цим зумовлений вибір теми пропонованої статті та її **актуальність** у контексті нинішніх досліджень реченнєвотвірного потенціалу дієслів.

Мета нашого дослідження – створити формально-граматичну типологію двоскладних речень із двопрефіксними неперехідними дієсловами неповної особової парадигми, утвореними за допомогою початкового префікса *по-*. **Об'єктом** дослідження є двоскладні речення, організаційним центром яких слугують дієслівні присудки у трьох особових формах множини та

лише у формі третьої особи множини.

Результати та їх обговорення. Двопрефіксні неперехідні дієслова з дистрибутивним значенням належать до різних лексико-семантичних груп. Найактивніше з кількома префіксами поєднуються дієслова різноспрямованого руху й переміщення (*бігати, їздити, лазити, літати, падати, плавати, повзати, скакати, ходити* та ін.) і дієслова процесу й стану (*в'янути, гаснути, мерзнути сохнути, тухнути* та ін.). Залежно від лексико-семантичної групи та виконавця дії чи носія процесу або стану двопрефіксні неперехідні дієслова з дистрибутивною семантикою, утворені за допомогою префікса *по-* від іншого префіксального дієслова, формують два типи неповноти особової парадигми:

1. Дієслова руху й переміщення, зміни місцеположення, що вказують на численних виконавців дії та вживаються тільки у трьох особових формах множини, напр.: *повбігати, повлітати, повпливати, повходити, повибігати, повиходити, повискакувати, повипливати, повиповзати, повилітати, позабігати, позалітати, позаплатити, позапоззати, позаходити, позскакувати, понабігати, понаїжджати, поналазити, понаповзати, понаходити, попідбігати, попідлітати, попідходити* і т. ін. В українській мові понад 50 таких двопрефіксних дієслів.

2. Дієслова процесу та стану, які, на противагу дієсловом попередньої групи, вказують на численні об'єкти повідомлення, що є назвами неістот, і мають лише форму третьої особи множини, напр.: *повідмерзати, повідпадати, позасихати, попередгоряти, попередсихати, попрігасати, порозкисати, порозців'ятати* та ін.

Двопрефіксні неперехідні дієслова зі значенням руху й переміщення, зміни місцеположення, уживані лише в трьох формах множини, не утворюють двокомпонентної формально-граматичної структури двоскладного речення, тобто мінімальної структури, що складається з підмета і присудка. Оскільки ці дієслова вказують на численних виконавців дії, то в позиції підмета вжиті іменники – назви осіб та займенникові іменники у формі множині. Із формально-граматичного погляду дієслова руху об'єднані співвіднесенням з типовими граматичними питаннями: *звідки?, куди?*, тобто, як зазначає С. М. Сайкієва, «для

них обов'язковою є позиція спрямованості руху, або, іншими словами, наявність обставини місця» [13, с. 5]. І тому мінімальне наповнення речення з такими дієсловами становить три компоненти, напр.: *Діти повибігали (звідки?) з-за столу* (І. Малкович); *Повибігали чоловіки (куди?) надвір* (А. Головка). Домінантними є компоненти, що вказують на пункт, з якого виходить рух, і пункт, у якому цей рух припиняється [9, с. 126]. На думку М. І. Степаненка, «без просторового орієнтира в одних випадках неможливо, а в інших досить складно вказати на локалізацію будь-якої процесуальної ознаки» [15, с. 28].

Залежно від кількості другорядних членів речення, поєднаних із дієслівним присудком, вираженим такими двопріфіксними неперехідними дієсловами з дистрибутивним значенням, чи із предикативною основою, до складу якої входять такі дієслова, виокремлюємо *три-* та *багатокомпонентні* типи формально-граматичні структури двоскладних речень.

У трикомпонентній формально-граматичній структурі двоскладних речень домінує тип, третій компонент якого є придієслівним керованим другорядним членом речення зі значенням вихідного пункту руху, напр.: *Із сусідніх палат повибігали хворі і персонал* (Л. Вайт); *Діти повибігали з-за столу* (І. Малкович); *З хати повибігали діти* (І. Нечуй-Левицький); *...із сусідніх світлиць повиходили старші панотчики і старші пані* (І. Франко); *Вершники позскакували з коней* (Ю. Яновський); або придієслівним керованим другорядним членом речення зі значенням кінцевого пункту руху, напр.: *Повбігали в хату діти* (В. Самійленко); *...наганячі повбігали в барак* (А. Чайковський); *Мотрині діти... повибігали в сніци* (І. Нечуй-Левицький); *На ганок повибігали обидва панічі* (І. Нечуй-Левицький); *...усі позскакували в машини* (М. Дочинець); *Усі поперебігали на цей бік* (Словник Грінченка); *Повиходили [рибалки] на берег* (Б. Грінченко); *Гості позаходили до хати* (Н. Кобринська). Типовим виразником третього компонента є прийменниково-відмінкові форми з просторовими значеннями вихідного та кінцевого пункту руху, менш представлені обставинні прислівники із цими значеннями, напр.: *Повибігали чоловіки надвір* (А. Головка).

Багатокомпонентна формально-граматична структура двоскладних речень, породжених двопріфіксними неперехідними дієсловами неповної особової парадигми з дистрибутивним значенням, представлена різними наборами другорядних членів речення. Придієслівні керовані другорядні члени зі значеннями вихідного та кінцевого пункту руху або вжиті обидва, або наявний один із них, але з іншим другорядним членом речення. Залежно від цього виокремлюємо три основні типи формально-граматичної структури: 1) двоскладні речення з двома різновекторними придієслівними керованими другорядними членами речення, що дають конкретизоване визначення сфери переміщення суб'єктів (з вихідного пункту до кінцевого); 2) двоскладні речення з придієслівним керованим другорядним членом речення зі значенням вихідного або кінцевого пункту й детермінантним другорядним членом; 3) двоскладні речення з придієслівним керованим другорядним членом речення зі значенням

вихідного пункту або кінцевого пункту та придієслівним некерованим другорядним членом речення.

Формально-граматична структура першого типу двоскладних речень представлена комбінацією придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням вихідного пункту руху та придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням кінцевого пункту руху, виражених прийменниково-відмінковою формою, напр.: *Діти з сирітського будинку повибігали в сад* (Я. Корчак); *З глухих кутків аж на вигін повиходили* [селяни] (А. Головка).

Другий тип багатокомпонентної формально-граматичної структури двоскладних речень представлений комбінаціями, сформованими з придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням вихідного пункту руху й часового детермінанта, напр.: *Одразу ж люди повибігали з хат* (С. Талан); *Тоді всі повиходили з машин* (О. Гриценко); *Потім [всі] повиходили з кав'ярні* (Ю. Яновський); або з придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням кінцевого пункту руху й часового детермінанта, напр.: *Незабаром повходили в хату й другі* [товариші Чіпки] (Панас Мирний); *Діти вранці... повбігали в хату* (І. Ле); *Підвечір усі дітлахи повибігали на вулицю* (Б. Шлапак); або з придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням вихідного пункту руху і причинного детермінанта, напр.: *Терентій Прокопович і Феодора повибігали на той галас з покоїв* (І. Нечуй-Левицький); або з придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням кінцевого пункту руху і причинного детермінанта, напр.: *Терентій і Феодора ...з дива повибігали на ганок* (І. Нечуй-Левицький); *Молодці повбігали в гостинню за ділом і без діла* (І. Нечуй-Левицький). Обмеженіше представлені багатокомпонентні формально-граматичні структури, сформовані комбінацією з придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням вихідного пункту руху, причинного та часового детермінанта, напр.: *...на сполох повибігали [люди] оце з хат уночі* (А. Головка).

Третій тип багатокомпонентної формально-граматичної структури двоскладних речень сформований із різних наборів придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням вихідного чи кінцевого пункту руху та придієслівного некерованого другорядного члена. Найпоширенішим є поєднання придієслівного некерованого другорядного члена, експлікованого дієприслівниковим зворотом, що передає значення способу дії, рідше якісно-означальним прислівником, і придієслівного керованого другорядного члена зі значенням вихідного чи кінцевого пункту руху, вираженого прийменниково-відмінковою формою, напр.: *...з другого покою... повибігали пані, плещучи в долоні* (М. Павлик); *Не дуже відчиняючи ворота, всі повбігали [в клуню]* (Б. Грінченко); *Жінки демонстративно повиходили з салону* (І. Вільде); *... вони мовчки попідходили до споконвічної шафи* (Панас Мирний).

Окремий різновид неповноти особової парадигми репрезентують двопріфіксні дієслова процесу та стану, що вживаються тільки в третій особі множини. Вони передбачають численних суб'єктів процесу або

стану, що є назвами неістот: *повідмерзати, повіднадати, позасихати, попередгоряти, попередсихати, попередсигати, порозкисати, порозцвітати* та ін. Особливістю цих дієслів є те, що роль підмета з ними можуть виконувати іменники – назви як конкретних предметів (напр.: *...попередгорали лампочки* (Г. Тютюнник); *Сухі грудочки порозкисали* (М. Глухенький), так і будь-яких об'єктів живої (рослини, тварини) та неживої (зорі, рідини) природи (напр.: *Дивні заморські яблуні, кримські груші повідмерзали, повсихали* (Панас Мирний); *...повсихали Сади зелені...* (Т. Шевченко); *Були ставки – повсихали* (П. Чубинський). Це значно розширює реченнєпо-роджувальну здатність омонізованих дієслів.

Деякі двопріфіксні дієслова з дистрибутивним значенням передають процес, що є спільним для двох і більше неістот, напр.: *попередсихати* – блузки, сорочки тощо; болота, річки та ін., напр.: *Річки за літо так попередсихали* (З. Тулуб); *Сорочки не попередсихали* (Словник Грінченка); *позамерзати* – ставки, річки; вікна, риби, напр.: *Як тільки позамерзали ріки* (Г. Нудьга); *Вікна позамерзали* (В. Еллан); *...позамерзають у ріках риби...* (О. Гончар); *попередсигати* – зірки; ліхтарі, свічки, напр.: *Зірочки трохи попередсигали* (Г. Григоренко); *...навіть вуличні ліхтарі якось раптово попередсигали* (Ю. Бедзик); *порозкисати* – дороги, стежки тощо; черевики, чоботи, напр.: *...немоцні дороги геть порозкисали* (У. Самчук); *...а чисто порозкисали* [чоботи] (Словник Грінченка) та ін.

Залежно від кількості другорядних членів речення, поєднаних із дієслівним присудком, вираженням двопріфіксними дієсловами неповної особової парадигми з дистрибутивним значенням, чи із предикативною основою, до складу якої входять такі дієслова, виокремлюємо *дво-, три-* та *чотириккомпонентні* формально-граматичні структури двоскладних речень.

Оскільки такі двопріфіксні дієслова передбачають своєю семантикою численних суб'єктів процесу чи стану, що є назвами неістот, то вони формують двокомпонентну (підметово-присудкову) формально-граматичну структуру речення, напр.: *Повідали бруньки; Повсихали дерева; Повисихали річки; Попередсигали свічки; Порозкисали сухарі; Порозцвітали квіти* та ін.

Значно частіше присудок у формі третьої особи множини, експлікований двопріфіксними дистрибутивними дієсловами, уходить до організаційного центру трикомпонентних формально-граматичних структур, що розрізняються характером другорядного члена та його зв'язком з іншими членами речення. Відповідно до цих ознак їх об'єднано в чотири типи.

Ядерну позицію посідають двоскладні речення з детермінантним другорядним членом, пов'язаним із їхньою предикативною основою загалом, куди входить двопріфіксне дистрибутивне дієслово. Найактивнішим поширювачем трикомпонентної формально-синтаксичної структури є детермінантний другорядний член речення, що передає просторове значення локалізації процесу чи стану неістоти. Він виражений прийменниково-відмінковою формою, рідше – означальними просторовими та обставинними прислівниками місця й напрямку [2, с. 114], напр.: *Рожі скрізь*

порозцвітали (П. Грабовський); *Повсихали щепи* В *батьківському саду* (М. Руденко); *...золоті лілеї порозцвітали на темній воді* (С. Васильченко); *Зорі довкола нього... попередсигали* (В. Шевчук); *Поля над Одером порозкисали* (Л. Дмитерко); *На щокх позасихали патьоки сліз* (У. Самчук); *...позамерзають у ріках риби...* (О. Гончар).

Так само широко представлений у трикомпонентній формально-граматичній структурі детермінантний другорядний член речення, що визначає причину породження процесу чи стану неістоти, експлікований переважно прийменниково-відмінковими формами, які мають ширші функціональні можливості у вираженні причинових значень [2, с. 39], напр.: *Внаслідок безголового господарювання попередсихали сотні малих річок* (К. Сушко); *...попередсихали* [ріки] од спеки (С. Васильченко).

Крім типових просторового та причинового значень, детермінантний другорядний член у трикомпонентній формально-граматичній структурі двоскладного речення може виражати і часове значення, зокрема відтинок часу, упродовж якого тривав процес або стан (напр.: *Річки за літо так попередсихали* (З. Тулуб); *За ніч пайки повсихали* (Г. Тютюнник), або момент, з якого ці процеси чи стани розпочалися (напр.: *...що ввечора позамерзали* [каложки] (Панас Мирний).

Третій компонент формально-граматичної структури двоскладних речень рідше представлений придієслівним некерованим другорядним членом, вираженням переважно якісно-означальними і зрідка – прислівниками міри й ступеня [2, с. 137, 145], за допомогою яких повідомляють про якісний чи кількісний вияв процесу або стану, напр.: *Порозцвітали гарно квіти* (Л. Глібов); *...і зірочки трохи попередсигали* (Г. Григоренко); *Зовсім позасихали мої квіти* (І. Кочерга); *Навіть вуличні ліхтарі якось раптово попередсигали* (Ю. Бедзик).

Чотириккомпонентна формально-граматична структура двоскладних речень із двопріфіксними дієсловами неповної особової парадигми в ролі присудка, вираженого третьою особою множини, репрезентована різними наборами другорядних членів речення, залежно від яких вирізняємо такі типи структур: 1) підмет + присудок + придієслівний керований другорядний член + просторовий детермінант; 2) підмет + присудок + причиновий детермінант + прислівний некерований другорядний член речення; 3) підмет + присудок + просторовий детермінант (кілька) + причиновий детермінант; 4) підмет + присудок + придієслівний керований другорядний член + прислівний некерований другорядний член.

Перший тип формально-граматичної структури представлений комбінацією просторового детермінанта (кілька), вираженого прийменниково-відмінковою формою, і придієслівного керованого другорядного члена зі значенням суб'єкта процесу або стану, вираженого прийменниковою формою родового відмінка чи формою давального відмінка, напр.: *...у нього повідмерзали пальці на обох ногах* (Ю. Мушкетик); *...мені на обох ногах повідпадали нігті на пальцях* (І. Франко).

До другого типу чотириккомпонентної формально-

граматичної структури входять причиновий детермінант, експлікований прийменниково-відмінковою формою, та прислівний некерований другорядний член речення, репрезентований означальним прислівником міри й ступеня, що передає кількісний вияв процесу чи стану, напр.: *...гірські дороги зовсім порозкисали від безперестанної мжі* (І. Нижник).

Третій тип чотирикомпонентної формально-граматичної структури двоскладних речень сформований із просторового детермінанта (або кількох), вираженого прийменниково-відмінковою формою, та причинового детермінанта у прийменниково-відмінковій формі, що визначає причину процесу чи стану, у якому перебуває неістота, напр.: *На півдні й у багатьох селах центрального регіону через відсутність дощів попересихали джерела прісної води* (Ю. Авраменко)

Найменш поширений тип формально-граматичної структури двоскладних речень, до складу якої входить придієслівний керований другорядний член із суб'єктивним значенням носія фізичного стану, виражений прийменниково-відмінковою формою, та прислівний некерований другорядний член речення, експлікований якісно-означальним прислівником, що передає якісну характеристику стану, напр.: *У наших співаків швидко попересихали горла* (І. Франко).

Висновки. Типологія формально-граматичної структури двоскладних речень із двопріфіксними дієсловами дистрибутивної семантики, утвореними за допомогою префікса *по-* від іншого префіксального дієслова, зумовлена характером неповноти їхньої особової парадигми. Двопріфіксні дистрибутивні дієслова, уживані у трьох особових формах множини, не формують двокомпонентного (підметово-

присудкового) речення, тому що в ролі його організаційного предикативного центру вони обов'язково супроводжуються позицією придієслівного керованого другорядного члена речення зі значенням вихідного або кінцевого пункту руху, що зумовлює обов'язкове породження ними трикомпонентної формально-граматичну структури речення. Характерною особливістю багатокомпонентної формально-граматичної структури таких двоскладних речень є домінування в ній керованих другорядних членів зі значеннями вихідного та кінцевого пункту руху і другорядних детермінантних членів із причиновим та часовим значеннями.

Двопріфіксні дієслова дистрибутивної семантики, уживані лише у формі третьої особи множини, на противагу дієсловам першої групи, утворюють двокомпонентну (підметово-присудкову) формально-граматичну структуру речення. Ядро двоскладних речень із таким дієслівним присудком становлять речення із трикомпонентною та чотирикомпонентною формально-граматичною структурою. Найуживанішим третім компонентом є детермінантний другорядний член речення, що передає просторове, причинове або часове значення, рідше представлений придієслівний некерований другорядний член речення. Специфіку чотирикомпонентної формально-граматичної структури двоскладних речень визначає спорадичне використання в ній керованого другорядного члена, обмеженого лише семантикою носія процесу або стану, широка репрезентація детермінантних другорядних членів із просторовим і причиновим значеннями та вибіркоче вживання придієслівного некерovanого другорядного члена з якісно- й кількісно-означальною семантикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьева Н. Е. Дистрибутивный способ глагольного действия в древнепольском языке // Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова / Н. Е. Ананьева. – М. : МАКС Пресс, 2004. – Т. 4. – С. 9–24.
2. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові / А. В. Висоцький. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – 328 с.
3. Дмитриева О. И. Сочетаемость структурных компонентов полипрефиксальных глаголов с вторичной приставкой *по-* / О. И. Дмитриева // Единицы языка и их функционирование / Межвуз. сб. науч. Трудов. – Саратов, 1997. – Вып. 3. – С. 20–24.
4. Иванова Л. Л. Семантико-синтаксична структура речень із дистрибутивними предикатами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Л. Иванова. – К., 2007. – 23 с.
5. Ільїн В. С. Префікси в сучасній українській мові / В. С. Ільїн. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1953. – 164 с.
6. Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови / Н. Ф. Клименко. – К. : Наукова думка, 1973. – 186 с.
7. Королева Ю. В. Полипрефиксальные глаголы в русском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / Ю. В. Королева. – Томск, 2003. – 23 с.
8. Кронгауз М. А. Приставки и глаголы в русском языке : семантическая грамматика / М. А. Кронгауз. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 288 с.
9. Леута О. І. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові : [монографія] / О. І. Леута. – К. : Такі справи, 2008. – 208 с.
10. Ройзензон Л. И. Многоприставочные глаголы в русском и других славянских языках: [учебное пособие] / Л. И. Ройзензон. – Самарканд: СГУ им. А. Навои, 1974. – 243 с.
11. Ройзензон Л. И. Славянская глагольная полипрефиксация : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / Л. И. Ройзензон. – Минск: Институт языкознания имени Якуба Коласа, 1970. – 103 с.
12. Русанівський В. М. Префіксальний словотвір // Словотвір сучасної української мови / В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 228–284.
13. Сайкієва С. М. Глаголы движения-перемещения в современном русском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / С. М. Сайкієва. – Алма-Ата, 1970. – 16 с.
14. Соколова С. О. Поліпрефіксація як засіб вираження множинності в сучасній українській мові порівняно з російською та білоруською // Категорії глагольної множественности в славянских и неславянских языках синхронии и диахронии: Сборник статей / С. О. Соколова. – Охрид, 2011. – С. 86–93.
15. Степаненко М. І. Просторові поширювачі у структурі простого речення: [монографія] / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2004. – 463 с.
16. Царук А. В. Семантико-грамматические и стилистические параметры многоприставочных глаголов украинского языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР

/ украинский язык» / А. В. Царук. – Днепропетровск, 1990. – 18 с.

REFERENCES

- Anan'eva N. E. Distributive mode of verbal action in the Ancient Polish language // Proceedings of Aspects Seminar of Philology Faculty of Moscow State University named M. V. Lomonosov / N. E. Anan'eva. – M.: MAKS Press, 2004. – Vol. 4. – P. 9–24.
- Vysotsky A. V. The syntactic scope of adverb in the Ukrainian literary language / A. V. Vysotsky. – K.: Publishing House Dmitry Burago, 2013. – 328 p.
- Dmitrieva O. I. Compoundability of structural components poly-prefixal verbs with a secondary prefix *no-* / O. I. Dmitrieva // Units of language and their functioning / Interdisciplinary. Sat scientific Trudov. – Saratov, 1997. – Ins. 3. – P. 20–24.
- Ivanova L. L. Semantic-syntactic structure of sentences with distributive predicates: author's abstract. diss. for obtaining sciences. of Degree Candidate filol sciences: speciality 10.02.01 "Ukrainian language" / L. L. Ivanova. – K., 2007. – 23 p.
- Ilyin V. S. Prefixes in modern Ukrainian language / V. S. Ilyin. – K.: View of Academy Sciences of USSR, 1953. – 164 p.
- Klimenko N. F. The system of affixal word-formation of modern Ukrainian language / N. F. Klymenko. – K.: Scientific Opinion, 1973. – 186 p.
- Koroleva Y. V. Polyprefix verbs in Russian language: author's abstract. diss. for obtaining sciences. of Degree Candidate filol sciences: speciality 10.02.02 "Russian Language" / Y. V. Koroleva. – Tomsk, 2003. – 23 p.
- Krongauz M. A. Prefixes and verbs in the Russian language: semantic grammar / M. A. Krongauz. – M.: School "Languages of Russian Culture", 1998 – 288 p.
- Leuta O. I. Structure and semantics of verbal sentences in the Ukrainian literary language: [monograph] / O. I. Leuta. – K.: Such cases, 2008. – 208 p.
- Royzenzon L. I. Multiprefixal verbs in the Russian language and other Slavic languages / L. I. Royzenzon. – Samarkand: SGU nam. A. Navoi, 1974. – 243 p.
- Royzenzon L. I. Slavic verbal polyprefixation: author's abstract. diss. for obtaining sciences. of Degree Candidate filol sciences: speciality 10.02.02 "Russian Language" / L. I. Royzenzon. – Minsk: Institute of Linguistics named after Yakub Kolas, 1970. – 103 p.
- Rusanovsky V. M. Prefixal word building // The Word building of modern Ukrainian Language / V. M. Rusanivsky. – K.: Scientific Opinion, 1979. – P. 228–284.
- Saykieva S. M. The verbs of movement in modern Russian: author's abstract. diss. for obtaining sciences. of Degree Candidate filol sciences: speciality 10.02.02 "Russian Language" / S. M. Saykieva. – Alma-Ata, 1970. – 16 p.
- Sokolova S. O. Polyprefixation is mean of expression plurality in modern Ukrainian language in comparison with Russian and Byelorussian // Categories of verbal plurality in Slavic and non-Slavic languages of synchronism and diachronism: Collected papers / S. O. Sokolov. – Ohrid, 2011. – P. 86–93.
- Stepanenko M. I. Spatial distributors in the structure of a simple sentence: [monograph] / M. I. Stepanenko. – Poltava: ASMI, 2004. – 463 p.
- Tsaruk A. V. Semantic-grammatical and stylistic parameters of multiprefixal verbs of Ukrainian language: : author's abstract. diss. for obtaining sciences. of Degree Candidate filol sciences: speciality 10.02.02 "Languages of the peoples USSR" / "Ukrainian language" / A. V. Tsaruk. – Dnipropetrovsk, 1990. – 18 p.

The formal-grammatical types of two-parts sentences with two-prefix verbal predicate of distributive semantics

V. O. Lopata

Abstract. The article deals two types of incompleteness personal paradigm two-prefix intransitive verbs of distributive semantics. The parameters of using such verbs as predicate of two-compound sentences have determined. The two-, three-, four- and multi-component types of formal-grammatical structure these sentences have characterized. The functions and morphological expression of secondary parts have established. The specifics of filling formal-grammatical types of two-compound sentences has noted. The predicates are expressed two-prefix verbs in all personal forms of plural and form of third person plural.

Keywords: *two-prefix intransitive verbs of incomplete personal paradigm, two-compound sentence, predicate, formal-grammatical structure, verbal-control secondary parts of sentence, determinant secondary parts of sentence, verbal-uncontrollable secondary parts of sentence.*

Формально-грамматические типы двусоставных предложений с дупривставочным глагольным сказуемым дистрибутивной семантики

В. А. Лопата

Аннотация. В статье выделены два типа неполноты личной парадигмы дупривставочных непереходных глаголов дистрибутивной семантики, определены параметры использования таких глаголов в роли сказуемого двусоставных предложений, охарактеризованы двух-, трех-, четырех- и многокомпонентные типы формально-грамматической структуры этих предложений, установлено функции и морфологическое выражение второстепенных членов, отмечено специфику наполнения формально-грамматических типов двусоставных предложений, сказуемые которых выражены дупривставочными глаголами во всех личных формах множеств и в форме третьего лица множественного числа.

Ключевые слова: *дупривставочные непереходные глаголы неполной парадигмы, двусоставные предложения, сказуемое, формально-грамматическая структура, приглагольный управляемый второстепенный член предложения, детерминантный второстепенный член предложения, приглагольный неуправляемый второстепенный член предложения.*

Having fun with a pun: specifics of rendering paronomasia in children's book "The BFG" by Roald Dahl

T.V. Mykolysheva

Department of English Philology and Translation Zhytomyr Ivan Franko State University
Corresponding author. E-mail: miktatiana@ukr.net

Paper received 27.10.17; Accepted for publication 04.11.17.

Abstract: The article provides the research on the problem of rendering author's individual style and its dominant features in the target language. Paronomasia as the highest form of humor challenges the most professional translators, making them decide which of the two options is better: to save the form of the wordplay or to render the author's intention. In either case, the final target is to preserve the humorous effect of a stylistic device, which encourages translators to employ a variety of creative translation techniques.

Keywords: *individual style, linguistic and expressive means, paronomasia, translation, wordplay.*

The problem of style and its genre specifics draws the attention of linguists all over the world. Since the subject of scientific research comprises mainly the analysis of the author's dominant features displayed in his/her works, a great deal of investigation is conducted by literature theorists, who stress the style of any text to be determined by its author's goals and creative consciousness. Finding its expression not only in a certain literary text, but also in a literary trend or school, style is not limited purely by a set of linguistic means. It involves the categories connected with the author's mind, his/her aesthetic, religious and philosophic ideas and preferences, objectified with the help of language.

Having discovered a close link between the author and his/her works, scientists differentiate between the functional and individual styles, the latter determined as a combination of literary features inherent to the works of a specific writer. Linguistic aspect of the author's individual style reveals his/her uniqueness and distinctiveness in the depicted worldview. Currently, the studies of an individual style are of immediate interest to experts in literary criticism, psycholinguistics, communicative and cognitive linguistics, as well as in translation studies. Research on the author's individual style can be found in the works of such famous scientists, as L. Belekova, N. Bolotnova, V. Grigoryev, R. Jakobson, Yu. Karaulov, V. Kucharenko, D. Likhachev, Yu. Lotman, O. Selivanova, V. Vinogradov, O. Vorobyova, etc.

The category of the author's individual style was presented to the scientific community by V. Vinogradov, who emphasized a great role of the author in selecting and implementing a specific complex of linguistic means for reflecting reality in his/her works. However, the author's individual style is not limited by a set of most widely used linguistic means or stylistic devices; this is a reflection of his/her life experience combined with the accumulated experience of the whole nation. As a verbalized model of the author's consciousness, the individual style makes it possible to linguistically interpret the markers of the writer's linguistic persona and define the basics of forming the author's creed.

Unlike literature studies of the individual style, mostly dealing with idiolect of a specific writer and his/her creative laboratory, linguistic studies define theoretic basics for detecting stylistic peculiarities of the text through analyzing the functioning of lexical, phraseological, and syntactic means. Up-to-date linguistic approaches employ interpretation methods in terms of the linguistic heritage

to specify functional features of dominant linguistic symbols as characteristics of the author's individual style.

The author's image, which is at the core of his/her individual style, is formed within the whole writing period under the influence of objective and subjective factors depending on life circumstances [6, p. 187-188]. Style-forming factors of the author's individual style include social environment, historical context, the correlation of tradition and innovation in a specific work of a writer or his whole literary heritage, distinguishing generic and genre traits of a work, its emotional coloring, the author's worldview, talent, creativity freedom, artistic truth, and creative thinking [8, p. 27].

L. Cooper distinguishes a subjective and an objective sides of the style, where objective conditions include matter and purpose, i.e. the dominant idea of the theme and the target audience, whose recognition the author tends to win. Subjective conditions comprise the methods used by the author to embody his/her thoughts in the language, to verbalize and decorate his/her ideas, to put in a correct order, join or split the words. These two sides should never be disjoined, as it is impossible for either of them to exist alone, being the same form of the language, viewed from different angles. The text, devoid of subjectivity, lacks peculiar features, which make it unique, whereas excessive subjectivity results in an unreasonable mannerism, which is a result of overmastering the author's spiritual power. A distinctive manner, however, is always a mark of an unusual and talented author [11, p. 14].

Individual style is by far the most representative demonstration of dominant peculiarities of the author's cognition, with linguistic and stylistic means skillfully selected and interrelated. Therefore, the individual style is fully reflected in the texts with the help of expressive linguistic means. Every detail of the text is individual as it represents its author. When analyzing the author's individual style, literary work is referred to not as just a text, but rather as an aesthetic phenomenon, enriched with the elements of the author's inner world, objectified in distinctive forms. The author has the right to be unique in the limits, determined by the communicative conditions [2, p. 462].

Being studied in terms of a cognitive approach, the author's individual style is defined as a linguistic and mental portrait of a writer, represented through the author's specific conceptualization of reality, conditioned by the system of his/her personal values [1, p. 175]. Analyzing

individual characteristics of the author's style is almost impossible without comparing it with the literary language of his/her epoch as a certain constant, serving a background that helps define the peculiarities different from it, as well as with individual styles of contemporary and writers-predecessors. Besides, one should take into account the author's texts of different styles, such as publicistic, epistolary, scientific prose, essays, life-time interviews, and public speeches.

When translating fiction, it is much more important to render the images of the story rather than its content and to provoke readers to certain emotions and associations with the help of linguistic and stylistic means available in the target language [9, p. 5]. Any translation as a communication act is subject not only to the norms of the target language, but also to the norms of the genre it belongs to and the author's individual stylistics. The translator has to feel the author's style and follow it to render the author's individuality in the translated text [4, p. 103]. However, the influence of the translator's creative character happens to become so significant that it can distort both the style of the story and the author's main idea. Using seemingly inconsiderable techniques, the translator subjects the author to his/her own style. Moreover, following his/her habitual manner of writing, mostly different from the author's one, the translator falls back upon his/her own worldview, that can move the author into the background. Any kind of unthreatening deviations from the author's style proves to become a disruptive power that can turn the most talented writer into a worthless one. The translator's ingenuity consists in his/her complete invisibility in the translated text [10, p. 51].

The differences of linguistic and stylistic peculiarities in the original and translated texts are caused by typological characteristics of the languages, having quite different range of available linguistic and expressive means, as well as by the pragmatic aim of the translation activity [7, p. 118]. Such structural discrepancies make the translator use different translation techniques to render adequately semantic, stylistic, and pragmatic characteristics of linguistic elements, taking into account both norms of the target language and communicative traditions of the target culture. However, it does not mean that the translator can "decorate" a translated text to make it look better than the original. Since the translator's choice of linguistic and stylistic means is subject to his/her worldview, one can face the problem of the translator's individual style, which can be detected through analyzing all his/her translations. Though undesired, this phenomenon is considered to be inevitable in the process of translation, since any literary translation has its own creator, linguistic material and its life in the language, literary and social environment, quite different from the environment of the original text. Being subject to the original text, the translated text is to some extent independent, since it belongs to the language it is translated into. This is the reason for differences not only between the original text and its translation, but between the translations of the same text made in different languages [3, p. 24-30].

Individual style of Roald Dahl, one of the most fabulous storytellers for kids, is distinguished by weird and often dark humor, featuring fierce confrontation between vulnerable children and villainous adults. Known as

Dahlesque, the author's style is so breathtaking and inimitable, that 2016 saw the publication of *Oxford's Roald Dahl Dictionary*, containing a variety of revised and newly drafted entries connected to R. Dahl and his works. Ranking among the world's fiction best sellers, R. Dahl's books have been translated into nearly 60 languages. The writer depicts serious problems in terms of irony, sarcasm, and caricature. Proceeding from the genre of folklore fairy-tale, he points out the ambivalence of its traditional functions discrediting its didactic purposes, and enhances plot twists through expressive dialogues and grotesquely depicted characters.

Following the traditions of absurdity and paradox in English literature, R. Dahl enriches them with various elements that form his individual style. Devoid of any sentimentality, Dahl's fairy-tales are sometimes too frank and straightforward, even when it comes to the most uncomfortable topics. One should pay attention to the special relationship between R. Dahl and the reader of his children's works. The narrator is either implicitly present, or directly addresses the reader, often showing his own attitude to the depicted events or characters. Expressive dialogues abound in obscenities and slang words, making the speech of the characters rude and vulgar. Besides, emotionally colored linguistic elements have a wide range of synonyms that reproduce the peculiarities of the characters' speech accurately to the utmost. A great amount of dialogues, filled with emphatic constructions and inversion, do not describe the characters directly, thus provoking readers to awaken their imagination. R. Dahl's figures of speech compliment the description of the depicted characters, exaggerating their traits of character, thus making them look either worse or better.

Being famous for an exuberantly inventive use of the language, R. Dahl is fond of playing with words, making paronomasia, also known as a pun, one of the dominant features of his individual style. Hence, language becomes a central theme of his stories. R. Dahl's linguistic inventions do not absolutely lack sense, being always understandable to readers. Encouraging children to value the richness of the language, R. Dahl's wordplay is enormously precious. Aimed to entertain the kids, it can be also appreciated by adult readers. The most translated of all R. Dahl's books is *"The BFG"*, a story of a good friendly giant whose speech overflows with paronomasia, making translators both have great fun and face a great challenge, inventing their versions of intricate words.

The story of an unusual giant, one of the author's best-loved characters, was written in 1982. Having seen total sales of the UK editions of about 37 million, *"The BFG"* has won numerous awards, appeared in the Guardian's list of the 100 greatest novels of the last 300 years, has been adapted into a newspaper comic, staged and filmed. Being a typical R. Dahl's fairy-tale, the book is full of dark humor, loathsome big creatures and a defenseless child.

Sophie, a kind-hearted and brave protagonist of the story, is once snatched out of her bed in the orphanage by a strange giant creature and taken to far away lands. Fearing the worst, the girl is involved into the most exciting journey of her life. Taking Sophie to his cave, the Giant doesn't eat her, because, unlike other bloody giants, he is far too kind to eat human beings. In order to save the world from the villainous giants, galloping to different

countries all over the world to swallow little children, Sophie persuades the BFG to come to the Queen of England and ask her for help. The ingenious plan proves to be effective and all the giants are carried to London and imprisoned in a deep pit. Afterwards, Sophie and the BFG live happily in London, where the latter writes a story about his adventures, which is then referred to as the novel itself.

Paronomasia, which is believed to be the highest form of humor, has to be adequately rendered in the translated text, making translators face a difficult choice between rendering the author's intention or preserving the form of paronomasia, because being successful in both cases is a hard, if not impossible, task. The problem may even arise with understanding humor, since some linguistic elements have both literal and idiomatic meanings. If the translator chooses to save only the form, he/she sacrifices the wordplay and as a result, the author's aim to provoke the readers to laughter.

Among the existing types, paronomasia in R. Dahl's book *"The BFG"* occurs of three types:

1) homophonic, with the words sounding the same or alike, but having different spellings and meanings:

"He went off to Baghdad to bag dad and mum and all the little kiddles!" [12].

– Він гасати до Бахтата, щоб костнути тата, маму і всіх маніпулісичних дітолахів [5, p. 223].

In this example, the author uses the name of the capital of Iraq *Baghdad* and the same-sounding word combination *bag dad* to make up a wordplay. Translator V. Morozov changes the name of the city, using a fictional onym *Бахтат* to make it assonant with the word *тато* in the accusative case. The translator emphasizes the expressiveness with the help of the nonce word *костнути*, which, in our opinion, could be substituted by the nonce word *бахнути*, the beginning of which sounds similar to the name of the city. The number of nonce words in the translation (*костнути*, *маніпулісичних*, *дітолахів*) triples in comparison with the original text (*kiddles*), being enhanced by the violation of grammatical form (*він гасати*), absent in the original (*he went off*).

Let's take a look at another example:

"We is off to Mrs. Sippi and Miss Souri to guzzle them both!" [12].

– Ми газуємо до місїсїні Сїпї і мїсї Сурї, щоб згрїзтї їх обох! [5, p. 144].

In this example, the author takes advantage of the titles *Mrs.* and *Miss* used before surnames *Sippi* and *Souri*, both of which sound like the names of major rivers in North America – *Mississippi* and *Missouri*. Since these proper names sound the same in Ukrainian (*Miccicini*, *Miccypri*), V. Morozov, using transcription, manages to preserve both the form of the paronomasia and its humorous effect. The translator uses the slang word (*газуємо*) to compensate the violation of grammatical form (*we is off*) present in the original.

2) homographic, with the words having the same spelling, but different meanings:

"He says Turks from Turkey is tasting of turkey" [12].

– Кажє, що туркецькї туркї смакують, як куркї [5, p. 25].

Being fond of playing with proper names, R. Dahl employs the name of the country *Turkey*, having the same

spelling with the name of a game bird *turkey*. Due to the absence of homography between these two words in Ukrainian, V. Morozov changes the word sequence in the word combination *Turks from Turkey* into *туркецькї туркї* and the type of the domestic game bird *куркї*, which shows to advantage in this particular example. However, the distorted name of the country seems strange, since its real equivalent *турецькї* would not lessen the expressivity of the utterance.

Another example:

"What do the people of Wellington taste of?" Sophie asked. "Boots", the Giant said. "Of course", Sophie said. "I should have known" [12].

– А якї вони на смак, тї веллінгтонцї? – поцікавила Софія. – Як чоботи, – відповів Велетень. – Ну, так, – погодилася Софія. – Гумовї чоботи-веллінгтони. Їх так у нас називають. Я мала б здогадатися [5, p. 30].

In this example, the name of the capital of New Zealand *Wellington* has the same spelling as the name of a knee-length waterproof boot *wellington*, which is not mentioned in the text, due to the fact that native speakers understand what is really meant under the generic name *boots*, unlike Ukrainian readers, who are not likely to know what it really is. Therefore, V. Morozov employs an explanation of the word *чоботи*, as well as its equivalent *веллінгтони*, which sounds similar to *Wellington's* inhabitants *веллінгтонцї*.

3) compound, having two or more puns in the sentence:

"Human beans from Chile is very chilly" [12].

– Людськї чворїння з Холландїї хвацько холоднавї [5, p. 72].

Another example of playing with proper names involves the name of the country in South America *Chile* which sounds like something unpleasantly cold (*chilly*). The translator uses the fictional onym *Холландїя*, probably deriving from a real one *Голандїя*, and a nonce word *холоднавї*, which, in our opinion, lacks similarity in their phonic forms, lessening the humorous effect in the translated text.

Mixing spelling and pronunciation of some words is a dominant feature of the Giant's idiolect, making it a source of paronomasia. By saying *human beans*, the BFG actually means *human beings*, which has a humorous effect, since his variant sounds like the name of an edible seed. In the translation we can see a nonce word *чворїння*, probably deriving from the usual word *створїння*, easily decoded by the reader.

"For instance, human beans from Wales is tasting very whooshey of fish. There is something very fishy about Wales". "You mean whales," Sophie said. "Wales is something quite different". "Wales is whales", the Giant said [12].

– Наприклад, мешканцї Сардинїї дуже-байдуже пахнуть сардинїями. – Ви маєте на увазі – сардинїї, – виправила його Софія. – Сардинїї – це сардинїї, – огризнувся Велетень [5, p. 28].

The subject of the next wordplay is the name of the country in Great Britain *Wales*, which sounds exactly like the name of a marine mammal *whale* in its plural form. Besides, the author takes advantage of the assonate words *fish* and *fishy*, having different meanings. Trying to pre-

serve the humorous effect, the translator employs another real toponym, the name of a large Italian island *Сардинія*, matching it with the name of a marine creature *сардина*, assonate with it, thus rendering the author's intention. Unfortunately, the *fish/fishy* paronomasia is only partially rendered in the translation through using a nonce word *сардинія*, thus making it part of the previous wordplay.

Thus, having analyzed different types of paronomasia as one of the dominant features of Roald Dahl's individual style, and specifics of its rendering into Ukrainian by V. Morozov, we can draw the following conclusions. R. Dahl's individual style is a complex comprehensive system, which comprises not only a set of linguistic means, used by the author to display his thoughts; it is the way of representing reality as it is seen by the author. As if boasting his own linguistic freedom and unconstraint, the author takes advantage of the most extraordinary expressive means and linguistic tricks.

The author of children's literature has to see the world in two dimensions – from the viewpoints of both a child and an adult, to be able to feel and treat the life as a child,

to open this world together with a child. Otherwise, a real masterpiece can turn into a cheap imitation of a children's world with tiresome moralizing. At least, this is the way R. Dahl works: writing his fairy-tales he turns into a child over and over again. Translating Dahl's fairy-tales, translators face a dilemma – to moderate writer's eccentric, sometimes bully, sense of humor or to preserve it at its best, finally choosing the latter, because if the writer himself trusted his readers, letting them decide what is good and what is bad, what is allowed and what is not, why should translators deprive foreign-language readers of this opportunity.

Taking into account structural characteristics of the English and Ukrainian languages, we can admit that V. Morozov did his best to render paronomasia adequately into the target language, trying to preserve the unique *Dahlesque* style in his translation and to show real Roald Dahl to the audience. Whether he succeeded in the accomplishment of the aim to make a successful translation or not can be measured by the author's immense popularity among Ukrainian readers of different age.

REFERENCES

1. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л.І. Белехова. – Київ, 2002. – 461 с.
2. Булаховський Л.А. Вибрані праці в 5 т. / Л.А. Булаховський. – К. : Наук. думка, 1975. – 495 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
4. Гарбовский Н.К. Теория перевода: [учебник] / Н.К. Гарбовский. – Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
5. Дал Р. ВДВ (Великий Дружній Велетень) / Р. Дал. – Повість. Перекл. з англ. В. Морозова за ред. І. Малковича. [Л. Кв. Блейк], – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. – 272 с.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 "Иностр. яз"] / В.А. Кухаренко. – [2-е изд., перераб.]. – М. : Просвещение, 1998. – 192 с.
7. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода [монография] / В.Н. Комиссаров. – Изд. 2-е, доп. – М. : URSS. ЛКИ, 2007. – 166 с.
8. Лихачев Д.С. Развитие русской литературы X-XII веков: эпохи и стили / Д.С. Лихачев. – Л. : Наука, 1973. – 254с.
9. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик / Г.Э. Мирам. – К. : Ника-Центр, 2004. – 158 с.
10. Чуковский К.И. Высокое искусство / И.К. Чуковский. – М. : Советский писатель, 1968. – 384 с.
11. Cooper L. Theories of style. With especial references to prose composition. Essays, excerpts, and translations / L. Cooper. – New York : The Macmillan Company. – 1930. – 459 p.
12. Dahl R. The BFG [Електронний ресурс] / Roald Dahl. – Режим доступу : <http://www.8novels.net/billion/b4918.html>

REFERENCES

1. Belekhova L.I. Image space of American poetry: a cognitive aspect, doctoral dissertation: specialty 10.02.04 – Germanic languages / L.I. Belekhova. – Kyiv, 2002. – 461 p.
2. Bulakhovskiy L.A. Selected works in 5 v. / L.A. Bulakhovskiy. – Kyiv : Publishing house "Nauk. dumka", 1975. – 495 p.
3. Vinogradov V.S. Introduction to Translation Studies (general and lexical issues) / V.S. Vinogradov. – Moscow, 2001. – 224 p.
4. Garbovskii N.K. Theory of translation: [textbook] / N.K. Garbovskiy. – Moscow, 2004. – 544 p.
5. Dahl R. The BFG (Big Friendly Giant) / R. Dahl. – Translated into Ukrainian by V. Morozov – Kyiv : Publishing house "A-BA-BA-NA-LA-MA-NA", 2014. – 272 p.
6. Kucharenko V.A. Text interpretation: textbook / V.A. Kukharenko. – Moscow : Publishing house "Prosvshchenie", 1998. – 192 p.
7. Komissarov V.N. Translation linguistics [monograph] / V.N. Comissarov. – Moscow : Publishing house "URSS. LKI", 2007. – 166 p.
8. Likhachev D.S. Development of Russian literature of the X-XII centuries: epochs and styles / D.S. Likhachev. – L. : Publishing house "Nauka", 1973. – 254 p.
9. Miram G.E. Occupation: translator / G.E. Miram. – Kyiv: Publishing house "Nika-Tsentr", 2004. – 158 p
10. Chukovskii K.I. High Art / I.K. Chukovskii. – Moscow : Publishing house "Sovetskii pisatel", 1968. – 384 p.

Сумбурний каламбур: особености перевода паронимазии в детской книге Роальда Дала "БДВ". Т.В. Миколишена
Аннотация: В статье рассматриваются особенности перевода паронимазии как доминантной черты индивидуального стиля одного из самых эксцентричных и непредсказуемых писателей детской литературы XX в. Роальда Дала. Свообразный стиль писателя отличается нивелированием языковых норм, проявляющихся на всех языковых уровнях, что требует от переводчика наличия тонкого языкового чутья, а также умения чувствовать стиль автора и передать его во всей красоте на целевом языке.

Ключевые слова: индивидуальный стиль, языковые и стилистические средства, паронимазия, перевод, игра слов.

Функції іронії у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона

І. А. Рева

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Paper received 21.10.17; Accepted for publication 25.10.17.

Анотація. Статтю присвячено розгляду поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона в сучасному літературному дискурсі. Визначено філософсько-культурологічний зміст іронії та засоби її художнього втілення у європейському романтизмі, зокрема у творчості Дж. Г. Байрона. Основну увагу зосереджено на проблемі функціонування та специфіці іронічних символів у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона. Виокремлено іронічний підтекст суб'єктивно-оцінної авторської позиції світосприйняття.

Ключові слова: іронія, символ, іронічний підтекст, європейський романтизм, поетичний щоденник, функції іронії.

Вступ. Естетика романтичної ідеології XVIII ст. виникла в процесі масштабної трансформації європейської ментальності, з появою нових ідей і світоуявлень в інтелектуальному й мистецькому середовищах [1, с. 35]. У англійській літературі виявилися чи не найяскравіше преромантичні тенденції. Настрої меланхолії й героїки, що беруть виток з фольклору, дали надзвичайні результати. Про це свідчить творчість ірландця О. Голдсмита, який у романі «Векфільдський священик» і в поемі «Покинуте село» розвинув мотив самотності й тужливості, а також творчий доробок англійського поета Дж. Г. Байрона, зокрема його поема «Паломництво Чайлд-Гарольда», де героїка, вкорінена в народній свідомості, органічно переросла в поезію нового типу [1, с. 35]. Для створення повного й об'єктивного уявлення про особливості художнього світу романтизму необхідно звернутися до поняття «іронія». У теоретичних розвідках і рецензіях перших німецьких романтиків (А. Шлегеля, Й. В. Гете, творах Л. Тіка та К. Зольгера) знайшло відбиток оновлене сприйняття іронії як засобу, що, за словами А. Шлегеля, «звільняє від обумовленого і дарує свободу». Оригінальна концепція А. Шлегеля ґрунтується на протиставленні іронії та здорового глузду.

Поняття іронії амбівалентне, за допомогою нього митець у творі «плекає самотворення та самозаперечення», оскільки в своєму кінцевому вигляді формує гостре відчуття рефлексії [8, с. 24]. Іронія яскраво виплена у різних формах у поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона. Цей твір привертає велику увагу передовсім тому, що англійський митець за допомогою іронічного підтексту відтворює емоційно-естетичне ставлення людини до соціуму. Гостра думка і палкий темперамент Дж. Г. Байрона, які відображені в поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда», до цього часу викликають цікавість читачів.

Короткий огляд публікацій за темою. Різні аспекти вивчення іронії представлені у літературознавчих і лінгвістичних працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: Г. Грабович, Є. Озмитель, Н. Артюнова, В. Белянін, Я. Ельсберг, І. Гальперін, С. Павличко, Д. Наливайко, А. Щербина, Ю. Борев, Б. Дземідок, В. Півоев, В. Пропп, Л. Болдіна, Д. Мюкке, Р. Семків, Р. Струць, Т. Буйницька, В. Виноградова, Н. Ніколіна, О. Шонь, М. Бахтін, А. Макарян, С. Голубков, Е. Нокс, Н. Нокс, Г. Почепцов, Дж. Сазерленд, О. Титаренко, С. Іваненко та ін. Проте питання іронії та її функціонування залишаються недостатньо дослідженими у сучасному літературному дискурсі, що вимагає подальшого їх вивчення.

Мета статті – розглянути особливості семантики та функціонування іронії в поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона.

Матеріали і методи. У статті використано такі наукові методи, як *порівняльно-історичний* (полягає у визначенні провідних тенденцій розвитку європейської літератури та духовній культурі XVIII-XIX ст.), *психоаналітичний* (допомагає зрозуміти приховані мотиви, які покладені в

основу поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона), *біографічний* (передбачає розгляд біографії і особистісну психологію письменника, відтворені у спадщині митця).

Результати та їх обговорення. В атмосфері політичного терору, переслідувань, спроб зберегти та відстояти гуманістичні завоявання Великої Французької революції у Європі з'явилися й поширилися похмурі настрої «світової скорботи» – глибокого незадоволення сучасним світом, розчарування в ідейно-філософській і художній спадщині попередньої історичної доби [2, с. 71]. Нові пошуки у галузі гуманітарних наук, літератури, мистецтва полемізували з досягненнями XVIII ст., відмежовуючись від них. Напрямок романтизму проголосив свободу творчості, «не скуту» ніякими канонами та приписами, можливість справжнього і повного осягнення дійсності лише за допомогою мистецтва, художньої діяльності, яка дозволяє значно краще, ширше і відчутніше зрозуміти навколишній світ, аніж наука. Так виник своєрідний, емоційно-піднесений культ героїв, патетичний індивідуалізм, підкреслене звеличення власного «я», пильна увага до внутрішнього світу людини.

Велика Французька революція також вплинула на національну самосвідомість багатьох народів, сприяла піднесенню національних культур. Європейські народи почали звертатися до власного історичного минулого, оцінювати свої національні, мовні, фольклорно-етнографічні та інші здобутки [2, с. 71]. У європейській фольклористиці паралельно з міграційною школою з'явилася антропологічна (етнографічна) школа. Її засновниками були англійські вчені Е. Б. Тайлор та А. Ланг, які виступили з теорією самозародження сюжетів. Усі подібні явища у міфології та фольклорі пояснювались спільністю для всього людства психологічних законів та закономірностей духовного розвитку [2, с. 71]. В етнографії ця школа називається «школою еволюціонізму». Її представники вивели закон «тотожності людської природи», в основу якого покладені подібні умови життя та побуту різних племен на певних етапах розвитку. Ця концепція отримала назву теорії «побутового психологічного самозародження», прихильники якої відстоювали думку, що повторюваність сюжетів, мотивів, образів та символів у різних народів пояснюється не тільки історичними впливами, а й єдністю психічних процесів, тотожністю побутових форм і релігійних уявлень, які зникли із життя, але збереглися у фольклорі [2, с. 71]. Розвиваючись у різних країнах, романтизм усюди набував яскравої національної своєрідності, обумовленої місцевими історичними традиціями.

Романтизм як вельми розгалужений у своїх ідейних, цілісних, художніх інтенціях напрям згодом виворив дуже різноманітну як за проблематикою, так і за поетикою літературу. Творці романтизму мають відмінний світогляд і стилістику. Саме цим романтизм відрізняється від інших великих напрямів літератури, наприклад, від класицизму чи реалізму [2, с. 39].

Романтичній стилістиці властиві насичена метафоричність, живописність, екзотика, декорування доби, автобіографізм (посилена інтровертність головного героя). Поема з ліричними відступами-дигресіями – найоригінальніший і водночас особливо значущий жанр романтичної літературної епохи: «Паломництво Чайльд-Гарольда» і «Дон Жуан» Дж. Г. Байрона, «Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Беньовський» Ю. Словацького, «Дзяди» А. Міцкевича, «Катерина» і «Гайдамаки» Т. Шевченка та ін.

Творчість Дж. Г. Байрона стала могутнім виявом пере-

«The sails were fill'd, and fair the light winds blew,
As glad to waft him from his native home;
And fast the white rocks faded from his view,
And soon were lost in circumambient foam:

And then, it may be, of his wish to roam
Repented he, but in his bosom slept
The silent thought, nor from his lips did come
One word of wail, whilst others sate and wept,
And to the reckless gales unmanly moaning kept» [4, с. 15].

Сильні враження на поета справили Іспанія та Греція. Яскравий колорит традицій, кориди, оливкові плантації постають на сторінках поеми «Паломництво Чайльд-

«Oh, lovely Spain! Renown'd, romantic land!
Where is that standard which Pelagio bore,
When Cava's traitor – size first call'd the band
That dyed thy mountain streams with Gothic gore» [4, с. 26]?

У Швейцарії в 1816 р. Дж. Г. Байрон написав третю пісню, в Італії в 1817 р. – четверту. Між ранніми й пізнішими піснями є суттєві відмінності. У 1817 і 1818 рр. у Європі склалася суперечлива ситуація. Політична тема розкриває думки й позицію самого Дж. Г. Байрона в історичній та суспільно-політичній ситуації кінця наполеонівського владарювання. Це позиція заперечення.

«Yet must I think less wildly: – I hance thought
Too long and darkly, till my brain became,
In its own eddy boiling and o'erwrought,
A whirling gulf of phantasy and flame:
And thus, untaught in youth my heart to tame,
My springs of life were poison'd. 'Tis too late!
Yet am I changed; though still enough the same
In strength to bear what time cannot abate,
And feed on bitter fruits without accusing Fate» [4, с. 91].

Жанрові особливості поеми дозволяють віднести її до ліро-епічного поетичного щоденника подорожі. Герой поеми, чий враження й почуття, спостереження, роздуми, спогади та пригоди складають її зміст. Молодий аристократ, глибоко розчарований у своєму суспільстві, від якого він тікає в інші краї, там шукає незайманої природи, щи-

«But all unconscious of the coming doom,
The feast, the song, the revel here abounds;
Strange modes of merriment the hours consume,
Nor bleed these patriots with their country's wounds;
Nor here War's clarion, but Love's rebeck sounds;
Here Folly still his votaries intralls;
And young-eyed Lewdness walks her midnight rounds;
Girt with the silent erimes of Capitals,
Still to the last kind Vice clings to the tott'ring walls» [4, с. 29].

Інтерес для читачів ще за життя Дж. Г. Байрона становив не лише головний герой, його почуття і думки, висловлені з величезною ліричною силою, сугестією, а й картини життя тих країв, у яких побував молодий мандрівник. У поемі змальовано епізод, де албанці привітно,

ломної, кризової епохи – економічних і політичних революцій і довготривалих, кровопролитних війн. Болісні протиріччя цього важкого періоду визначили зміст спадщини Дж. Г. Байрона.

Роки плідної праці, нав'язані першою великою мандрівкою в далекі країни, подарували Дж. Г. Байронові прекрасні спогади, теплі почуття та бурхливі емоції, які митець відобразив у двох перших піснях поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда». Наприклад:

«Вітрила синій вітер напина,
Радий він з дому рідного рушати

Вже білих скель туманиться стіна
І губиться у пінних сивих шатах.
І стиха – а куди вже поспішати? –
Мандрує він, і в грудях ще дрима
Таємна думка, бо жива душа там,
Не перелита в слово, ще німа
В плачу невтриманім, як мужності нема» [5, с. 29].
Переклад В. Богуславської

Гарольда» до 1812 року. Згодом поет не полишає виконання великого задуму та прагне вдосконалити свій доробок у наступних піснях:

«Іспаніє, країно мрій моїх!
З усіх морів – звитязні прапори.
Не зроджувала зрадників повік
Що ж Гот плюндрує гори і яри» [5, с. 38]?!
Переклад В. Богуславської

Дж. Г. Байрон кипить гнівом, обурюється занепадом свободи, палко закликає народи до боротьби [6, с. 185]. У поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» внутрішній світ митця найбільш повно розкривається у сповіді героя. В поему входить душевний смуток, зумовлений тяжким болем і тугою через розлуку з батьківщиною:

«Ця думка дика. Але ще одну,
Гемнішу й глибшу, розумом здобути,
В киплячий вир уяви я жбурну,
Із полум'я змайструю квітку куту.
Хто з юні серце не навчив спокути,
Весну життя струїв, і вже доволі
Чекати, що змінюсь, що смак цикути
Я звинуватити собі дозволю
За те, що плід гіркий дістав із долони долі» [5, с. 85].
Переклад В. Богуславської

рих і чистих людей, неспотворене буржуазною цивілізацією життя, гармонійну красу. Причина його розчарування – в «пересиченні почуттєвими радіощами»: у скептичному розвінчанні корисливої дружби та почуттєвого кохання до тієї єдиної, яка, на жаль, йому не може належати [7, с. 177].

«Хто усвідомить між бенкетувань,
Що доля невловима і чіпка,
Що пройде час веселих раювань,
І кров'ю кращик сповниться ріка?!
Не люття – гук військового рїжка
Відважних кличе у безглуздий бій,
І безсоромно смерть вночі блука
По краю, як по вотчині своїй,
І розкида міста й людей, як сухостій» [5, с. 41].
Переклад В. Богуславської

гостинно прийняли чужоземця Чайльд-Гарольда, коли той, рятуючись від бурі, вимушений був шукати прихистку [7, с. 180].

Разом зі своїм автором герой замислюється над примхами історії, намагається зрозуміти причини занепаду

колись великих країн, як Греція, злиднів, пригнічення, які панують у Португалії або Греції, вбачаючи в нещастях народів наслідки нескінченних воєн, релігійних і соціальних конфліктів. Головного героя хвилює думка про залежність людини від сил, що стоять над нею, про нетривкість людського щастя. Дж. Г. Байрон слідом за просвітниками шукав причини суспільного зла та нещастя у

«And here the buzz of eager nations ran,
In murmur'd pity, or loud-roar'd applause,
As man was slaughter'd by his fellow man.
And wherefore slaughter'd? wherefore but because
Such were the bloody Circus' genial laws,
And the imperial pleasure. – Wherefore not?
What matters where we fall to fill the maws
Of worms – on battle-plains or listed spot?
Both are but theatres where the chief actors rot» [4, с. 183].

Висновки. Поема «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона відзначається підкреслено бойовим, наступальним характером. Стиль поеми ораторський у високому розумінні цього слова. Уся поема сповнена окликами, прямими звертаннями до читача, риторичними запитаннями. Дж. Г. Байрон скрізь намагається переконати читача, запалити його полум'ям думок і почуттів. Цьому сприяло навіть і саме застосування поетом у цьому творі так званої спенсерової строфи, головною властивістю якої є її стильова завершеність [7, с. 182]. У поемі «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрон зображує етнографічні, географічні та історичні деталі, картини

самій людині, її неосвіченості, зажерливості, жорстокості, байдужості до своїх ближніх. У заключних частинах поеми «Паломництво Чайльд-Гарольда» характер героя еволюціонує. Дж. Г. Байрон концентрує увагу на оцінці політичної ситуації в Європі, проникливо пов'язуючи посилення європейської реакції з кризою просвітницьких ілюзій.

«Народів гомін, вже яких нема,
І шепіт співчуття, і грім овацій,
На брата брат різницький ніж здійма
Арени вбивств у цирках і палацах
Заради задоволення паяців,
Що владарюють. Чом би й ні? Яка
Різниця, де та кровожер на праця
Наздожене, й якого хробака
Живитимеш, як смерть зігріє ватажка» [5, с. 158]!

Переклад В. Богуславської

природи, які в поемі не мають вузького спеціального значення. Дж. Г. Байрон свідомо уникає різного роду абстракцій та штучних порівнянь, його мова сповнена природних контрастів, метафор, порівнянь.

Поема «Паломництво Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона відзначається контрастовою зміною стилістичних тональностей та барв – публіцистики і ліризму, медитації й ораторського пафосу, барвистістю самого вірша. Свої головні думки поет нерідко подає у формі іронії, яка дозволяє авторові порушити низку важливих питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган О. Літературний романтизм: ідеологія, естетика, стиль [Текст] / О. Баган // Дивослово. – 2011. – № 3. – С. 35 – 46.
2. Коцаренко Т. Амвросій Метлінський в контексті розвитку європейської та української фольклористики доби романтизму другої половини XIX століття [Текст] / Т. Коцаренко // Київська старовина. – 2006. – № 5. – С. 71 – 83.
3. Лексіна Г. Романтизм [Текст] / Г. Лексіна // Дніпро. – 2012. – № 10. – С. 124 – 128.
4. Lord Byron Childe Harold's Pilgrimage. – London: John Murray, 1855. – 292 p.
5. Мазепа: [пер. з англ. Н. Жлуктенко]-Харків: Фолио, 2005.-477 с.
6. Павличко С. зарубіжна література: дослідження та критичні статті / С. Павличко. – Київ. – 2001. – 559 с.
7. Прокаєв Ф. Зарубіжна література / Ф. Прокаєв, Б. Кучинський, І. Долганов. – К. – 1987. – 296 с.
8. Чоп Т. Естетика українського футуризму крізь матрицю романтизму [Текст] / Т. Чоп // Мандрівель. – 2015. – № 6. – С. 20 – 25.
9. Янкович О. Матеріали до факультативу «Романтизм у контексті світового літературного процесу» (світова та українська література) [Текст] / О. Янкович, І. Ханчук // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2012. – № 2. – С. 12 – 17.

REFERENCES

1. Bahan O. Literary romanticism: ideology, aesthetics, style [Text] / O. Bahan // Divoslovo. – 2011. – № 3. – P. 35 – 46.
2. Kotsarenko T. Ambrose Metlynsky in the context of development of European and Ukrainian folklore studies of era romanticism of second half of the 19th century [Text] / T. Kotsarenko // Kiev antiquity. – 2006. – № 5. – P. 71 – 83.
3. Lexina G. Romanticism [Text] / G. Lexina // Dnipro. – 2012. – № 10. – P. 124 – 128.
4. Lord Byron Childe Harold's Pilgrimage. – London: John Murray, 1855. – 292 p.
5. Mazzepa: [trans. from English N. Zhluktenko]. – Kharkiv: Folio, 2005. – 477 p.
6. Pavlychko S. Foreign Literature: Research and Critical Articles / S. Pavlychko. – Kiev – 2001. – 559 p.
7. Prokaev F. Foreign Literature / F. Prokaev, B. Kuchinsky, I. Dolganov. – K. – 1987. – 296 p.
8. Chop T. Aesthetics of Ukrainian futurism through the romantic matrix [Text] / T. Chop // Mandrivets. – 2015. – № 6. – P. 20 – 25.
9. Yankovich O. Materials for the faculty «Romanticism in the context of the world literary process» (world and Ukrainian literature) [Text] / O. Yankovich, I. Khankuch // World Literature and Culture in Ukrainian Educational Establishments. – 2012. – № 2. – P. 12 – 17.

Functions of the irony in the poem «Childe Harold's Pilgrimage» by J. G. Byron

I. A. Rewa

Abstract. The article deals investigation of poem «Childe Harold's Pilgrimage» by J. G. Byron in modern literary discourse. The philosophical and cultural content of irony and means of its art personification have determined in European romanticism, especially in creation J. G. Byron. The problem of functioning and specificity of ironic symbols have focused in poem «Childe Harold's Pilgrimage» by J. G. Byron. The ironic implication of subjective-estimated author's position world-outlook has isolated.

Keywords: irony, symbol, ironic implication, European romanticism, poetic diary, functions of irony.

Функции иронии в поэме «Паломничество Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона

И. А. Рева

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению поэмы «Паломничество Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона в современном литературном дискурсе. Определены философско-культурологический смысл иронии и средства ее художественного воплощения в европейском романтизме, в частности в творчестве Дж. Г. Байрона. Основное внимание сосредоточено на проблеме функционирования и специфике иронических символов в поэме «Паломничество Чайльд-Гарольда» Дж. Г. Байрона. Выделены иронический подтекст субъективно-оценочной авторской позиции мироосприятия.

Ключевые слова: ирония, символ, ироничный подтекст, европейский романтизм, поэтический дневник, функции иронии.

The Strategic Aspect of Translating Phonographic Deviations

A. Stativka

V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: annamedvedeva0807@ukr.net

Paper received 22.10.17; Accepted for publication 29.10.17.

Abstract. The article deals with the strategies of rendering phonographic deviations (PDs) in the English-Ukrainian translation on the material of such novels as “Gone with the Wind” by M. Mitchell, “The Cabbages and Kings” by O. Henry, “Hard Times” by Ch. Dickens. Theoretical conclusions are made on the basis of opposition between the position of some prominent Soviet translation theoreticians, who absolutely rejected the idea of translating PDs by means of the target language, and that of their Western colleagues, who proclaimed the possibility and necessity of translating PDs by analogues (parallel) means of the target language.

Keywords: *strategy, phonographic deviation, translation, target language.*

Introduction. Nowadays, there is a tendency in modern Translation Studies to consider a number of linguistic problems, which earlier remained beyond any scientific research. Such a phenomenon as phonographic deviation (PD) belongs to these issues, as well. PD is aimed at demonstrating certain personal speech traits caused by different factors, e. g., speaker’s social or territorial status, physical or emotional state, physiological or health condition, etc. PD imitating various speech anomalies is one of the most effective stylistic means of a character’s characterization and at the same time one of the most difficult devices in the aspect of translation.

Translation theoreticians in Ukraine did not pay much attention to this phenomenon in the past which can be explained by three main reasons. Firstly, PD as a stylistic means has different traditions of use in the English and Ukrainian languages and corresponding literatures. If we compare the ways of conveying speech specifics in the English-language and Ukrainian-language literary traditions, we may conclude that a variety of prominent and popular British and American authors tend to employ PDs on a more or less regular basis, as a result of which “in the English-language culture a certain phonetic system of its expressing has been formed” [8]. At the same time, Ukrainian writers are more concentrated on using colloquialisms and irregular syntax with similar purposes. Secondly, it is well known that the discrepancy between spelling and pronouncing words in English allows authors to modify words freely bringing their graphical form closer to their “natural” sound and, thus, adjusting them to different pragmatic and / or stylistic purposes. Thirdly, both theoretically and practically the diapason of phonographic means imitating speech anomalies was limited only by the specifics of dialectal or sociolectal pronunciation that are factually the most difficult ones to render by the means of any target language (Ukrainian is no exception).

Analysis of recent research and publications. The real pioneers of studying PDs were such prominent scholars as V. Kukharenko [5], who even coined for them a special term “graphon”, characterizing personage’s speech peculiarities, as well as O. Morokhovsky [7], A. Skovorodnikov [9], I. Arnord [1], etc. According to V. Kukharenko, a PD can be defined as a violation of orthographical standards that creates the effect of authenticity of individual or dialectal deviations of pronunciation. According to O. Morokhovsky, A. Skovorodnikov, I. Arnord, a PD is not only a stylistically but also a functionally effective deviation of orthographical norm, which

conveys individual or dialectal violations of phonetic norms. That is, a PD conveys the specifics of different types of pronunciation, in particular, idiolect, under which we understand various formal stylistic means and devices typical for a native speaker’s speech (mainly deviated). A person’s idiolect, that changes as he or she masters “a new language or vocabulary”, is usually considered to be a translation difficulty, the most optimal ways of overcoming which must be found by each translator individually. Taking into account the importance of PDs as a stylistic means, in my research I will consider the main strategies of its English-Ukrainian translation. Correspondingly, the **aim** of the research is to consider the main strategies of rendering PDs in the English-Ukrainian literary translation.

Materials and methods. The material of my research was taken from such novels, as “Gone with the Wind” by M. Mitchell, “The Cabbages and Kings” by O. Henry, “Hard Times” by Ch. Dickens. I used the translational method of comparative analysis while comparing strategies of conveying phonographic deviations by both authors and translators. Moreover, comparing stylistic devices in the original text and its translation, I resorted to the methods of linguistic (lexico-semantic), functional and stylistic analyses as well.

Results of research. Due to its characteristics, a PD is a very specific phenomenon in the aspect of translation, which belongs to “eternal” problems of Translation Studies. PDs do not have permanent equivalents in the target language, thus they can automatically be regarded as non-equivalent words. On the one hand, most translation theoreticians of the Soviet era unanimously characterized PDs as a variety of translation difficulties almost incapable of being solved. On the other hand, the presence of phonographic stylistic means in fiction makes the translator look for creative strategies of their rendering by means of a target language. This challenge determines the necessity to outline prospective approaches to its tackling.

Nowadays, there are several different approaches concerning the possibility or even appropriateness of rendering English PDs by means of the Ukrainian language. Soviet scientists, for instance, emphasized peculiar national colouring of PDs, on the basis of which they put forward the idea that PDs as a form of verbalizing territorial and / or social dialects could not be rendered adequately by similar means of any possible target language. The only accepted strategy in this case is considered to be their compensation by other – more universal or, on the contrary, typical for the target language – lexical and

grammatical means of characterization. As a result, such a phenomenon as “simplified translation”[4] appeared in the philological paradigm.

The other strategy is a PD removal and its replacement by neutral vocabulary. An inadmissibility of such an approach is determined by the fact that there is a threat of an initial image transformation leading to its deformation. Such examples can be found in numerous translations of the Soviet epoch, as ignoring PDs both Ukrainian and Russian translations was regarded as a norm of that time.

Finally, the third approach stipulates parallel rendering of PDs in translation by the way of creating occasional substitutes in accordance with peculiarities of character’s speech in a target language. For instance, M. Morini proposes to translate PDs by “creating an artificial language in the language”[6]; L. Berezowski insists on “creating an absolutely new language phonetically adjusted to the target one”[2]; and J. C. Catford sees the way out in “using parallel means of the target language”[3].

I believe that it is this approach that allows to preserve and adequately reproduce functional and stylistic potential of PDs as an effective stylistic device in translation.

Now using certain examples from different novels, I will try to demonstrate how all these strategies are implemented in the English-Ukrainian translations.

The first fragment is taken from the novel “*Gone with the Wind*” and my task is to demonstrate which markers the author uses to convey dialectal speech of a personage. This personage is Negro Jeems whose speech is deviated.

First of all, I would like to note that the translator can not always guess how to pronounce phonographic deviations proposed by the author to imitate a personage’s speech, furthermore, their meanings often remain vague, as well. Now, I will try to analyze what phonological changes were meant by the author in the following passage:

Ah ain’ never figgered dat out, mahseff,” replied Jeems, undisturbed by his master’s scowl. “Look ter me lak dey’d ‘lect all de awficers frum rich gempnum, ‘stead of swamp trash.”

Thus, the specifics of a character’s speech are expressed with the help of : 1) modification of personal pronoun I [aɪ] into Ah [ɑ:]; 2) modification of reflexive pronoun myself [maɪ'self] into mahseff [mɑ: 'sef]; 3) modification of demonstrative pronoun that [ðæt] into dat [dæt], modification of definite article the [ðə] into de [də]; 4) modification of infinitive particle to [tu:] into ter [tɜ:]; 5) modification of verb elect [ɪ'lekt] into ‘lect [lekt]; 6) modification of noun gentlemen [dʒentlmən] into gempnum [dʒempnʌm]; 7) modification of noun officer [ˈɒfɪsə] into awficer [ɔ:fɪsə]; 8) modification of preposition from [frɒm] into frum [frʌm]; 8) modification of adverb instead [ɪn'sted] into ‘stead [sted];

Let’s look at the Ukrainian translation:

Отож я не розумію цього,— відказав Джим, анітрохи не злякавшись гострого тону хазяїна. — Як на мене, їм би пра обирати офіцерів із заможних жентменів, а не з цих болотяних голодранців.

The translator resorted to the compensation of phonographic anomalies by colloquialisms «голодранці» and «жентмени» that can be seen as the embodiment of the speech of uneducated Ukrainian people. “Trash” is trans-

lated as “голодранці” that means “very poor people”. Thus, the translator compared very poor people with trash; he also phonetically deformed lexical item “треба” as “тра” for a more natural image of an uneducated person. As it is impossible to translate English dialects by Ukrainian ones, the translator used Ukrainian colloquialisms and at the same time he implemented the strategy of lexical compensation.

We will try to describe the next strategy of translating PDs on the material of the novel “*The Cabbages and Kings*” by O. Henry:

You are just like a woman!” yelled Behrman. “Who said I will not bose? Go on. I come mit you. For half an hour I haf peen trying to say dot I am ready to bose. Gott! dis is not any blace in which one so goot as Miss Yohnsy shall lie sick. Some day I vill baint a masterpiece, and ve shall all go away. Gott! yes.

Various phonetic means, such as the replacement of voiceless consonants by voiced ones (*pose=bose*) or the other way round (*haf peen=have been, vill=will, ve=we*, as [w] is not peculiar to the German phonetics), as well as using parts of speech of the German language (*mit=with, Gott=God*) allow us to conclude that the central character is German. So, the task of the Ukrainian translator is to imitate the German accent in the translation.

Ukrainian translation:

Ви справжня жінка! - загорлав німець Берман. - Хто каже, що я не хочу позувати? Ну вперед. Я йду з вами. Півгодини я- намагаюся пояснити, що готовий позувати. Боже мій! Тут зовсім непідходяще місце хворіти такій гарній дівчині, як міс Джонсі. Колись я намалюю шедевр, і ми всі виберемося звідси. їй-бо, виберемося.

In the translation, any phonographic deviations are absent. All phonographic deformations of the original are compensated by the only Ukrainian lexical item «німець», outlining the nationality of a personage.

This German speaks absolutely correct literary language in the translation. So, this fact confirms that the translator ignored all phonographic deviations in his translation. It is obvious, that such a translation is easier to perceive, but it brings deformations into the stylistics of the original that completely ruins the original intentions of the author. At the same time, the Ukrainian reader does not have any opportunity to imagine the speech of the German character. Thus, by ignoring PDs in translation, the Ukrainian translator deprived the text of its originality.

On the material of novel “*Hard Times*” by Charles Dickens I will demonstrate the specifics of rendering PDs that imitate personage’s speech caused by asthma disease. Asthma is a common long-term inflammatory disease of the airways of the lungs. It is characterized by variable and recurring symptoms, reversible airflow obstruction, and bronchospasm. Symptoms include episodes of wheezing, coughing, chest tightness, and shortness of breath. Speech of a person suffering from asthma is presented in the original in the following manner:

“Thquire!” said Mr Sleary, “Your thervant! Thith ith a bad piethe of bithneth, thith ith. You’ve heard of my Clown and hith dog being thuppothed to have morrithed?”

The central character can not pronounce letter s, so the

author replaces it by *th* pronounced like [θ] to show the peculiarities of speech caused by asthma: *thquire*=*squire*, *thervant*=*servant*, *thith ith* = *this is, piethe of bithneth*=*piece of business*, *hith*=*his*, *thuppothed*=*supposed*, *morrihed*=*morried*.

Translation:

Слуга покiрний, мохъпане! – сказав пан Слiрi. – прикра iхторiя, хай йому абищо! Ви вже, певне, чули, що мiй клоун, як видно, забрав хвого хобаку й ушився?

We can see that the translator strives to follow the idea of the author and replaces Ukrainian letter «с» by «х», and factually acts within the strategy of domestication: «мохъпане» = «мосъпане» (in the XVIII-XIV centuries «мосъпане» was a form of addressing masters that means «мiй милостивий пане», or «вельмишановний добродiю»), «iхторiя» = «iсторiя», «хвого» = «свого», «хобаку» = «собаку». That is, the translator rendered

PDs by parallel means of the target (Ukrainian) language. I may conclude that both the author and the translator present speech deviations of personages caused by different diseases according to common stereotypes in their corresponding societies. All deviations in speech should correspond to imaginations of both cultures about one or other disease.

Conclusions. This research enables me to conclude that, while rendering phonographic deviations, contemporary translators more often resort to the strategy of rendering PDs by parallel means of the target language. They construed analogous phonographic imitations supplementing them, where appropriate, with more traditional for Ukrainian literary discourse lexical and grammatical compensations. Therefore, translators tend to avoid total ignoring PDs in translation, or replacement by typical colloquialisms.

REFERENCES

1. Arnold, I. V. Stylistics of Decoding. – M. : Flinta, 1998. – 243 p.
2. Berezowski, L. Dialect in Translation. – Wroclaw : Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego, 1997. – 152 p.
3. Catford, J. C. A Linguistic Theory of Translation. – [Fifth Edition]. – Oxford University Press, 1978. – 103 p.
4. Chukovsky, K. I. The High Arts. – M. : Soviet Writer, 1968. – 384 p.
5. Kukhareno, V. A. The Interpretation of the Text: Study Guide for Ftudents of Pedagogical Institutions. – [Second Edition]. – M. : Enlightenment, 1998. – 192 p.
6. Morini M. Norms, Difference and the Translator: or How to Reproduce Double Difference // RILUnE. – 2006. – № 4. – P. 123–140.
7. Morokhovsky, A. N. Stylistics of the English Language. – K. : Higher School, 1984. – 236 p.
8. Rebrii, O. V. Modern Creativity Concepts in Translation: Monograph. – Kh. : V. N. Karazin Kharkiv National University, 2012. – 376 p.
9. Skovorodnikov, A. P. Graphon // Speech Communication: Specialized Collection of Articles / [under the editorship of A. P. Skovorodnikov]. – Krasnoyarsk, 2002. – Edit. 4(12). – P. 205–208.

Стратегический аспект перевода графонов

А. Стативка

Аннотация. В статье рассматриваются стратегии воспроизведения графонов в англо-украинском переводе на материале таких романов, как «Унесенные Ветром» М. Митчелл, «Короли и Капуста» О. Генри, «Трудные Времена» Ч. Диккенса. Теоретические выводы сделаны на основе сравнения идей некоторых выдающихся советских теоретиков перевода, которые полностью критиковали перевод графонов средствами целевого языка, в то время, как их западные коллеги настаивали на переводе графонов с помощью аналогичных (параллельных) средств языка перевода.

Ключевые слова: стратегия, графон, перевод, целевой язык.

Когнітивно-психолінгвістична інтерпретація результатів асоціативного експерименту (на матеріалі концепту *wealth* в англійській мові)

О. Я. Сурмач

Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: olya.s_knu@ukr.net

Paper received 27.10.17; Accepted for publication 05.11.17.

Анотація. Для аналізу семантико-асоціативної сфери концепту “wealth” ми застосовуємо метод асоціативного експерименту, а також когнітивно-психолінгвістичну інтерпретацію отриманого матеріалу. Це зумовлено тим, що концепт тісно пов’язаний із асоціативним простором чи полем імені, яке проявляється в ньому. Асоціативним полем лексеми є сукупність асоціатів на слово-стимул. Позитивна і негативна конотованість певних ділянок асоціативного поля є важливим показником національної специфіки концепту.

Ключові слова: асоціативний експеримент, концепт, когнітивна лінгвістика, мовознавство, реакція, слово-стимул.

Концепт – ключовий термін лінгвокультурології і когнітивної лінгвістики, що почали формуватися як самостійні відгалуження антропоцентричного напрямку мовознавчих досліджень наприкінці ХХ ст. Лінгвокогнітивні дослідження, орієнтовані на пізнання універсального досвіду, відбитого в національній культурній пам’яті, є важливим знаряддям пізнання національного менталітету, цінностей і пріоритетів, закріплених у знаковій системі відповідної мови.

Дослідження структури асоціативного тезаурусу мовної особистості є одним з пріоритетів етнопсихолінгвістичних студій. Новітні дослідження в цій галузі орієнтовані на пошук відповіді, на який зміст спирається носій тієї чи іншої мови і культури, коли він формує свою думку, щоб передати її іншому. Психолінгвістичний підхід дозволяє виявити багато властивостей соціально-культурних концептів, прихованих від безпосереднього спостереження.

Асоціативний експеримент – це “виявлення зв’язків уявлень, які зумовлені попереднім досвідом і завдяки яким одне уявлення, що з’являється у свідомості, викликає на основі схожості, суміжності або протилежності інше” [1, с. 45].

Ефективність застосування методики вільного асоціативного експерименту разом із методикою дослідження лексики відзначало багато мовознавців. Асоціативний підхід до вивчення лексичної семантики свого часу високо оцінив О. О. Леонт’єв, який відзначав “принципову єдність психологічної природи семантичних та асоціативних характеристик слів” [2, с. 168].

“Поле” реакцій, отриманих на слово-стимул, дає підстави трактувати психологічну структуру значення базового слова як комплексне явище, що характеризується низкою параметрів, зокрема тих, у яких чітко простежуємо певну емоційність.

Асоціації досліджуваного концепту в межах асоціативно-змістового поля розподіляються за певними напрямками, утворюючи паралелі. Асоціативна паралель, тобто “співвіднесеність ключового слова з одним текстовим змістом” [3, с. 26], формується навколо базового елемента й асоціацій, які є його “змістовими корелятами” [4, с. 50]. Проведення асоціативного експерименту передбачало кілька етапів:

1) побудова асоціативного поля. На цьому етапі респондентам запропоновано написати перше слово, яке спадає на думку, як реакцію на певний стимул. Жодних обмежень на реакції немає;

2) статистика кількісних показників отриманих реакцій. Після проведення експерименту підраховуємо загальну кількість реакцій на запропоноване слово-стимул;

3) когнітивна інтерпретація асоціатів в англійській мові. Виділені на попередньому етапі реакції згрупуємо за окремими когнітивними ознаками. Слова-асоціати виконують тут функцію мовних засобів вербалізації. Так, в асоціативному експерименті концепт *wealth* об’єктивується мовними одиницями (асоціатами), які розміщені в порядку виникнення під час експерименту;

4) когнітивно-психолінгвістична інтерпретація досліджуваного концепту. Виділені когнітивні шари формують зміст аналізованих концептів. У нашому дослідженні під когнітивним шаром розуміємо сукупність когнітивних ознак, які відображають дискретну одиницю концепту певного рівня абстракції, що має мовні способи об’єктивації (слово, словниковий ряд, фразеологічні одиниці). Когнітивна ознака – це мінімальний структурний компонент концепту, який відображає його певну рису [5, с. 131];

5) побудова моделі асоціативного поля досліджуваного концепту в англійській мові. З цією метою з’ясуємо, як кожний шар представлений у структурі концепту, що дає змогу виділити його ядро та периферію.

У лінгвістиці концепт розглядають як польову структуру, у якій Й. А. Стернін та З. Д. Попова виділяють ядро, або базовий шар, та периферію, або інтерпретаційне поле [6, с. 58]. Ядро концепту – це чуттєвий образ: сприйняття, уявлення та поняття. Периферія концепту містить оцінки й трактування змісту ядра концепту національною та індивідуальною свідомістю, вона представлена в приказках, прислів’ях, інших фразеологізмах. На думку вченого, концептуальні ознаки можна віднести до ядра чи периферії на основі їх представлення в лексикографічних джерелах: ознаки, зафіксовані в усіх джерелах, є ядерними, а лише в деяких – периферійними.

Т. С. Глушак та С. К. Семенова вважають, що “ядро містить максимальну концентрацію специфічних ознак, що характеризують категорію; периферія означає їхню розрідженість” [7, с. 74]. До ядра належать найуживаніші значення, тоді як периферія характеризується невисокою частотністю їх уживання. До периферії належать семантичні компоненти, частота вживання яких нижча, ніж у ядра. Віддаленість периферії залежить від частотності вживання лексичних значень, тобто що нижча частота їх уживання, то далі вони розташовані від

центру. Таку периферію називають віддаленою. До ближньої периферії належать значення з високою частотністю вживання в порядку спадання від центру.

Ми також розглядаємо концепт як польову структуру, у якій виділяємо ядро та периферію. Усі семантично пов'язані лексеми (через тлумачні словники, словники синонімів тощо) відносимо до ядра, а ті, що семантично не споріднені, – до периферії.

Методом анкетування було опитано 65 представників американської та британської лінгвокультури (чоловіків – 22, жінок – 43; серед них студенти, працівники освіти та культури, військовослужбовці, пенсіонери, більшість із них має вищу або незакінчену вищу освіту, а вік переважної частини опитаних становив 20–30 років). 60% із корпусу респондентів становить група з 18 до 30 років, 40% – група з 30 до 45 років. З них вищу освіту мають 76%, середню – 24%. Експеримент проводили в письмовій формі. В анкетах його учасники коротко інформували про себе.

Стандартна схема проведення вільного асоціативного експерименту передбачала два етапи: спочатку інформантові письмово пропонували слово-стимул *wealth* (багатство). Після цього він мав написати спершу слово, яке спаде йому на думку, а потім – усю сукупність слів унаслідок його реакції на слово-стимул. Респондентам дозволялося поставити прочерк (риск), якщо не було варіантів відповіді, що ми кваліфікували як екстрасигнальну реакцію. Зібрані дані проаналізовано й подано нижче.

Способом узагальнення і систематизації відповідей інформантів отримано такі реакції на слово-стимул *багатство* (*wealth*) (цифри у дужках означають кількість названих реакцій на слово-стимул): *money*(57), *rich*(51), *riches*(46), *opulence*(45), *affluent*(43), *prosperous*(42), *happy*(42), *success*(42), *happiness*(40), *comfort*(40), *moneyed*(39), *abundance*(37), *well-fixed*(36), *well-to-do*(36), *assets*(33), *capital*(32), *flush*(32), *well-off*(32), *luxury*(31), *means*(30), *cash*(28), *money man*(26), *business*(25), *contentment*(25), *good health and prosperity*(23), *got plenty of money*(22), *luxurious lifestyle*(22), *gold*(21), *millionaire*(21), *dream*(20), *wise*(20), *silver*(16), *security*(16), *breadwinner*(16), *make a fortune*(14), *work*(13), *gains*(13), *warmth*(13), *bank account*(13), *power*(13), *purse*(13), *economy*(13), *Hollywood*(12), *income*(12), *independence*(12), *coins*(11), *hard work*(11), *royal*(10), *self-made man*(10), *debt*(9), *generosity*(8), *inheritance*(8), *yachts*(8), *excess*(7), *distribution*(7), *America*(7), *shallow materialism*(6), *generous*(6), *charity*(6), *the haves*(6), *Wall Street*(6), *supply*(6), *funds*(6), *bank*(5), *Microsoft*(5), *food*(5), *clothes*(5), *the well-heeled*(5), *make a killing*(4), *treasure*(4), *currency*(4), *solvency*(4), *by myself*(4), *worry*(4), *the Great Gatsby*(4), *born in the purple*(3), *give away*(3), *bom with a silver spoon in the mouth*(3), *problems*(3), *make a bomb*(3), *fat of the land*(2), *easy circumstances*(2), *stinking rich*(2), *keep up with the Joneses*(2), *Midas*(2), *pelf*(2), *be on velvet*(2), *sit on a goldmine*(2), *make both ends meet*(2), *make a mint*(2), *feather one's nest*(2), *pot of gold*(2), *in clover*(2), *suburbs*(2), *in funds*(1), *keep the wolf from the door*(1), *keep one's head above water*(1), *big fish*(1), *hit the jackpot*(1), *win the pools*(1), *have one's ship come home*(1), *find one's Eldorado*(1), *find the pot of gold at the end of the rainbow*(1), *die rich*(1), *seek riches*(1), *Croesus*(1), *Dives*(1), *bankrupt*(1), *worship the golden calf*(1), *pay tribute to Mammon*(1), *Solomon's*

temple(1), *early to bed, early to rise, makes a man healthy, wealthy and wise*(1). Загалом 112 реакцій: 30(27%) – позитивних, 10(9%) – негативних, 72(64%) – нейтральні.

У ході аналізу отриманих реакцій можна виділити такі когнітивні ознаки:

1) багатство передбачає наявність грошових засобів (*got plenty of money, money, cash, money man, gold*);

2) багатство – це стан (*rich, riches, opulence, abundance*);

3) багатство дає відчуття задоволення, щастя (*happy, success, contentment, comfort, warmth, security, dream, luxurious lifestyle*);

4) багатство засуджується (*excess, shallow materialism*);

5) багатство асоціюється із США (*Hollywood, America*);

6) багата людина має гарний одяг, їжу (*food, clothes*);

7) багатство – запорука процвітання (*good health and prosperity*);

8) багатство дається мудрим (*wise*);

9) для того щоб бути багатим, треба багато працювати (*work, hard work*);

10) багатство викликає відчуття тривоги (*worry*).

До ядра поля відносимо лексеми з високою частотністю, стилістично нейтральні, які мінімально залежать від контексту і входять до асоціативного поля слова-стимулу *wealth*.

Ці лексеми належать до таких підгруп:

1) **“гроші”** – *money, assets, capital, cash, gains, bank account, coin, funds, currency*. Усього в цій підгрупі отримано 197 реакцій. Цифрові показники позначають кількість згаданих вище лексем у корпусі експериментальних даних;

2) **“багатий”** – *rich, affluent, prosperous, moneyed, well-fixed, well-to-do, well-off, flush, money man, got plenty of money, millionaire, make a fortune, the haves, the well-heeled, the Great Gatsby, make a bomb, to be on a velvet, be sitting on a goldmine, make a mint, in clover, Midas, Croesus, Dives*. У цій підгрупі відзначено 424 реакції;

3) **“власна справа”** – *business, power, income, Wall Street, Microsoft*. Підгрупа налічує 61 реакцію;

4) **“розкіш”** – *luxury, luxurious lifestyle, yachts, excess, royal, fat of the land, stinking rich, sit on a goldmine, in clover, in funds*. У підгрупі відзначено 87 реакцій;

5) **“щастя”** – *happy, happiness, contentment, good health and prosperity, dream*. Тут отримано 150 реакцій;

6) **“безпека”** – *security, comfort, good health and prosperity, warmth*. Підгрупа представлена 95 реакціями.

Основними лексемами ядра асоціативного поля слова-стимула *wealth* є *money, rich, riches*.

Розглянемо периферійну частину асоціативного поля *wealth*. Її основні ознаки: менша частотність лексем, порівняно з ядерною частиною, стилістична нейтральність, відсутність обмежень слововживання, менша залежність одиниць від концепту.

Зазначені лексеми можна об'єднати в такі підгрупи:

1) **“незалежність”** (*independence, easy circumstances, by myself*). У цій підгрупі отримано 18 реакцій;

2) **“щедрість”** (*generosity, charity, give away*). Загальна кількість реакцій – 17 одиниць;

3) **“турбота”** (*worry, problems, bankrupt*). У цій підгрупі відзначено 8 реакцій.

Аксіологічний компонент – важливий складник культурного шару концепту “багатство”. Співвідношення

оцінно-маркованих реакцій, отриманих у ході експерименту, представлено у рис. 1

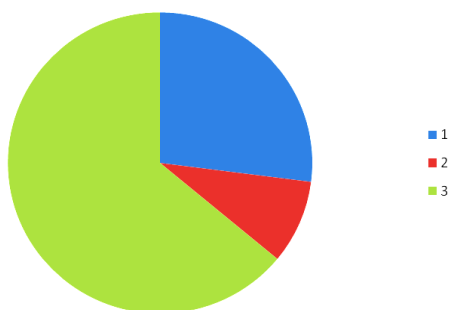

Рис. 1. Співвідношення (у відсотках) отриманих реакцій на слово-стимул *wealth*

- 1 – 27% – позитивно забарвлена лексика (30 реакцій);
- 2 – 9% – негативно забарвлена лексика (10 реакцій);
- 3 – 64% – нейтральна лексика (72 реакції).

В англійській свідомості багатство асоціюється з працею (*hard work*); Америкою (*America*); засуджується (*shallow materialism*); багатство – наявність у людини їжі та одягу (*food, clothes*); багатство викликає стурбованість (*worry*).

Англійський вислів *to keep up with the Joneses* (*to try to maintain the same social and material standards as other people*) має значення “не поступатися сусідам”, яке також можна віднести до периферійних вербалізаторів концепту *wealth*. Контексти, у яких вживають цей вислів, передбачають змагання матеріальних можливостей. Показовою в цьому сенсі є ілюстрація, наведена в тлумачному словнику: “*The couple next door are very conscious of their social position. They’ve got a new car, a modern kitchen, trendy new clothes. They don’t really need them. They are just keeping up with the Joneses*” [8, с. 63].

Під час експерименту респонденти відзначили лексему *business*. Для американців бізнес та матеріальні прибутки – невід’ємні атрибути їхнього життя. Згідно з висловом тридцятого американського президента К. Куліджа, “*Business of America is business*” [9, с. 26].

Лексема *Microsoft* у носіїв англійської мови також асоціюється з багатством: загальновідомо, що велика комп’ютерна корпорація “Microsoft” дала своєму засновникові та власникові величезні прибутки, що, до речі, відображено в метафорі “*Microsoft is a money-making machine*” [10, с. 76]. Про прибутковість згаданої корпорації свідчить такий факт: літера *s* у лексемі *Microsoft* за графічною аналогією може замінюватися знаком американського долара – *Micro\$oft* [10, с. 76].

Лексеми *breadwinner* та *earner* можна віднести до периферії концепту *wealth*, адже *breadwinner* має значення “*the person in a family who works to provide the money that the family needs to live on*” [11, с. 159]; *earner* – “*someone who earns the money to support the others*” [12, с. 391]. Ці лексеми є також складниками концептуального поля *poverty* (бідність).

Серед названих під час асоціативного експерименту лексему *inheritance* (спадок, спадщина) було згадано 8 разів. Вона належить до периферії концепту *wealth*. Англійське дієслово *to inherit*, від якого і походить цей іменник, має значення “*to receive (money, house etc.) from someone after they have died or to be born with (a physical or mental quality) that a parent, grandparent or other relative has*” [11, с. 729]. Отже, як видно зі словникового

тлумачення, успадкувати можна не лише гроші чи майно, але і якусь розумову якість чи рису характеру.

Те ж саме можна сказати і про лексему *generosity*: прикметник *generous*, від якого вона утворена, має значення “*willing to give money, help, kindness, etc., especially more than usual or expected*” [11, с. 588]. Можна бути щедрим не лише на фінанси, а й на допомогу чи доброту, проте тоді ця лексема належатиме вже до іншого лексико-семантичного поля.

Серед названих реакцій на слово-стимул *багатство* було зазначено лексему *Gatsby* (*the Great Gatsby* – “великий Гетсбі”). “Великий Гетсбі” – це назва відомого роману американського письменника Ф. С. Фіцджеральда, у якому головного героя Тома Гетсбі змальовано як дуже багату людину. Американці вживають лексему *Gatsby* на позначення багатія, який, незважаючи на свої численні статки, має добре серце і може допомогти в біді (*Gatsby – a man, who leads a luxurious life but hasn’t gone crazy from his wealth; someone who is rich but kind, honest, supportive* – відповідь одного з респондентів, двадцятивосьмирічного американця, редактора).

Лексему *Hollywood*, яка асоціюється з поняттям багатства, вживають для позначення американського центру кіномистецтва. Голлівуд – місце, куди багато інвесторів вкладає свої гроші: “*Hollywood is the greatest in fill opportunity for investors and developers in Southern California*” [13, с. 105].

Одним із вербалізаторів концепту “багатство” є лексема *royal*, що має таке значення: “*belonging or connected to a king or queen or member of their family*” [11, с. 1237]. Слово *royal* і вислів *to fit for a king* пов’язані з концептом *wealth*. Король його оточення асоціюється з багатством: *king* – “*is a male ruler of the country, who holds this position because of his royal birth and is characterized having power, authority, money and control*” [12, с. 780]. За допомогою лексеми *король* відбувається зв’язок семантичних полів “багатство–влада”, адже король – носій влади.

Під час асоціативного експерименту були відзначені власні імена історичних та міфологічних осіб, які частково лексикалізувалися і навіть потрапили до відповідних тематичних груп у словниках. Так, лексема *Solomon’s temple* (“храм Соломона”) є частиною семантичної парадигми лексичного поля *wealth*. До інших алюзій, пов’язаних із лексико-семантичним полем *wealth*, можна віднести лексему *Croesus* (Крез). Широковідомим та загальноживаним став метафоричний вислів *as rich as Croesus* (багатий як Крез) – так говорять про людину, яка має численні багатства: “*It did not seem quite fair to Marion, but Marion was as rich as Croesus and everyone knew it*” (Fay Weldon. “Life Force”); “*I feel as rich as Croesus*” [12, с. 85].

Вислів “(pay tribute to) Mammon” у значенні “поклонятися ідолу” часто вживаний у Біблії. Порівняймо слова Ісуса в Євангелії від Матвія: “*No man can serve two masters: for either he will hate the one and love the other; or else he will hold to the one, and despise the other. Ye cannot serve God and mammon*” [13, с. 56] (“ніхто двом панам служити не може, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматися одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні”).

Тепер лексема *Mammon* вживається як персоніфікація багатства, жадібності та егоїстичного матеріалізму.

Асоціативний експеримент, попри певний елемент особистісного суб'єктивізму, дозволяє виявити та показати лінгвокультурну своєрідність концептів, притаманну не конкретним індивідуумам, а національним

мовам, як віддзеркаленням специфічних картин світу. Сукупність реакцій, отриманих на слово-стимул, дає змогу судити про психолінгвістичну структуру значення вихідного слова як про комплексне явище, що характеризується низкою параметрів, зокрема тих, у яких простежується емоційне забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климкова Л. А. Ассоциативное значение слов в художественном тексте / Л. А. Климкова // Филологические науки. – 1991. – №1. – С. 45-54.
2. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
3. Карпенко М. С. Анализ межтекстовых ассоциативно-смысловых полей в аспекте идиостиля (на материале поэзии Н. Гумилева) / М. С. Карпенко // Коммуникативно-прагматические аспекты слова в художественном тексте. – Томск: Изд-во ТГУ, 2000. – С. 23-34.
4. Ніконова В. Г. Художні концепти в трагедіях Шекспіра: методика ідентифікації / В. Г. Ніконова // Вісник Черкаського нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького. Сер. Філол. науки. – Черкаси, 2005. – №69. – С. 47-55.
5. Рудакова А. В. Объективация концепта "быт" в лексико-фразеологической системе русского языка: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01/Рудакова Александра Владимировна. – Воронеж, 2003. – 213 с.
6. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 2001. – С. 58-65.
7. Глушак Т. С. К проблеме обоснования статуса функционально-семантических категорий в языке / Т. С. Глушак // Вопросы языкознания. – 1980. – №2. – С. 73-79.
8. Thomas B. J. Advanced Vocabulary and Idiom / B. J. Thomas. – Nelson House, 1991. – 122 p.
9. Голеньпольский Т. Г. США: кризис духовной жизни (противоборство двух культур) / Т. Г. Голеньпольский, В. П. Шестаков. – М.: Мысль, 1982. – 303 с.
10. Kreisel U. Smarte Sprüche USA. Slang und Witz für alle Lebenslagen / U. Kreidel, P. A. Tabbert. – Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2002. – 320 S.
11. Cambridge International Dictionary of English / [ed. by Paul Procter] – Cambridge University Press, 1996. – 1774 p.
12. Longman Language Activator / [by Addison Wesley]. – Longman Group UK Limited, 1997. – 1598 p.
13. Goldstein-Jackson K. The Dictionary of Essential Quotations / K. Goldstein-Jackson. – Croom Helm, London and Canberra, Totowa, New Jersey, 1983. – 189 p.

REFERENCES

1. Klimkova L. A. Associative meaning of the words in literary text / L. A. Klimkova // Philological studies. – 1991. – №1. – P. 45-54.
2. Leontjev A. A. The language, speaking and speaking activity / A. A. Leontjev. – M.: Enlightenment, 1969. – 214 p.
3. Karpenko M. S. The analysis of texting associative meaningful fields in the aspect of idiostyle (on the base of N. Gumilev's poems) / M. S. Karpenko // Communicative and pragmatic aspects of the word in literary text. – Tomsk, 2000. – P. 23-34.
4. Nikonova V. G. Artistic concepts in the poems by W. Shakespeare: the method of identification / V. G. Nikonova // The journal of Cherkassy National University after B. Khmelnytsky. Philology. – Cherkassy, 2005. – №69. – P. 47-55.
5. Rudakova A. V. The objectivization of the concept "daily living" in lexicological and idiomatic system of the Russian language: dissertation thesis: 10.02.01/ Rudakova A. V. – Voronezh, 2003. – 213 p.
6. Sternin I. A. The methodology of concept's structure research / I. A. Sternin // Methodological problems the cognitive linguistics. – Voronezh: Publishing of the Voronezh University, 2001. – P. 58-65.
7. Glushak T. S. Speaking about the problem of explaining functional and semantic categories in the language / T. S. Glushak // Questions of general linguistics. – 1980. – №2. – P. 73-79.
8. Thomas B. J. Advanced Vocabulary and Idiom / B. J. Thomas. – Nelson House, 1991. – 122 p.
9. Golenpolsky T. G. The USA: crisis of spiritual life (contradiction of two cultures) / T. G. Golenpolsky, V. P. Shestakov. – Moscow.: Publishing "The Thought", 1982. – 303 p.
10. Kreisel U. Smarte Sprüche USA. Slang und Witz für alle Lebenslagen / U. Kreidel, P. A. Tabbert. – Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2002. – 320 S.
11. Cambridge International Dictionary of English / [ed. by Paul Procter] – Cambridge University Press, 1996. – 1774 p.
12. Longman Language Activator / [by Addison Wesley]. – Longman Group UK Limited, 1997. – 1598 p.
13. Goldstein-Jackson K. The Dictionary of Essential Quotations / K. Goldstein-Jackson. – Croom Helm, London and Canberra, Totowa, New Jersey, 1983. – 189 p.

Cognitive and psycholinguistic interpretation of the results of the associative experiment (a case study of the "wealth" concept in the English language)

O. Ya. Surmach

Abstract. Analyzing the semantic and associative sphere of the concept "wealth" we use the method of associative experiment and cognitive-psycholinguistic interpretation of the received material. It implies that the concept itself is closely connected with associative area or with the field name that is expressed in it. The associative field of the word is the whole range of the received words on the stimulating word. Positive and negative connotations of certain areas of the associative field are essential key figures of the concept's national specific features.

Keywords: associative experiment, concept, cognitive linguistics, linguistics, reaction, stimulating word.

Когнитивная и психолингвистическая интерпретация результатов ассоциативного эксперимента (на материале концепта "богатство" в английском языке)

О. Я. Сурмач

Аннотация. Для анализа семантико-ассоциативной сферы концепта "богатство" мы используем метод ассоциативного эксперимента, а также когнитивно-психолингвистическую интерпретацию полученного материала. Это обусловлено тем, что концепт тесно связан с ассоциативным пространством или полем имени, которое проявляется к нему. Ассоциативным полем лексемы есть количество ассоциатов на слово-стимул. Позитивная и негативная коннотация отдельных частей ассоциативного поля это важный показатель национальной специфики концепта.

Ключевые слова: ассоциативный эксперимент, концепт, когнитивная лингвистика, языкознание, реакция, слово-стимул.

Мусульманське право: проблеми термінології у перському юридичному дискурсі

І. О. Ющенко

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: fa.tarjome@gmail.com

Paper received 23.10.17; Accepted for publication 29.10.17.

Анотація. Протягом останніх років гострою проблемою у лінгвістиці постає питання вивчення юридичної термінології, як спеціалізованої системи правових понять. Стаття присвячена дослідженню термінології мусульманського права, що має вплив на усі без винятку законодавчі акти Ісламської Республіки Ірану. Огляд законодавчої бази ІРІ доводить, що аналіз процесів термінотворення та класифікації юридичних термінів, а також дослідження розвитку правової лексики перської мови неможливі без розрізнення мусульманського пласту юридичної лексики. Важливим теоретичним внеском даної статті є наведення термінів мусульманського права перською мовою, та визначення їхньої семантичної розбіжності, порівняно з арабськими.

Ключові слова: фікх, мусульманське право, юридична термінологія, правничий дискурс, сучасна перська мова.

Мусульманське право в Ірані не представлено окремими законодавчими актами, відтак його вивчення залежить від добірки термінів мусульманського права з основних ісламських джерел. Іслам став не лише форматом суспільного мислення, але й головною тенденцією державотворення. З огляду на Ісламську революцію 1979 року усі нормативно-правові акти без виключення підпорядковані обраній ідеології країни. Існування юридичних термінів релігійного спрямування в Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах ІРІ, значно ускладнюють процес розуміння юридичних текстів та їх перекладу.

Актуальність даної статті зумовлена відсутністю публікацій узагальненого характеру, спрямованих на дослідження мусульманського права в сучасній перській мові. Метою дослідження є виокремлення основної лексики мусульманського права, дослідження їхньої семантичної відмінності та походження. Об'єктом дослідження є пласт термінів мусульманського права ІРІ. Матеріалом дослідження є Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати семантику основних термінів мусульманського права; 2) вказати відмінність між термінами мусульманського права перської та арабської мов; 3) розкрити історичний аспект формування та появи зазначених термінів, з'ясувати основні джерела термінів; 4) підготувати матеріал для подальшого дослідження синонімії та полісемії термінів мусульманського права.

Неоднозначності у трактуванні фікгу та юридичних термінів вмотивовані особливостями спеціальної юридичної мови. З огляду на спроби мусульманських юристів дати правильне тлумачення термінів, можна зробити висновок, що основними проблемами були не труднощі, пов'язані з розумінням предмету, а аналіз різних мовних аспектів та передача змісту понять.

Фікг (علم فقه) попри те, що є однією з дисциплін ісламського права, також являє собою ісламський комплекс соціальних норм. Основи фікгу – علم اصول (elm-e osul) розкривають одну зі сторін фікгу, систематизуючи закони та правила. На відміну від сунітської термінології, де даний термін більш відомий як «усуль аль-фікг» (usul al-fihg), в шаріатській термінології під цим терміном розуміють науку, яка займається дослідженням загальних доводів фікгу та методи їх вико-

ристання [11]. Іджтіхад, що використовується під час винесення вироку з застосуванням основ фікгу, до ХІ-ХІІ століття не був розвинений у шаріатському світі. Тож можна стверджувати, що дисципліна «основи принципів» налічує більше 11 століть. Фікг є важливим для вивчення з огляду на такі положення: принцип «Аль-фаз» - اصل الفاظ (asl-e alfāz) та принцип «Гейр-е Аль-фаз» - اصل غير الفاظ (asl-e qeir-e alfāz). Принцип «Аль-фаз» є доміантним для вивчення ісламської юриспруденції, пов'язаний з аналізом вербальних та концептуальних понять, отриманих у ході вивчення релігійних суджень та шаріату.

Загалом, питання, які вивчаються з використанням даного принципу дотичні до таких дисциплін як філософія мови та семантика. Фактично принцип «Аль-фаз» діє як теорія десигнації чи денотації. Іншими словами, під цим принципом розуміють визначення семантики слів релігійних юридичних текстів [10, с. 176]. Нерідко обговорення ісламських принципів у праві поділяється на такі чотири напрямки, перші з яких уособлюють лінгвістичний підхід, який у свою чергу невід'ємно пов'язаний з прагматикою, десигнацією, абсолютністю. У рамках цього принципу розглядаються смислові сутності. Окрім цього, також принцип «Аль-фаз» пов'язаний з герменевтикою. Хоча, наразі у ході численних лінгвістичних досліджень стало відомо, що існують певні відповідності на морфологічному та синтаксичному рівнях, однак дослідження науки «Аль-фаз» - علم الفاظ в області визначення відповідності юридичного тексту та його інтерпретації, відомого у лінгвістиці як дискурсивний аналіз – تحلیل کلام (tahlil-e kalām) вважається надбанням дослідників минулого століття, що було пов'язано з діяльністю Н. Хомського. «В сучасному розумінні терміна як динамічного явища, під термінологізацією розуміють не лише процес переходу слів із загальної лексики в спеціальну, але й подальший його розвиток як власне терміна» [6, с. 186]. Такий розвиток терміна викликає появу нових значень, що призводить до полісемії. Одним з основних факторів, що визначають своєрідність та особливість полісемії є наявність семантичного зв'язку. «Багатозначність – характерна властивість багатьох одиниць, що дає змогу сприймати лінгвістичний феномен не лише в якості об'єкта лінгвістичних досліджень, але й служити ефективним

прийомом маніпулятивного втручання» [4, с. 93]. Терміни мусульманського права характеризуються полісемією, адже в мові такі лексеми функціонують в інших значеннях.

Мовна одиниця є чимось подвійним, тобто таким, що поєднує дві частини, відтак сторони лінгвістичного знаку поєднуються асоціативним шляхом. Ф. де Сосюр стверджував: «Ми називаємо знаком поєднання поняття та акустичного образу, але у загальноприйнятому розумінні цей термін звичайно означає лише акустичний образ» [5, с. 89]. Відтак, відстоюючи білатеральну концепцію мовного знаку, Ф. де Сосюр вводить поняття сигніфіката та сигніфіканта. Що стосується *elm-e usul*, визначення зв'язку між формою слова та поняттям (сигніфікатом) прийнято вважати підрядниковим, асоціативним типом відношення.

У рамках дослідження *elm-e alfaz* вивчення відношень між мовним знаком та поняттям значно виходить за межі звичайного дослідження, оскільки для деяких з термінів мусульманського права не існувало закріплених понять у мові. Як приклад, терміни фікгу, які вперше з'явилися саме на сторінках Корану, або належать саме пророку Мухаммеду: молитва - *صلاة* (*salāh*), п'ять - *خمس* (*ḥams*). Деякі з термінів фікгу існували попередньо в мові, однак в мусульманському праві більшості з них було надано іншого значення.

Вираз «ісламське право» з огляду на власну семантичну доцільність зазвичай використовується на позначення усієї системи права, пов'язаної з ісламом. Саме тому, «ісламське право» прийнято вважати загальним терміном, який охоплює власне правовий аспект, надалі (*شريعة* *ṣarī'a*) та правила, похідні від *ṣarī'a*, які витлумачені ісламською юридичною наукою – фікх - *فقه* (*feqh/fiqh*).

شرية (ṣarī'a)

Як було вже зазначено, в релігійному аспекті даний термін означав той спосіб викладення правил, яким скористався Аллах – через Мухаммеда шляхом послання Корану та Сунни. Таким чином, шаріат (*ṣarī'a*) сприймається як божественне джерело всіх принципів ісламського права, однак цей термін водночас охоплює не лише суто правові норми, але й регламентує основні релігійні принципи, включаючи релігійні обряди, ритуали та мусульманську етику [7, с. 2]. Джерелами терміну «шаріатські норми» – *حكم* (*ḥokm*) відповідно вважають такі доводи як Коран, Сунна, іджма та кіяс.

فقه (feqh/fiqh)

Цей арабський термін перекладається на перську мову як «зрозуміти», «збагнути» та стосується ісламської юридичної науки [9]. Зважаючи на тлумачення шаріату як Божого закону та кодифікації волі Аллаха, що з огляду на ісламську юридичну науку, не підлягає сумнівам та оскарженню, фікх зосереджується лише на виявленні волі, що отримала вираження у шаріаті, та застосуванні шаріату в окремих реальних або гіпотетичних випадках. Таким чином, під терміном «фікх» ми розуміємо знання та розуміння правових норм, виведених з правових джерел. Об'єктом фікгу є оцінка та регулювання усіх аспектів життя на основі шаріату. То ж шаріат та фікх мають різні значення, проте вони взаємопов'язані. Правила та норми, встановлені

фікгом, з часом можуть змінюватися з огляду на плин часу та зміну обставин.

Фікх як юриспруденція, що входить до спектру мусульманських дисциплін, зумовлює собою точне та глибинне розуміння ісламських доктрин, а наукова частина фікгу являє собою систему норм та законів [11, с.9]. Заглиблюючись в історію, можна констатувати, що мусульманське право в релігійному поданні репрезентувало волю та інтереси релігійної верхівки, які були санкціоновані та схвалені теократичною мусульманською державою. Беручи до уваги VII-X сторіччя, на які припадає становлення та розвиток феодальних відносин в Арабському халіфаті, мусульманське право понині є однією зі складових ісламу [2]. Згідно наукових джерел, іслам водночас є теологією, яка уточнює у що повинен вірити мусульманин, та приписом, що дає розуміння як повинен чинити послідовник Мухаммеда. В ісламській релігії сукупність таких приписів називається шаріатом (в перекладі з арабської «шлях слідування») і власне являє собою те, що називається мусульманським правом. Відповідно до догм ісламу, Аллах відкрив мусульманське право через свого посланця – Мухаммеда. Відтак, основною мусульманського права є Коран, головна книга мусульман, де зібрані проповіді, обрядові та юридичні приписи, виголошені Мухаммедом у Меці та Медині.

Таким чином, можемо стверджувати, що Коран є першим та основним джерелом мусульманського права. Проте, мусульманські юристи не визнають його ані книгою з права, ані кодексом мусульманського права, аргументуючи це тим, що окремі положення юридичного характеру, що містяться у Корані, недостатні для кодифікації, також у Корані не згадано більшості правових інститутів, що мають безпосереднє значення для формування та розвитку мусульманського права. Саме тому, мусульманські судді, виконуючи акт правосуддя, звертаються не до Корану, який вони не можуть трактувати, а до книг, написаних авторитетними юристами та вченими-богословами. Незважаючи на те, що Коран є моральною та релігійно-філософською основою мусульманської держави та права, ключовим фактором в процесі їх виникнення та розвитку, він не може розглядатися виключно як правова пам'ятка або юридичний акт. Положення Корану, які розглядаються виключно у юридичному аспекті пов'язані з приписами по праву цінувати милосердя Аллаха та бути милосердними, давати прихисток багатобожникам, якщо «вони попросять цього» та прихисток людям до тих пір «поки вони не почувуть слова Аллаха» [9].

Відповідно, у разі не виконання та недотримання приписів, людина визнається порушником. Універсальною санкцією за порушення приписів є гріх, погроза бути проклятим та позбавленим покровительства Аллаха. Більшість з існуючих коранічних приписів неімперативно продукують підґрунтя для проявлення правової ініціативи в установлених релігійних рамках.

فتوا (fatwā)

Даний термін означає юридичну думку вченого ісламської правничої школи - *فقيه* (*faqih*, мн. *فقهة* *foqhoḥā*), засновану на принципах шаріату, з використанням методів фікгу.

اصول فقه (Usul-e feqh)

Це чотири методи, на які спираються вчені **فقها** (foqhohā), встановлюючи правила на основі шаріату. Першим з яких вважається Коран. Якщо взяти Коран за першооснову мусульманського права, в якому зібрані «притчі з метою виправлення грішників», слід згадати в цьому контексті про ключове джерело – Сунну. Фікґ як вчення поділяється на дві категорії: практичне та теоретичне право. Саме теоретичне право називається **فقه** - usul-e feqh (в араб. usul al-feqh) Термін usul використовується у значенні «правило», dalil - «доказ». Зважаючи на те, що фікґ раціонально ґрунтується на доказах, таким чином доцільним стає використання терміну usul в значенні dalil. Отже, usul-e feqh це не що інше, як правила вилучення **استنبات** (estenbāt) та сукупність доказів **دلیل** (dalil). Відтак, це вчення **علم** ('elm) відтворює сукупність правил **قواعد** (qhavā'ed), за допомогою яких з окремих доводів та доказів вичленовуються шаріатські норми стосовно певного правопорушення. Погляд ісламських вчених на usul-e feqh представлений в чотирьох позиціях: 1) доводи чи докази **دلیل** - (dalil), моджахед - **مجتهد** (mojtahed), що в арабській зазначається як «іджтіхад» - старання, усердя - **اجتهاد** (ijtihad), перевага - **ترجيح** (tarjih); 2) шаріатські норми та похідні від них шаріатські доводи; 3) шаріатські доводи та похідні від них шаріатські норми; 4) шаріатські норми та шаріатські доводи. Ці доводи розглядаються у контексті винесення рішень та законодавчих процесів. У разі виникнення протиріч, підтверджуються положення, яким надається перевага під час розгляду шаріатських доводів.

سنت (Sunnat)

Сунна являє собою збірник адатів, традицій та дій, що стосуються дій та висловів Мухаммеда, відтворених та опрацьованих богословами та юристами. До Сунни входять визнані достовірними Хадіси, кожен з яких є переказом вчинків та висловів Мухаммеда. Сунну можна назвати результатом тлумачення Корану богословами та юристами. Однак, Сунна так само як і Коран не містить нормативних положень, чітких вказівок на зобов'язання сторін та права. Саме тому, під час розгляду судових справ, судді надавали перевагу правовим книгам, аніж Корану чи Сунні. Аналогічна ситуація простежується у сучасному світі, однак з урахуванням того, що в мусульманському праві поміж Корану та Сунни є і інші джерела, серед яких можна визначити Іджму.

إجماع (iğma) – погодження думок

Іджма – узгоджені висновки древніх правознавців про обов'язки правовірних, які набрали юридичної сили на основі Корану та Сунни. Під час формування Іджми до уваги бралися два аспекти: 1) єдність та непогрішність мусульманського суспільства, згідно якому дане суспільство не здатне ухвалювати помилкові рішення та 2) чистота та непохитність мусульманської віри: «Він - Аллах - єдиний, Аллах вічний; не родив і не був народжений і не був Йому рівним ні один» [9, с. 6]. Ці дві догми дали можливість визнати релігійну та юридичну силу, які не впливають з Сунни та Корану.

إستحسان - (isthsān) означає перевагу одного доказу над іншим та використовується якщо в інших

джерелах не досягнуто спільного знаменника з певного питання. Тоді як урф – є звичаєвим правом та складається з традицій і обрядів. При чому, урф аль-фасид – це властиві культурі звички та традиції, що суперечать Корану та Сунні.

Також до допоміжних доводів належать **ictixab** - **اعتبار حالت سابق** ('etebār-e halat-e sābeḡh) в значенні «брати з собою», **مصلحت** - (maslahat) в значенні «користь, інтерес»

عقل ('aql)

Зважаючи на думку вчених Джафаритської школи, іншим другорядним джерелом права є розум - 'aql, тоді як у розумінні сунітських правовиків роздуми також можуть вважатися джерелом права.

قياس فقهی (qiyās-e faqhi) - аналогія

Роздуми в галузі права – кіяс – також з давніх пір вважаються джерелом мусульманського права. Кіяс використовується щодо правових відносин непередбачених Кораном, Сунною чи Іджмою. У цьому контексті, Рене Давид зазначив: «Мусульманське право не прагне бути відображення дійсності. Це швидше за все світло, що проводить віруючих до їх релігійного ідеалу. А тому, ідея пристосування права до еволюції фактів є абсолютно невинуватим у цій системі» [2]. Пристосування права до зміни умов відбувалось не лише за рахунок суверена (монарх, «слуга права» за визначенням мусульманського права), звичаїв та угод, але й за рахунок правових страгем та фікцій. Будь-які заборони чи обмежувальні норми розповсюджуються виключно на мусульман. Відповідно до висновків західних вчених, слід розрізняти «мусульманське право» та «право мусульманських країн». Рене Давид наголошував, що громадянське суспільство мусульманських країн завжди житиме під владою звичаїв та законів, які ґрунтуються на мусульманських нормах [3].

Труднощі, пов'язані з визначенням термінів фікґу та шаріату викликані неправильною диференціацією більшості авторів. Це означає, що іноді правила встановлені фікґом, можуть називатися частиною шаріату. Серйозною проблемою є наведення фікґу абсолютним синонімом до шаріату, адже це означало б, що межі між правилами, відкриті через Коран та тими, що встановлені ісламськими правничими – фікґом, стерті.

Зважаючи на те, що мусульманська доктрина характеризується неоднорідністю, необхідно зосередити увагу на школах мусульманського права. Отже, з-поміж сунітських шкіл визначають: ханафійську, малікійську, шафіїтську та ханабалійську, а з-поміж шіїтських: зейдитську, джафаритську та ісламітську [1, с. 126]. Відтак, у шіїтському Ірані панівним та офіційно визнаним за певний час є Джафаритський мазахб - **مذهب جفري** (mazhab-e ḡafari).

مذهب (mazhab/mathhab)

Іншим важливим терміном в ісламському праві є mathhab (араб.) або **مذهب** - mazhab (перс.). Так як і ṡaḡ'a, цей термін означає «шлях». В ісламській юридичній термінології термін відповідає ісламським юридичним школам. Зважаючи на особливості Джафаритської школи та шіїтський напрямок ісламу, звернемо увагу ще на один важливий термін.

إمام (imām)

Розкол між шіїтами та сунітами виник ще в перші роки ширення ісламу. Шиїзм об'єднав тих мусульман, які визнають Алі ібн Абу Таліба єдиним правонаступником пророка Мухаммада. Перші богослови шіїтів були визнані імамами, а дванадцятим та очікуваним імамом вважається Магді – «зниклий або прихований син Мухаммеда». Згідно шіїтському вченню, ґрунтовне знання ісламського права та моральна стійкість є неодмінними передумовами лідера. Ці якості найповніше репрезентовані саме в імамі – особі натхненною

Аллахом. Імам у шіїтському суспільстві є не лише релігійним лідером, але й наділений безмежною політичною компетенцією.

Отже, в даній статті було проаналізовано пласт основних мусульманських термінів та вказано основні джерела їх формування. Вибірка термінів дозволяє поглибити дослідження термінів шляхом вивчення полісемії, а також локального дослідження їхнього функціонального аспекту з огляду на нормативно-правові акти та кодекси Ісламської Республіки Ірану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малиновский А.А. Уголовное право зарубежных стран. - Москва, Новый юрист, 1998. - 128 с.
2. Марченко М.Н. Проблемы общей теории государства и права. Том 2. 2-е издание. Учебник. — Москва: Проспект, 2015. — 644 с.
3. Рене Давид. Основные правовые системы современности. Перевод с французского доктора юридических наук профессора В.А. Туманова. - Москва: Прогресс, 1988.
4. Середя, П.В. Многозначность как средство манипулятивного воздействия в политическом дискурсе / П.В. Середя // Грани познания. - 2011. - №1. - С. 93-97
5. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. - Київ : Основи, 1998. - 324 с.
6. Филиппова. А.А. Особенности полисемии в процессе терминологизации [Е. ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <http://www.lib.csu.ru/vch/239/070.pdf>
7. Н. Modaressi Tabātabā'i, An Introduction to Shī'i Law Ithaca Press, London, 1984
8. Ramin Moschtagi. The relation between International Law, Islamic Law and Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran [Е. ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: http://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_10_mostag.pdf
9. حدائق رضایی. زبانشناسی و علوم فقه [Е. ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: http://ahlebeitpedia.com/images/ahlebeit/papers/Jurisprudential_and_morality/Jurisprudential/Principles_of_Jurisprudence/osule_fiqh/4.pdf
10. صدر محمد باقر. قواعد کلی استنباط: ترجمه و شرح حلقه اول از دروس فی علم الاصول. ترجمه و شرح رضا اسلامی. قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، 1375.
11. محقق داماد مصطفی مباحثی از اصول فقه جلد 1. مرکز نشر علوم اسلامی. تهران 1362
- [Е. ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <http://www.noorlib.ir/view/fa/book/bookview/image/8434>

REFERENCES

1. Malinovskvi A.A. The Criminal Law of Foreign Countries. - Moscow, Novyi Yurist, 1998. - 128 p.
2. Marchenko M.N. Problems of the general theory of state and law. Volume 2. 2nd edition. - Moscow: Prospect, 2015. - 644 p.
3. Rene David. Basic legal systems of our time. Translation from the French doctor of law professor V.A. Tumanov. - Moscow: Progress, 1988.
4. Sereda, P.V. Multivaluedness as a means of manipulative influence in political discourse / P.V. Sereda //Grani poznaniya. - 2011. - №1. - P. 93-97
5. Saussure F. de. The course of illogical linguistics. - Kyiv: Osнови, 1998. - 324 p.
6. Filippova. A.A. Features of polysemy in the process of terminology [E. resource]. - Mode access to the resource: <http://www.lib.csu.ru/vch/239/070.pdf>

Muslim Law: terminological problems in the Persian legal discourse

I. O. Yushchenko

Abstract. Over the last years the question of studying Persian legal terminology, as a specialized system of legal concepts remains to be linguistic problem. The article is devoted to the study of the terminology of Muslim law, which has an impact on the all legislative acts of the Islamic Republic of Iran without exception. An overview of the IRI's legal framework proves that the analysis of the terminological processes and the classification of legal terms, as well as the study of the development of the legal vocabulary of the Persian language, can't be complicated, without the distinction of the Muslim legal vocabulary. An important theoretical contribution of this article is the inference of the terms of Muslim law in the Persian language, and the definition of their semantic differences, compared with the Arabic ones.

Keywords: *fiqh, Muslim law, legal terminology, legal discourse, modern Persian language.*

Мусульманское право: проблемы терминологии в персидском юридическом дискурсе

И. А. Ющенко

Аннотация. В последние годы внимание лингвистических исследований сосредоточено на изучении юридической терминологии, как специализированной системы правовых понятий. Статья посвящена исследованию терминологии мусульманского права, которая влияет на все без исключения законодательные акты Исламской Республики Ирана. Обзор законодательной базы ИРИ доказывает, что анализ процессов терминообразования и классификации юридических терминов, а также исследования развития правовой лексики персидского языка невозможны без различия мусульманского пласта юридической лексики. Важным теоретическим вкладом данной статьи является приведение терминов мусульманского права на персидском языке, и определение их семантического разногласия по сравнению с арабским языком.

Ключевые слова: *фикх, мусульманское право, юридическая терминология, юридический дискурс, современный Персидский язык.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu